2021/1 – 4.
LI. (51.) évfolyam 204–207. szám

Nyelvünk és Kultúránk

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
– Anyanyelvi Konferencia –
negyedéves folyóirata

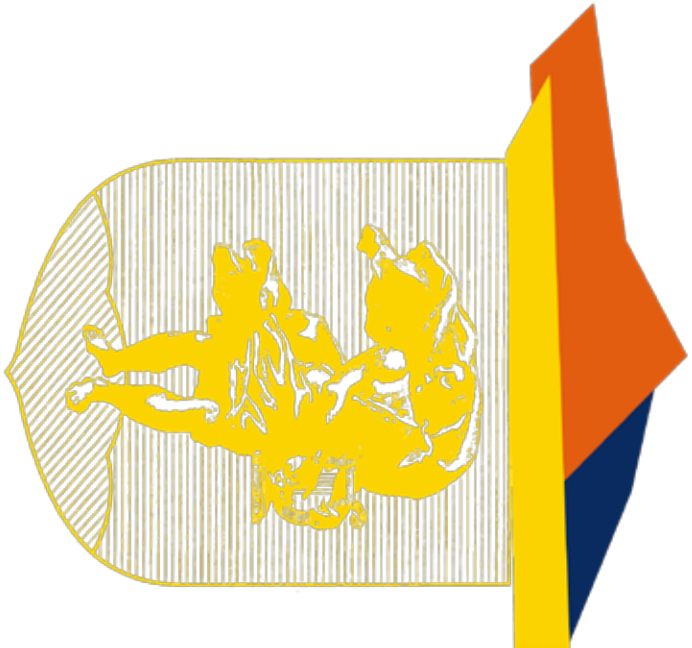

Nyelvünk és Kultúránk
A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia) folyóirata, LI. (51.) évfolyam 204 – 207. szám, 2021. 1 – 4. szám

Főszerkesztő:
Balázs Géza, Pomogáts Béla

Ezt a számot szerkesztette: Balázs Géza, balazs.geza@gmail.com
Irodavezető: Takács Róbert, irodavezeto@mnyknt.hu
Gazdasági ügyek: Asszonyi Krisztina krisztina@asszonyi.hu
Nyomdai előkészítés: Fancsek Krisztina
Címlapterv: Dinnyés Attila
Nyomdai munkák: KönyvPont nyomda, Budapest

ISSN 0133-2066

Az 1970-ben alapított lap 2013-tól online formában is megjelenik Balázs Géza szerkesztésében (www.mnyknt.hu). Az E-Nyéket a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2013. október 30-án bejegyezte.

Együttműködő partnerek
Bolyai Műhely Alapítvány
Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda
Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport
Magyar Szemiotika Társaság
PKÜ Kazinczy Műhely

Kiadja:
a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
Felelős kiadó: dr. Arató Balázs
Cím: 1072 Budapest, Rákóczi út 38. I. em. 2.
E-mail: irodavezeto@mnyknt.hu
Honlap: mnyknt.hu

Támogatók:
Nemzeti Kulturális Alap
Petőfi Kulturális Ügynökség

Tartalom

Előszó és beszámoló 2021. évről, valamint kitekintés a 2022. évre 3

A városok maradnak

Demeter Szilárd: Nyelvi hídon nyelvi korlát 11
Máté László: Korparancs – paradigmaváltás 13
Zágorec-Csuka Judit: A Muránál. A nemzeti összetartozás napjára 20
Dupka György: A városok maradnak 22
Aniszi Kálmán: A pakulárok meg az ősi templom 23

Irodalom

Ittzés Jánosné: Gondolattöredékek a Himnuszról 28
Fehér József: Az ég kék kupolája 41
H. Tóth István: Csendességet, békességet, egészséget – „csak a szeretet tehet csodát” 44
M. Mester Katalin – Balázs Géza: Fel, nagy örömre. Gárdonyi karácsonyi éneke 47

Égtájak

Nagy Dóra Kata: Egy magyarlakta sziget egy Bihar megyei román tengeren: Magyarremete 50
Józsa Erika: Nagyvárad peremén 55
Nagy Dóra Kata: Valami régi, valami új. Kortárs anyagok és minták ötvözése a népművészeti motívumokban 58
Pék Sándor: A nagyváradi Szent László templom megmenekülési ünnepe 63

Társalgó

Meddig él a csalogány dala? Halász Pétert kérdezi Balázs Géza 67
Száz éve alakult az első magyar művelődési egyesület a trianoni határon túl Várady Tibor jogászprofesszort kérdezi Balázs Géza 72
Miért fogalmazott úgy édesanya? Iancu Laurát kérdezi Birtalan Andrea 76
„A székelyeknek kellett Attila, és kell ma is” Száraz Miklós Györgyöt kérdezi Birtalan Andrea 79
„Kitalálták, hogy ami a múltból maradt ránk, az elfogadhatatlan és sértő lehet…” Szakály Sándor történészt kérdezi Balázs Géza 83

Könyv

Komoróczy György:	Mérgező, romándomináns hangulatú könyvek	87
H. Tóth István:	Tat'ána Poljaková: Családi történetek 2.	90
Moritz László:	56-os magyar sorsok a messzi északon	94
Arató Balázs:	Balázs Géza könyvének bemutatójára	95
Terdikné Takács Szilvia:	Organikus nyelvelmélet	96

Emlékezés

Málnási Ferenc – Balázs Géza:	Farkas Árpád (1944. április 3.–2021. február 7.) emlékére	98
Máté László :	Meghalt Gál Sándor	100
Balázs Géza:	Bálint Sándor, a boldoggá avatás útján	101
Bincze Diána Ibolya:	A tevékeny polihisztor, Cházár András emlékére	104
Kádár Alexandra:	A Kőrösi-hagyomány Kovásznán	106
Komoróczy György:	Gróf Széchenyi István emlékezete	110
Málnási Ferenc:	A hetven éve elhunyt Makkai Sándor emléke	114
Balázs Géza:	Jankovics Marcell hálózatai	117

Balázs Géza

Előszó és beszámoló 2021. évről, valamint kitekintés a 2022. évre

Kiemelt programjaink: előadások, szakmai táborok, konferenciák, könyvbemutatók

2021. február 8. Balázs Géza előadást tart a Tájban élő nemzet címmel a Rákóczi Szövetség online előadás-sorozatában. Ez volt a bevezetője az MNYKNT és a Rákóczi Szövetség közös középiskolai anyanyelvi vetélkedőjének.

2021. február 21. Anyanyelvek napja – Lingua Materna vetélkedő (Petőfi Irodalmi Múzeum). A Rákóczi Szövetség és a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága közösen hirdette meg a Lingua Materna Kárpát-medencei anyanyelvi vetélkedőt. A verseny részleteiről és idei témáiról az anyanyelvek napja alkalmából a két szervezet közös sajtótájékoztatót tartott. Az eseményen köszöntőt mondott Csáky Csongor, a Rákóczi Szövetség és Balázs Géza, az MNYKNT elnöke. A sajtótájékoztató vendége volt Oberfrank Pál színművész, színházigazgató. Az eseményen bemutattuk a Magyar táj, magyar ecsettel (Vallomások a nemzeti tájról) című kötetünket.

2021. március 24. Magyaróra-fórum erdélyi magyartanároknak. Az erdélyi magyartanárok megkeresésére mutattuk be a Magyaróra, a magyar nyelv és irodalom barátainak, tanárainak lapja első négy számát.

2021. április 11. Balázs Géza online előadása: A költészet az emberiség anyanyelve (Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, Csíkszereda). Megtekinthető itt: https://youtu.be/9ltemK-bAkk

2021. április 11. Az 55. magyar nyelv hete – A költészet nyelve. Öt online program (előadás, kerekasztal, művészeti est). Tempora mutantur 1. – Görög Ibolya protokollszakértővel Blankó Miklós és Cservenka Judit beszélgetett. 2021. április 12. A költészet nyelve – irodalmi-nyelvi esszéelőadások: Balázs Géza: „A költészet az emberiség anyanyelve” (Hamvas Béla); Balogh Andrea (irodalomtörténész, Partiumi Keresztény Egyetem): Megzenésített versek; Boka László (irodalomtörténész, Irodalomtudományi Intézet): „Mert annyit érek én, amennyit ér a szó versemben” – Versnyelv és dalszöveg a huszadik században és azután…”; Hartay Csaba (író, költő, gazdálkodó, Szarvas): „Irodalom nélkül besavanyodott alakká váltam volna már”. 2021. április 13. Nyelvi kérdezz-felelek: Minya Károly és Pölcz Ádám élőben válaszolt nyelvi kérdésekre. 2021. április 14. Magyaróra-fórum: Balázs Géza, Blankó Miklós, Hadikné Végh Katalin és Terdikné Takács Szilvia részvételével. 2021. április 15. A széphalmi Magyar Nyelv Múzeumának megújított kiállításán Nyiri Péter igazgató tartott online tárlatvezetést. 2021. április 16. Miért olvasunk verset? Mészáros Márton pódiumbeszélgetése.

2021. április 17. A nyilvánosság nyelve. Pódiumbeszélgetés Balázs Géza nyelvésszel, Dunai Mónika országgyűlési képviselővel, Constantinovits Milán újságíróval, Rangos Katalin szerkesztővel. 2021. április 18. Költészet a zenében – magyar szemmel. Erdős Róbert operaénekes estje.

2021. június 4. Trianon-kislexikon diákoknak könyvbemutató és fogadás a Duna Palotában. Védnök: Szili Katalin miniszterelnöki megbízott.

2021. június 30 – július 4. 11. Magyaróra-tábor, Sátoraljaújhely. Az MNYKNT és a Petőfi Kulturális Ügynökség Kazinczy Műhelyének közös rendezvénye a következő programmal valósult meg: Balázs Géza: A Magyaróra-táborok története. Pölcz Ádám (programigazgató, PKÜ Kazinczy Műhely) és Terdikné Takács Szilvia (szakértő, PKÜ): Bemutatkozik a PKÜ Kazinczy Műhely. 2021. július 1. Internet és magyaróra. Balázs Géza: Digitális és hagyományos olvasás, Hauber Károly (tanár, Türr István Gimnázium, Pápa): Egy digitális irodalomtankönyv körvonalai, Deák Márton, Molnár Gábor Tamás, Kriston Attila, Győri János (Digitális Írástudás és Irodalomoktatás Kutatócsoport): Digitális eszközök a középiskolai oktatásban. Délután kirándulás: Tiszabercel (Bessenyei György szülőháza), szabolcsi földvár (Fehér József ny. múzeumigazgató vezetésével). 2021. július 2. Magyartanárok műhelye: Tuba Márta (kutatótanár): Új, digitális kontextusok az oktatásban, Pölcz Ádám: A retorika szerepe az oktatásban. Majd: magyartanárok fóruma: Digitális magyaróra: a magyartanítás eszközeinek, funkciójának változása az elmúlt év során. Vitaindító, a fórum moderátora: Terdikné Takács Szilvia. Élő magyaróra – kísérleti adás. 2021. július 3. Széphalmi szép napok (a Magyar Nyelv Múzeuma napja). Emlékezés nyelvészekre: Benkő Loránd 100, Deme László 100, Bencédy József 100, Wacha Imre 90. Délután: szakmai kirándulás a „magyar nyelv szülőföldjén".

2021. július 19–25. VI. partiumi szabadegyetem, Berettyóújfalu: Tájképek (szemiotika, művészet, nyelv). A Bihari Népművészeti Egyesület, a Partiumi Keresztény Egyetem és az MNYKNT közös rendezvénye a következő programmal valósult meg: Bevezető előadások: János Szabolcs (egyetemi docens, PKE): Magyar táj, nem magyar ecsettel, Balázs Géza: Szemiotikai, nyelvi tájkép, Albu-Balogh Andrea (egyetemi adjunktus): Kortárs megzenésített versek, Varga Zsuzsa (egyetemi tanársegéd): „Ebbe nőttünk bele, hogy ilyen nevek vannak" – Helynévgyűjtés a Bihar megyei Felső-Hegyközben, Boka László (egyetemi docens): Lírai értékű dalszövegek ma. Versnyelv és popzene viszonya. 2021. július 20. Autóbuszos kirándulás Nagyváradra és a Hegyközbe: Hegyközszentmiklós, Székelyhíd, Bihardiószeg, Szentjobb, Síter. 2021. július 21. Berettyóújfalu napja (művészet, irodalom, nyelv): Vajda Mária (etnográfus, ny. főmuzeológus, Déri Múzeum): „Mikor mind a kettőnek jó…" – a magyar parasztság szerelmi élete, Kolozsvári István (etnográfus, Bihari Népművészeti Egyesület): A népi építészettől a „tüzépbarokkig". Építészeti hagyomány és változó falukép, Bakó Endre (irodalomtörténész): Nadányi Zoltán, a bihari trubadúr, Molnár Ferenc (professor emeritus): Adatok és emlékek neves bihari, berettyóújfalui, érmel-

léki személyekről és eseményekről. Majd: a régi és mai Berettyóújfalu (helytörténeti séta), a felújított zsinagóga meglátogatása. 2021. július 22. Szakmai kirándulás Békés-Biharba. Kötegyán (kopjafás park) – Geszt (Tisza-kastély és Arany-emlékház) – Sarkad (múzeum) – Biharugra (Szabó Pál-emlékház). Vendéglátók: Dr. Hajdu-Szűcs Mária Kornélia polgármester, Szőke Sándor szobrászművész, Martyin-Szőke Tünde Ilona tanár: A kopjafák által teremtett szimbolikus tér Kötegyánban. Majd a zsákai Rhédey-kastély rekonstrukciója és közművelődési programjának kialakítása. 2021. július 23. Előadások a nyelvi tájképről: Zágorec-Csuka Judit (Szlovénia): A szlovéniai magyarság anyanyelvápolásának a helyzetképe (2015–2020), Balázs Géza: Táj, nyelv, irodalom, Tóth Orsolya (Nagyvárad): Erdély-konstrukciók a magyar irodalom német nyelvű recepciójában, Pék Sándor (PKE): Újpalota, a kereszt alakú falu, Szegedi Mária (PKE): Székelyhídi alagútfolklór, György Albert (PKE): Az erdélyi örmények szellemi és tárgyi öröksége, Lakatos Gabriella (PKE): Id. Wesselényi Miklós alakja mint partiumi és erdélyi emlékezethely. 2021. július 24. Kirándulás a Csonkatemplomhoz és Fehér-templomhoz. Az előadások helyszíne a Nadányi Zoltán Művelődési Ház Erdélyi Gábor-terme volt.

2021. szeptember 9–10. Nagyvárad: A 360 éves Váradi biblia ünnepe a Csillagocska néptánccsoport közreműködésével (a Partiumi Keresztény Egyetem, a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, a Petőfi Kulturális Ügynökség ingyenes rendezvénye az MNYKNT közreműködésével).

2021. szeptember 18. Csíkszeredai könyvvásár: Balázs Géza előadása, valamint A művészet és a nyelv születése című kötetének és a Trianon-kislexikonnak a bemutatója (az MNYKNT és a Petőfi Kulturális Ügynökség közös rendezvénye).

2021. szeptember 25. Zamárdi: Salamon Konrád történész előadása: A harmadik út (a Bolyai Önképző Műhely rendezvénye az MNYKNT együttműködésével).

2021. október 1–3. Eger: Milyen jelrendszereket használunk? Szemiotikai konferencia Egerben a Dobó István Vármúzeumban és az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen. Plenáris előadók: Voigt Vilmos, Szívós Mihály, Gráfik Imre. A Magyar Szemiotikai Társaság és az MNYKNT közös rendezvénye.

2021. október 5. Könyvbemutató (Budapest, Károlyi–Csekonics-palota): Állami jog és erkölcsi rend. A kötet a neves jogtudós, Ernst-Wolfgang Böckenförde dr. Arató Balázs által magyar nyelvre fordított tanulmányait tartalmazza Balog Zoltán püspök úr előszavával. A könyvet Balog Zoltán, a Magyar Református Egyház zsinati elnöke mutatta be számos közjogi méltóságnak és a jogászszakma jeles képviselőinek. Ernst-Wolfgang Böckenförde (1930–2019) német jog- és vallásfilozófus államelméleti munkássága nagy hatással volt az NSZK-ra, kimutathatóan Ratzinger bíborosra, a későbbi XVI. Benedek pápára, aktualitása pedig – az Európa előtt álló gondok miatt – egyre inkább növekszik. Tanulságos az ún. Böckerförde-paradoxon (vagy lemma): „A szabadelvű jogállam struktúrájának sajátja, hogy az állam létalapját olyan előfeltevések alkotják, amelyeket az állam maga nem tud anélkül garantálni, hogy ne tenné

kérdésessé szabadelvű voltát". Böckenförde legfontosabb írásait dr. Arató Balázs jogász, a Károli Gáspár Református Egyetem docense, az MNYKNT újonnan megválasztott elnöke gyűjtötte csokorba, és fordította le pontosan, közérthetően. A német jogfilozófus munkásságának aktualitását méltatta Miskolczi-Bodnár Péter, a KRE ÁJK dékánja, valamint Cservák Csaba tanszékvezető egyetemi tanár. A kötetről szóló beszélgetésbe bekapcsolódott Jancsó András Böckenförde- és Ratzinger-kutató (NKE). A kötetet a L'Harmattan kiadó jelentette meg (Állami jog és erkölcsi rend).

2021. október 12. A Nemzeti Színházban Balázs Géza A művészet és a nyelv születése című könyvének díszbemutatója, valamint a könyv illusztrátorának, Moritz Líviának a kiállítása. Köszöntőt mondott dr. Arató Balázs, az MNYKNT elnöke. A könyvet bemutatta: Vidnyánszky Attila főigazgató, Terdikné dr. Takács Szilvia nyelvész-antropológus (PKÜ), Hauber Károly középiskolai tanár. Moritz Lívia festményeit Prokopp Mária Széchenyi-díjas művészettörténész méltatta, a szerzővel Pölcz Ádám beszélgetett. A könyvbemutatót fogadás követte.

2021. október 15. Nyelvünk ügyében (Ada, Szerbia): Ünnepi konferencia, az ötvenéves vajdasági Szarvas Gábor nyelvművelő napok rendezvénysorozata.

2021. október 29–31. Berettyóújfalusi gondolatok: Gondolkodó-alkotó szeminárium az MNYKNT tiszántúli, partiumi tagjainak.

2021. november 4–5. Kulturális és nyelvi örökség (Sárospatak): Az ELTE és a THE (Tokaj-Hegyalja Egyetem) rendezvénye. Az MNYKNT minden év novemberében konferenciát rendez aktuális kulturális és nyelvi kérdésekről. A programban szerepeltek: Monok István (MTA Könyvtár, főigazgató): Az anyanyelv aránya kora újkori magyarországi és erdélyi olvasmányokban, János Szabolcs (PKE): A kulturális és nyelvi emlékezet, Verók Attila (EKKE, PKE): A kulturális örökség nyelvi hagyományőrzési területei, Nyiri Péter (PIM Magyar Nyelv Múzeuma): Nyelvészeti muzeológia, nyelvmúzeum, Balázs Géza (ELTE, PKE, SZFE): Anyanyelvi örökségünk, Minya Károly (Nyíregyházi Egyetem): Nyelvi örökségeink és kincseink: az archaizmusok. A nyelvészek mellett irodalomtörténész, könyvtáros, művelődéstörténész, informatikus tartott előadást kulturális és nyelvi örökségünkről. Az Alkalmazott nyelvészeti ankétot idén a sárospataki Tokaj-Hegyalja Egyetem fogadta be. Dr. Bolvári-Takács Gábor professzor, az egyetem rektora ezzel a rendezvénnyel nyitotta meg a tudomány hónapja rendezvénysorozatot az új egyetemen: https://www.unithe.hu/2021/10/27/a-magyar-tudomany-unnepe-a-nyelvtudomany-eredmenyeinek-folhasznalasa-a-kulturalis-orokseg-archivalasaban/

A konferencia első napján, az egyetemen új professzora, dr. Monok István, az MTA Könyvtár főigazgatója tartott előadást a könyvkultúrában megjelenő magyar anyanyelviségről. Másnap pedig a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport tagjai jártak körül egy-egy témát: a kulturális és nyelvi emlékezet fogalmát, a nyelvmegőrzés területeit, a nyelvi muzeológia kérdését, az anyanyelvi örökség számszerűsíthető és informatikailag feldolgozható módját, az archaizmusok problematikáját, valamint az anyanyelvi örökség pedagógiáját.

2021. november 11–13. Prága: A magyar nyelvkultúra aktuális kérdései című előadásával nyitotta meg Balázs Géza a magyar nyelv napja rendezvénysorozatot a prágai Liszt Intézet nagytermében, ahol egyben bemutatta a Trianon-kislexikon diákoknak című kiadványunkat is. A második napon A pálinka mint hungarikum címmel tartott előadást, amelyet közös pálinkabemutató és -kóstoló követett.

2021. november 15. A magyar nyelv napja Szlovéniában (Lendva): Az esemény a szlovén járványügyi korlátozások miatt online formában valósult meg. Balázs Géza az előadásában a művészet és a nyelv születéséről, Pölcz Ádám a nyelvművelés retorikai gyökereiről beszélt.

2021. december 10. Kazinczy Műhely (PIM): A magyar nyelvstratégia új intézménye, a Kazinczy Műhely a Petőfi Irodalmi Múzeumban mutatkozott be. Pölcz Ádám programigazgató, egyetemi adjunktus, az MNYKNT tagja bemutatta a 2021 áprilisában alakult Műhely eddigi tevékenységét, valamint első jelentős kiadványukat, a Balázs Géza szerkesztésében megjelent Jelentés a magyar nyelvről 2016–2020 című kötetet. A könyv a mai magyar nyelv állapotának leírása mellett az új (főleg alternatív) nyelvtörténeti hipotéziseket és kutatásokat is bemutatja; körkép (nyelvi tájkép) olvasható a magyar nyelv határon túli változatainak életéről, eseményeiről – jórészt az MNYKNT határon túli szakembereinek tollából: Máté László (Szlovákia), Tóth Mihály (Kárpátalja), Már Orsolya (Erdély), Hódi Éva és Molnár Csikós László (Szerbia, Vajdaság), Zágorec-Csuka Judit (Szlovénia–Muravidék). Az új nyelvtörténeti kutatásokról: Buvári Márta: Ismeretlen magyar nyelv, Zelliger Erzsébet: Rováskutatás. A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport kutatási eredményeiről: Buvári Márta: Jelentés a kiejtésről, Minya Károly: Az okos- előtag, Horváth Péter: Csurom, fűlik… A magyar szókészlet kövületei, Kótis Nikoletta: Nyelvhasználat a Facebookon, Szűts Zoltán: Digitális kommunikáció, Pölcz Ádám: Közéleti szállóigék, Balázs Géza: Szótárirodalmunk; A kortárs magyar irodalom néhány stílusjellemzője, valamint: Gyűlöletbeszéd. A 2000 óta megjelenő sorozat 4. kötetéből sem hiányzik az álalános áttekintés (Jelentés), a nyelvi eseményekről szóló beszámoló, valamint az elmúlt évtized új szavainak listája.

Az MNYKNT kiadványai

A Trianon-kislexikon diákoknak című kiadványunk közel ezer címszavával segít eligazodni az 1920-hoz vezető történelmi események és az annak hatására kialakult jelenségek útvesztőjében. A kötet nemcsak általános és középiskolai tanulóknak és tanáraiknak ad támpontot a témához kapcsolódó tanórák során, hanem a Trianont megismerni akaró érdeklődők számára is tárgyilagos ismertetést nyújt a történelmi eseménysorral kapcsolatos fogalmak, földrajzi nevek és személynevek magyarázataiban. A Trianon-kislexikon diákoknak című kiadványunk terjesztése a folyamatos járványveszély miatt komoly kihívást jelentett. Az utolsó negyedévben az egyeztetések sorozata és a sok szervezés meghozta eredményét. A projekt sikeresen zárult. A mintegy 5000 könyvet célba juttattuk az NKA támogatásával.

A könyvek szállításában és elosztásában együttműködő szervezetek:
Csillagocska Alapítvány, Nagyvárad, Románia
Medea Egyesület, Kolozsvár, Románia
Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, Nagyvárad, Románia
Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, Csíkszereda, Románia
Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, Ungvár, Ukrajna
Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya, Dunaszerdahely, Szlovákia
Csemadok Kassa-környéki Területi Választmánya, Szepsi, Szlovákia
Csemadok Komáromi Területi Választmánya, Komárom, Szlovákia
Csemadok Lévai Alapszervezete, Léva, Szlovákia
Csemadok Nagyrőcei Területi Választmánya, Tornalja, Szlovákia
Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, Brünni Helyi Egyesület, Brno
Csehország Magyarország Nagykövetsége, Prága
Liszt Intézet, Prága, Csehország
Károly Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Tanszéke, Prága, Csehország
Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, Lendva, Szlovénia
Magyar Nemzeti Tanács, Szabadka, Szerbia
Nemzetpolitikai Államtitkárság
Szili Katalin miniszterelnöki megbízott
Könyvtárellátó Nonprofit Kft.

20 kiemelt megyei jogú könyvtár is kapott a kötetből: Békés Megyei Könyvtár (Békés megye), Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (Budapest), Méliusz Juhász Péter Könyvtár (Hajdú-Bihar megye), Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár (Heves megye), Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér (Győr-Moson-Sopron megye), Takáts Gyula Megyei és Városi Könyvtár (Somogy megye), Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár (Bács-Kiskun megye), II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár (Borsod-Abaúj-Zemplén), Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye), Csorba Győző Könyvtár (Baranya megye), Balassi Bálint Megyei Könyvtár (Nógrád megye), Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár (Csongrád megye), Vörösmarty Mihály Könyvtár (Fejér megye), Tolna Megyei Illyés Gyula Könyvtár (Tolna megye), Pest Megyei Könyvtár (Pest megye), Verseghy Ferenc Könyvtár (Jász-Nagykun-Szolnok megye), Berzsenyi Dániel Könyvtár (Vas megye), József Attila Megyei és Városi Könyvtár (Komárom-Esztergom megye), Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém megye), Deák Ferenc Megyei Könyvtár (Zala megye).

Magyar táj, magyar ecsettel. Vallomások a nemzeti tájról. Szerk. Balázs Géza, Blankó Miklós, Cservenka Judit. Minden költőnk, minden írónk szól a nyelvről és a szülőföldről. Magyar táj – magyar ecsettel. Szabó Zoltán külön műfajt talált ki hozzá: szerelmes földrajz. A szülőföld nem puszta állapot, hanem egy utazás. A szülőföld

ülteti belénk a hangokat, dallamokat, határozza meg anyanyelvjárásunkat. De a szülőföld alakítja még a járásunkat, gondolkodásunkat is. Ismerjük meg, járjuk be az irodalom, a költészet és a dalok segítségével a magyar tájat! Ötven vers, huszonöt próza és huszonöt zenemű került e válogatásba, és ötven „örökbefogadó" írt ajánlást.

Balázs Géza: A művészet és a nyelv születése. Balázs Gézának a magyar tudományban lappangó megközelítéseket metafizikai nyelvészet néven összefoglaló munkája a művészet és a nyelv közös gyökereit keresi. A művészet és a nyelv strukturális, funkcionális, valamint metafizikai megközelítéseiben egyaránt kimutathatók közös ontológiai (antropológiai) kapcsolatok, és adható egy teljességre törekvő magyarázat. A szerző a művészet és a nyelv kapcsán a következő közös jelenségekre hívja fel a figyelmet: differenciálatlan tudatformák, ősfolklór, alapformák, együttállások, ösztönös összekapcsolódások, motorikus jelenségek, absztrakció. További közös jelenségek: ritmus, szimmetria, indexikalitás, ikonicitás, dallam és nyelv, kép és nyelv kapcsolata. A könyv négy részből (Alapvetés, Eredet, Természeti alapformák, Rekonstrukciók), ezen belül húsz fejezetből áll. A kötetet Moritz Lívia festőművész páratlan színvilágú képei díszítik.

Nyomtatott és online sajtótermékeink

AK-HÍRLEVÉL: 2021-ben 16 hírlevélben tájékoztattuk tagjainkat eseményeinkről. Megtekinthetők a társaság honlapján: https://mnyknt.hu/kiadvanyaink/ak-hirlevel/

A Magyar Nyelvőrt 2021-ben is negyedévente jelentettük meg. A nyelvészeti élet egyik legjelentősebb Q2 besorolású tudományos folyóiratát ingyenesen online lehet olvasni honlapunkon itt: https://mnyknt.hu/category/magyar-nyelvor-archivum/

Társaságunk nyomtatott sajtóterméke, a Nyelvünk és kultúránk jubileumi 50. évfolyamának díszkiadásában 50 fiatalt kérdeztünk nyelvünkről és kultúránkról.

E-NYÉK: Társaságunk online folyóirata 2021-ben is folyamatosan frissült, és heti szinten kerültek fel rá új tartalmak. Itt olvasható: https://mnyknt.hu/category/enyek/

Egyesületi hírek

Balázs Géza, az MNYKNT tíz éven át volt elnöke egyéb kötelezettségvállalásai, valamint három egyetemen betöltött pozíciója miatt 2021-ben lemondott elnöki mandátumáról. Az MNYKNT 2021. szeptember 1-jén tartott közgyűlése megválasztotta elnöknek dr. Arató Balázst, aki eddig a nyugat-európai szórvány elnökségi tagja volt. 2021 szeptemberében Cservenka Judit és Moritz László is lemondott alelnöki funkciójáról. Az új tisztségviselők választására 2022-ban került sor.

Az MNYNT 2022. évi tervezett programja

Együttműködő szervezetek: PKÜ Kazinczy Műhely, Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda

2021. december–2022. március: Szakújságíró program (online-előadások)
2022. febr. 21. Az anyanyelv nemzetközi napja
2022. márc. 25–27. Szakújságíró tábor, Berettyóújfalu
2022. ápr. 14. 56. magyar nyelv hete, Nemzeti Színház: A színház nyelve
2022. ápr. 27. Online-tanulmányok
2022. ápr. 27. Jurij Lotman és Thomas Sebeok 100 éves – szemiotikai konferencia (MSZT, ELTE, MNYKNT)
2022. máj. 31. Éves rendes közgyűlés
2022. júl. 6—10. 11. Élő magyaróra-tábor (KM, MNYKNT, IKU)
2022. júl. 9. A legszebb magyar novellák – MNYKNT-esszékonferencia, Széphalom,
2022. júl. 18–24. 7. partiumi szabadegyetem – Bihari Népművészeti Egyesület, PKE, MNYKNT
2022. szept. 16–18. Valósághajlítás – Zamárdi szabadegyetem
2022. szept. 24. 4. Kárpát-medencei korrektorverseny (KM, IKU, MNYKNT, SZFE)
2022. szept. 30–okt. 2. 21. Semiotica Agriensis: Színházszemiotika, Eger (MSZT, MNYKNT)
2022. okt. 20. Gárdonyi-emlékkonferencia a Nemzeti Színház Egri csillagok című, 6000 főt befogadó előadásához kapcsolódva – MVM Dóm
2022. október: Az élő Gárdonyi. Gárdonyi Géza-emlékkonferencia az író halálának 100. évfordulóján, Nagyvárad, KM, MNYKNT, kutatócsoport, PKE
2022. nov. 4. Normavilágosság. Alkalmazott nyelvészeti ankét 4., Budapest (ELTE, MNYKNT, KM, Magyar Nyelvőr)
2022. nov. 13. A magyar nyelv napja: 150 éves a Magyar Nyelvőr – Széphalom
2022. december: a PKÜ Kazinczy Műhely, az élő magyaróra videófolyóirat, valamint kiadványainak (150 éves Magyar Nyelvőr, Az internet népe, Folklór és nyelv bemutatása.

Demeter Szilárd

Nyelvi hídon nyelvi korlát

Tisztelt Hölgyeim és Uraim,

amíg még szabad így köszönteni, Isten hozta Önöket a magyar irodalom házában, érezzék magukat otthon.

Van a hermeneutikának egy tízpontos kérdése, így hangzik: a nyelv híd vagy korlát?

Most engedjük el a tudományosságot, inkább játsszunk a képpel. Legyen a nyelv híd. Valahonnan valahová vezet, összeköt.

Vagy legyen a nyelv korlát, ami elválaszt.

Vagy legyen a nyelv mindkettő, nyelvi hídon nyelvi korlát, megyünk a hídon, korlátok között, oszlopfőnek ott vannak nekünk az ikes igék, amolyan hídavatásként onnan ugrik a valóság folyamába a magyar nyelv tanulója.

Az a baj ezzel a képpel, hogy dinamizál. Továbbküld, nyelven túli célt ad, menni kell, a honnan még csak-csak értelmezhető (egyébként nálunk még ezt is megkérdőjelezik) – na de hová tartunk? A túlpart homályhatár. Egy hídon legföljebb szemlélődsz egy keveset, de élni nem lehet rajta.

Ami viszont még nagyobb probléma ezzel a hamis dilemmával, hogy a nyelvre eszközként tekint.

Kicsit olyan érzés belegondolni, mint amikor a világvégét várva gyümölcsfát ültetnél, és csak az ásóról beszélsz. Hű, micsoda nyele van, csuda jó a fogás rajta, és hát az az ásófej… Biztosan van a fizikának is esztétikája, láthatjuk szépnek az atomot – de attól még nem lesz metafizika.

Valószínűleg azért sarjad bennünk ez az ellenérzés, mert mi, magyarok a nyelvünkre nem kizárólagosan a kommunikáció eszközeként tekintünk. Az anyanyelv házunk és hazánk, életünk. Tehát politika is.

Más nemzetek közösséget kapnak anyjuktól – mi nyelvet. A magyar anyától született magyarnak ki kell mondania: magyar vagyok. És mindig lesz egy másik magyar, aki ezt kétségbe vonja. Ilyen politika: harcos, karcos, szekértáboros.

Lehetne más is, nyilván, de olyan nagyon ne lepődjünk meg: bő száz éve ott állunk a határaink mindkét oldalán, lovaink feje országrészeinkből kifelé néz, mi pedig hátrafelé nyilazunk. Egy erdélyinél, kárpátaljainál, felvidékinél, őrvidékinél, vajdaságinál ennek talán még volna is értelme – de kit találhat el az a magyar, aki Magyarország határain állva hátrafelé nyilaz? Naná, hogy egy másik magyart.

Aztán csodálkozunk, hogy ápolnunk kell az anyanyelvet. Beszélő nélkül halott a nyelv, ha gyengítjük a beszélőt, erőtlenedik a nyelv is. Tulajdonképpen tehát nemcsak a nyelvet ápoljuk és védjük, hanem a magyarokat is. És ha jól csináljuk, akkor mi, magyarok szerte a világon nem csak nyelvtestvérek leszünk/maradunk, hanem erős nemzetként nyelvünkben élve dicsérjük az Urat.

Mert erről beszél Arany János akkor, amikor azt írja:

„Ha minket elfú az idők zivatarja:
Nem lesz az istennek soha több magyarja.”

És ez a lényeg. Már az bőséges oka lenne egy harcosabb nyelvpolitikának, hogy ezer éve rokonnyelv nélküli népként építjük a Kárpát-medencét. De Istennek magyarjaiként a Teremtő elleni vétek lenne föladni, nyelvet, házat, hazát cserélni. Nincs másik magyar nemzet, nincs másik magyar nyelv, nincs másik magyar haza.

Köszönöm a figyelmet!

(Elhangzott 2021. december 10-én a Petőfi Irodalmi Múzeumban a Kazinczy Műhely estjén, amelyen bemutatták a Jelentés a magyar nyelvről 2016–2020 című kötetet, valamint az Élő magyaróra első adásait.)

Jelentés a magyar nyelvről 2021. konferencia, kötetbemutató (Petőfi Irodalmi Múzeum)

MÁTÉ LÁSZLÓ

KORPARANCS: PARADIGMAVÁLTÁS

A felföldi – felvidéki, csehszlovákiai, szlovákiai, „szlovenszkói" (Fábry Zoltán) – magyarok névadása körül is néhanapján csatározásokra kerül sor, pedig – szerintem – funkcionálisan mindegyik használható a történelmi idő-, illetve szövegkörnyezet szerint. Több mint 100 éves kisebbségi történelmünk szintén különböző értelmezésekre ad okot, különösen pedig leszűrt tanulságokat, amelyek megítélése nem mindig egyértelmű. Szükséges velük foglalkozni, hogy ezzel is elmélyítsük önismeretünket, dokumentáljuk a felföldi magyar közösség generációinak helytállását anyanyelve, kultúrája és hagyományainak a védelmében és megtartásában.

A felvidéki magyar közösség rövid curriculum vitae-je pedig így szól: 1910-ben ezen a területen több mint 800 ezer magyar élt, ami a lakosság 30 százalékát jelentette, 100 évvel később, 2011-ben 458 ezerre csökkent, ami a lakosság 8,5 százaléka! Közben volt még egy világháború – a második -, megismételt határmódosítások, a magyarok elüldözése, deportálása, kitelepítése, reszlovakizáció és egyéb atrocitások, amelyek a felvidéki magyarok állandó csökkenését jelentették; egyedül a hetvenes-nyolcvanas évek hoztak viszonylagos gyarapodást (10 évenként 7-7 ezer fő?!), majd a rendszerváltást követő két évtized népszámlálása 2001 és 2011-ben több mint 100 ezres hegyomlásnyi csökkenést, ami több mint 20 százalékos veszteséget jelent!

Mivel *a 2021-es esztendő a népszámlálás éve*, egyben a huszonegyedik század harmadik évtizedének a kezdő éve, szükséges lesz elvégezni az helyzet alapos elemzését. A körülmények ismerete és közösségünk jelenlegi állapota alapján nem ringathatjuk magunkat olyan illúzióban, hogy csoda történik és karikacsapásra megváltozik minden. Fel kell készülnünk a mutatók további kedvezőtlen alakulására, amit negatívan befolyásolhat a koronavírus járvány, a kettős identitás bevezetése, ami az embereknél elbizonytalanodást hozhat. 2011-ben a lakosság 7 százaléka nem jelölt be semmilyen nemzetiséget, Kassán pedig a polgárok 20 százaléka. Közvetlenül a népszámlálás megkezdése előtt elhalasztásról, törvénymódosításról, illetve a kettős identitás megvallásának az eltörléséről vitatkozni, nem éppen bizalomerősítő helyzet. Jelenleg mégis úgy tűnik, hogy az idei népszámlálás részben tavaszról őszre halasztódik, és megmarad a kettős identitás.

Babiloni létünk alatt pozitív kisebbségpolitikai intézkedésekben nem nagyon bővelkedtünk, de ha már volt ilyen, amellett illett volna a mai napig kitartani. Ilyen volt a Prágai Tavasz idején, 1968-ban elfogadott 144/68-as nemzetiségi alkotmánytörvény, amit részben megmásítottak, betartása is sokszor elmaradt, de a visszarendező hatalom („normalizáció") sem vállalta eltörlését, erre csak a rendszerváltás után került sor. Gondolná az ember: mi sem természetesebb, hogy minden kisebbségi magyar politikai, társadalmi erő állandó programjaként szerepel egy életképes kisebbségi törvény

elfogadása. Igaz, hogy itt-ott megemlítődött, de egy konkrét, a kisebbségi élet minden szegmense által elfogadott törvénytervezet a mai napig nem született, pedig jó volna minden kormányváltáskor az asztalra tenni…

De itt van *a sokat emlegetett autonómia* kérdése, amit nálunk csak önkormányzatiságnak illik (szabad?) nevezni. Mindjárt a rendszerváltáskor Václav Havel (VH) köztársasági elnök asztalára kellett volna tenni. De magyar ministránsai ilyen számukra fölösleges dolgokkal nem múlatták az időt, nem csoda, hogy VH bocsánatot a zsidóktól, a kárpáti németektől kért. Állítólag a magyaroktól is tervezte, de az elmaradt. Tény: VH az itteni magyar közösség számára nagy csalódást jelentett. A következő aktuális időpont Szlovákia önállósodásának ideje volt, de elmaradt, majd 1998, a kormánykoalícióba kerülés – de önként lemondtunk róla, illetve 2001-ben Szlovákia területi és adminisztratív felosztásakor, amikor koalíciós partnereink az ellenzéki pártokkal szövetkezve megszavazták a magyarok elleni önkormányzati kerületeket (megyéket) és járásokat. Hasonló magyarellenesség volt az első republikában a nagyzsupák kialakításakor, húsz éve is ez munkálkodott, és maradt érvényben a mai napig! A magyar kormánytagok nem álltak fel, mert fontosabb volt a bársonyszék megtartása, mint a magyar közösség érdekeinek a képviselete! A múlt évben annyiban romlott a helyzet, hogy a szlovákiai magyar közösségnek nincs képviselete a parlamentben, ezzel az autonómia kérdése is távolabbra került, de hiányzik az egységes politikai fellépés is, ami némi garanciát jelenthetne a tárgyalásokon, mert öt párt ötféle koncepciója aligha járható út, s jelenleg ott tartunk, hogy a majdani egységesülő párt vezetőségében leosztott székekért folyik a tili-toli. Végezetül a lényeg: bármilyen autonómia csakis szlovák politikai jóváhagyással kerülhet napirendre, náluk pedig az autonómia elszakadást jelent, ahogyan ez megvalósult gyakorlat lett 1939-ben, majd 1993-ban.

Elmondhatjuk, hogy *Szlovákiában a kisebbségi nyelvi jogalkalmazás elég ismeretlen terület*. Csak az utóbbi években kezd előtérbe kerülni, kormányzati és civil kezdeményezések eredményeként. Az 1999-ben elfogadott kisebbségi nyelvhasználati törvény többször módosításra került, ezeknek a változásoknak az eredményeként több törvény, intézkedés lett elfogadva: vasúti törvény, amely lehetőséget ad a vasútállomások kétnyelvű megjelölésére, a közlekedési táblákról szóló rendelet, azonos nagyságú helységnévtáblák elhelyezése, kétnyelvű közlekedési információs táblák kihelyezése, a veszélyre figyelmeztető feliratok és információk kétnyelvűsítése, munkafelügyelet, fogyasztóvédelem, kétnyelvű formanyomtatványok elérhetősége, üzletláncok vizuális kétnyelvűsítése (LIDL, COOP), a posta kétnyelvűsítésének az elindítása, állami és önkormányzati hivatalnokok kisebbségi nyelvi továbbképzése. A konkrét terepmunkát illetően a kisebbségi miniszterelnök-helyettesi tisztségtől hatékonyabbnak bizonyult a kisebbségi kormánybiztosi poszt, mert amíg az előbbi inkább reprezentációs megbízatást jelentett, az utóbbi a gyakorlati tárcaközi egyeztetések mellett rendszeres értékelést terjeszt a kormány elé, többek között kétévente a kisebbségi nyelvhasználati törvény alkalmazásáról szóló jelentést. Fontos segítségül szolgál a kormánybiztosi

weboldal, ami jogi, szakmai és módszertani segítséget nyújt, többek között abban is, hogy a szlovák szövegnek nem kötelező mindig megelőzni a magyart, mert az önkormányzatnak is van ebben döntési joga. A pozitív változások Bukovszky László kisebbségi kormánybiztos szívós és kitartó munkájának az eredménye, akinek a jelenlegi kormányban a jövője bizonytalan.

A felvidéki magyarok nyelvi kultúrájának fontos letéteményesei az önkormányzatok, amelyek nem mindig tudatosítják és alkalmazzák a kétnyelvűség kritériumait, sokszor arra is hivatkozva, hogy nincs rá igény?! Így aztán *terjed a csalamádé-, illetve szecskanyelv*, nemcsak az önkormányzati hivatalokban, hanem sokszor a polgármestereknél is. Nem volna hiábavaló a polgármester-jelölteknél az általános alkalmasság mellett a nyelvi képességek figyelembevételének a kritériumait is meghatározni

A kisebbségi nyelvhasználat fundamentuma – a család mellett – a kisebbségi oktatásügy. A magyar tanítási nyelvű iskolákba beíratott gyerekek száma az utóbbi évtizedekben jelentősen csökkent. Amig ötven évvel ezelőtt több mint 70 ezer tanuló járt alapiskolába (általános iskolába), jelenleg ez a szám nem haladja meg a 30 ezret. A Szlovák Köztársaság Oktatásügyi Minisztériuma szerint a szlovák iskolákba járó magyar gyerekek száma 6 ezer körül van, ami a valóságban sokkal több, mert ebben az esetben a statisztika csak azokat mutatja ki, akiket magyar nemzetiségűeknek jelentettek szüleik, de sokan vannak olyanok, akik már szlovák nemzetiségűnek írattak be a szülők (elkerülendő a megbélyegzéseket). Ők már nem jelennek meg a kimutatásokban.

A jelenlegi helyzetben a legnagyobb probléma a tanulólétszám, amely a 250-nyi magyar alapiskolai intézmény kétharmadánál jelentkezik. Az utóbbi években az elsőosztályos beiratkozásokat sikerült 3500 körüli számban stabilizálni, ami nem jelent garanciát a jelenlegi hálózat fenntartásához. Megoldást kell keresni és találni, mert a gyér gyermeklétszámok mellett problémák vannak a működtetéssel, illetve az állandó csökkenés demoralizálólag is hat. A magyar gimnáziumi osztályok száma túlméretezett, akkor lettek kialakítva, amikor még kétszer annyi tanuló járt alapiskolába, hiányzik viszont fontos szakmák képzése országosan és regionális szinten is. Amíg a települések ragaszkodnak kisiskoláikhoz, addig a szakemberek véleménye egyöntetű: halaszthatatlan a magyar iskolák strukturális átszervezése.

Másik aktuális kérdés: *a szlovák nyelv oktatásának színvonala a magyar iskolákban*, illetve a szlovák nyelv ismerete a magyar diákok részéről, ami gyakran jelent gumicsontot a politikusok számára. Pedagógusi pályafutásom alatt sokszor kerültem ellentétbe a hivatalos irányvonallal. Például ötven esztendővel ezelőtt a magyar iskolák főnormalizátora előtt bíráltam azt a tantervi kitételt, hogy a magyar alapiskolák végzős tanulói a kilencedik évfolyam befejezése után „szóban és írásban” ismerjék a szlovák nyelvet. Akkor azzal érveltem, hogy még az anyanyelvüket sem ismerhetik, nem egy idegen nyelvet. No, ezzel leszakadt az ég: Szlovákiában a szlovák idegen nyelv lenne?... Igen, mert mindenkinek egy anyanyelve van, Szlovákiában a magyar gyereknek a magyar, a szlovák nyelv pedig idegen nyelv, és úgy is kell azt tanitani.

Ennek a napnál világosabb ténynek a mai napig vannak félreértelmezései, például, amikor a szlovák nyelv oktatását mindenek elé helyezik. Sokszor olyan érzés fogja el az embert, hogy nem is az az igazi cél, hogy jobban tudjuk a többség nyelvét, hanem, hogy ne beszéljünk magyarul! Célunk tehát továbbra is az, hogy a magyar iskolákban le kell rakni a szlovák nyelv alapjait mint második nyelvét, amelynek elsajátítása tudatos kétnyelvűséget jelent az anyanyelv alapján. Az utóbbi évtizedekben az elektronikai eszközök nagyban segítik a vidéki tanulók szlovák nyelvi felzárkóztatását, a magyar iskolákon folyó szlovák nyelvi oktatás színvonaláról tanúskodhat az is, hogy vezető színészeink a szlovák színházakban, filmekben szerepelnek egyenrangú partnerként, büszkén vállalva, hogy magyar iskolába jártak!

A kisebbségi kulturális támogatás terén a Kisebbségi Kulturális Alap jelent olyan törvény által intézményesített alapot (évente kb. 8 millió euró), amelyről a kisebbségek képviselői autonóm módon rendelkeznek. A kifizetések késlekedése is csökkent, sor került az elszámolások egyszerűsítésére is. A jelenlegi járványhelyzetben az elmaradt rendezvények pótlásának a kérdése van napirenden.

A magyar kisebbségi kulturális intézmények közül megkerülhetetlen a Csemadok, amely több mint 70 éves tevékenységével továbbra is fontos letéteményese a szlovákiai magyar kultúrának. Hiba volt a Csemadokot beterelni egy párt hátsó udvarába, mert míg a pártok gyakran kérész életűek, a Szövetség évtizedek óta biztos pont, különösen a közösségépítés, kultúra, hagyományok terén. Személyi és tartalmi megújulása azonban elkerülhetetlen.

A szlovákiai magyar írott és elektronikus médiák további bővítésre várnak, az irodalmi élet területén fontos tevékenységet folytat a közel 100 taggal rendelkező Szlovákiai Magyar Írók Társulása. Amíg a rendszerváltás előtt a Madách volt a legjelentősebb könyvkiadó, a rendszerváltás után a Kalligram (1991–2016) nőtte ki magát fontos közép-európai kiadóvá, műhelyként teret adva a magyar–szlovák, magyar–cseh és más irodalmi kapcsolatoknak.

Az utóbbi években fokozatosan bővült a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma tevékenysége, rendezvényei, kiállításai Pozsonyban, Alsósztregován (Madách), Szklabonyán (Mikszáth), Kassán (Márai) fontos kulturális eseményeket jelentenek. Ősszel jelentős eseményként könyvelhettük el Fábry Zoltán halálának 50. évfordulója alkalmából rendezett vándorkiállítás megnyitását Pozsonyban. A Szlovákiai Magyar Képzőművészek Szövetsége, a Szlovákiai Magyar Zenészek Szövetsége, Szlovákiai Magyar Folklórszövetség hagyományos rendezvényeikkel bővítik a kulturális kínálatot.

Nekünk, felföldi magyaroknak évszázados tapasztalataink vannak a szlovák nemzettel való együttélésben. A szlovákok magyarok általi ezeréves elnyomatásának a mítosza nem szlovák történelmi tapasztalat, hanem a cseh propaganda eredménye, amely ezzel csalogatta a majdani közös hazába a szlovákokat, miközben később éppen ők mellőzték a szlovákok önállóságát a csehszlovák nemzet kifabrikálásával. Konkrétabb sérelmek a szlovákok részéről a Matica slovenská (Szlovák Anyácska) kulturális szervezet, és

a három szlovák gimnázium betiltása volt a magyar állam oldaláról, illetve a magyarosítás a közös haza utolsó évtizedeiben, amelynek sokszor nagyobb volt a füstje, mint a lángja. A késői utód érthetetlenül áll a magyar politika érzéketlensége fölött a szlovák nemzettel szemben egészen az első világháború végéig, mert az utolsó pillanatig sem történtek lépések a szlovákok megtartására a közös haza keretei között. Ismeretes, hogy a szlovákok deklarációjára két nappal Csehszlovákia kikiáltása után került sor, elég hatékony cseh lobbizás közepette. A magyar politika csak a huszonnegyedik óra után ébredt, de még akkor is képtelen volt önnönmaga árnyékán túllépni…

A Kárpát-medencében a magyarokhoz minden területen legközelebb a szlovákok álltak; a több mint 1100 éves együtt-, illetve egymás mellett élés csak a nyelvi különbségeken nem változtatott, de az élet többi területein szinte „atyafias" rokonságot (Mikszáth Kálmán) eredményezett. A „buta tót", illetve „kurva magyar" inkább a korcsmai szintű szóváltásokat jelentette. A huszadik században a szlovák nacionalisták jelmondata „Szlovákiában szlovákul" (Na Slovensku po slovensky), illetve a „Magyarokat a Duna másik oldalára" (Maďari za Dunaj"), amely a magyarok kitelepítésének a befejezését szorgalmazta. Az utóbbi kormányzati ciklusban a Szlovák Nemzeti Párt, illetve a Most-Híd képviselői a kormánykoalíció tagjai voltak, ami érezhetően csökkentette a nacionalizmus vitorláit korbácsoló viharokat. Meglepő viszont, hogy manapság a fiatalok körében terjed a magyarok méltóságát sértő kiszólás: Mi van, magyar vagy? (Čo si, Maďar?), ami olyasvalamit jelent: Mi van, süsü vagy? Ősszel egy sajtótájékoztatón Szlovákia kelekótya miniszterelnöke is szájára vette, amiért később bocsánatot kért és megkövette a magyarokat. Itt is el kell mondani, hogy a lassan egy éve regnáló Matovič-kormány kisebbségi dolgokban eddig csak az ígéretekig jutott.

Szomorú jelenség, hogy a sérelempolitikára épülő szlovák történelemoktatás, az erőltetett nemzetállami politika egy latens magyarellenességet eredményez, ami különösen a fiatalabb generációknál van jelen. Itt van például a Felvidék név használata. Egy szlovák – általában – úgy értelmezi, hogy ez a megnevezés kétségbe vonja Szlovákia létét, mert Magyarország részeként tartja számon. A helyzet javítása érdekében kormányzati intézkedések sorára volna szükség, illetve a civil társadalom, családok, civil szervezetek, egyházi és kulturális intézmények kölcsönös bizalmon alapuló együttműködésére. Hiányoznak azok a szlovák–magyar, magyar–szlovák kulturális, értelmiségi, irodalmi találkozók, amelyek régebben megvoltak. Például mi Kassán a Szlovák Köztársaság kikiáltásának az idején, Amicus szlovák–magyar értelmiségi klubot szerveztünk, jelenleg volt egyetemi tanárok baráti körét. Mert igaz az állítás: a szlovák társadalom keveset tud a magyar kisebbségről, sokszor idegen elemnek tartja, és hiányzik az együttélés alapkritériuma: az empátia.

A többségi társadalom abban a tévhitben él, hogy Szlovákia Európa mintaállama a kisebbségi jogok biztosítása terén, az itteni magyarok gyarapodnak, sok a magyar iskola, a magyar rendezvény, esemény, megfeledkezve arról, hogy ebben az országban a magyarok ellen törvények születnek: nyelvtörvény, állampolgársági törvény, a terü-

leti és közigazgatási felosztásról szóló törvény, a Beneš-dekrétumok érvényességének a megerősítése, s egyéb rendelkezések és intézkedések.

Önértékelésünk kisebbségi sorsunk száz esztendejéről; kifelé: öt generáció csodálatos küzdelme a megmaradásért, mert az események ismeretében az is csoda, hogy ennyien vagyunk; befelé: számbeli, területi, nyelvhasználati veszteségeink dermesztőek, elég csak a mi életünkben bekövetkezetteket tudatosítani. Szükséges egy racionális értékelést tartani; mérsékelni, esetleg megállítani közösségeink fogyásának és hanyatlásának ütemét. Ehhez pedig önvizsgálatra van szükség, annak tudatosítása érdekében, hogy anyanyelvem Istentől kapott ajándék, amellyel egy nyelvi közösséghez tartozom, s annak a megtartása, továbbadása az ősök iránt vállalt erkölcsi kötelesség. A stószi lámpásember, Fábry Zoltán üzenete mindnyájunknak szól: „Légy nyelved makacs, hűséges szerelmese, őrzője és megtartója". Itt és most azt kell csinálni, amit kisebbségi életünkben megszoktunk: magyarságunkat, emberségünket, világunkat magunkban kell felépíteni. Ebben támaszunk a család lehet, amely önbizalmat adhat abban a tudatban, hogy itt Európa kellős közepén, a Kárpát-medencében, feladatunk ennek az egyedülálló nyelvnek a megtartása, gondozása, utódainknak való továbbadása. Nem ülhetünk fel olyan varjúkárogásnak, hogy a gyermek otthoni környezetében úgyis megtanul magyarul, inkább szlovák iskolába kell íratni, mert annak van jövője. Mondjuk ki nyíltan: ez a pokolba vezető út, mert önmaga feladásához és megtagadásához vezet, miközben önbizalmat adhat az a tény, hogy a Kárpát-medence legnagyobb nyelvközösségéhez tartozhatunk és második nyelvként, a többségi szlovák nyelvet is elsajátíthatjuk, ami egyben kulcs is más szláv nyelvek felé. Az asszimiláció mellett számunkra a vegyesházasságok hozzák a további veszteségeket, mert ezekben a helyzetekben közel kilencven százalékban mi vagyunk azok, akik alkalmazkodnak, pedig van egy praktikus recept, ami a mi családunkban is jól működik. Kisjulcsika (Julianna) unokánk édesapjával és családjával szlovákul kommunikál, édesanyjával és velünk magyarul, persze már előzetes egyezséget kötve, hogy magyar óvodába, iskolába kerül, mert édesanyja magyar, és ott jól megtanulja mindkét nyelvet.

A nyelvhasználat terén fontos szerep hárul az önkormányzatokra, ahol nem mindig szereznek érvényt a törvényi előírásoknak, nyelvi és erkölcsi hagyományoknak. A történelmi egyházak is megkerülhetetlenek, habár vannak tapasztalatok, hogy a katolikus és az evangélikus egyház vezetőinek intézkedései sok esetben a magyar hívek asszimilációját segítik elő. Fontos tudni, hogy Szlovákiában van működő autonómia, mégpedig a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházon belül, ahol a 100 ezernyi magyar református biztosítja a 14 ezer szlovák református számára döntéshozatalaik teljes autonómiáját, ami példával szolgálhat a szlovák–magyar kapcsolatok terén társadalmi és politikai szinten egyaránt. A nyelvi jogok és környezet öntudatosítása terén fontos szerep jut a civil szervezeteknek, ami közösségeink érdekét szolgálja, függetlenítve magukat a politikai pártok befolyásától.

Figyelmeztető jel a Kárpát-medencében a magyar nyelv szembetűnő térvesztése és a magyarok számának csökkenése az utódállamokban. Nyilvánvaló, hogy eze-

ket a közösségeket is érintik a globalizációs mozgások, a migráció, de a veszteségek többsége az erőszakos és fondorlatos asszimilációban van, mert az utódállamok a vállalt kötelességeikből szinte semmit nem tartottak meg, így aztán száz év összegzése az utódállamokban: az ottani magyarok felére vagy annál is nagyobb arányú csökkenése, a többségi nemzet kétszeres (!) gyarapodása, ami a szlovákoknál 100 év alatt 1,7 millióról 4,4 milliót jelent! A helyzet ismeretében nyugodtan kijelenthetjük, hogy a magyar nyelv a Kárpát-medencében veszélyeztetett nyelv lett, az utóbbi évtizedekben több mint 2 millióval csökkent a magyarok száma, és már nem éri el a 13 milliót. *A helyzet kezelésére szükséges a magyar nyelv fejlesztési tervének a kidolgozása, az asszimilációt ellensúlyozó disszimiláció*; az önbizalom, önbecsülés erősítése, ami egy közös nyelvstratégiát képezne az anyaországban és a határon túli magyar kisebbségek közösségeiben. Ennek lennének politikai, társadalmi, nyelvi feltételei, például Szlovákiában egy standard kisebbségi törvény elfogadása, a magyar nyelv státuszának rendezése regionális nyelvként, illetve az önkormányzatiság (autonómia) bizonyos formáinak a megvalósítása.

Az utóbbi évtizedben az anyaország komoly támogatásokban részesítette a határon túli magyar közösségeket, amit köszönettel méltányolni kell. Jó érzéssel veszik az itteni magyar közösségek intézményeink bővítésére és működésére folyósított támogatásokat, remélve, hogy például a református egyház keretében megvalósult óvodaprogram a magyar iskolákba íratott gyermekek számát növeli. Mivel a támogatások jelentős része közpénzeket jelent, szükséges a transzparens kimutatás és elszámolás, elkerülve az etnobiznisznek még a gyanúját is.

Az emberiség mérföldkőhöz érkezett a koronavírus által teremtett helyzetben, ez feltehetően szemlélet- és paradigmaváltások sorát eredményezi. Nekünk a múlt éven itt volt a trianoni békediktátum századik évfordulója, ami a határon túli magyar közösségek politikai, állampolgári jogai megteremtésének a szükségességére figyelmeztet, mert elfogadhatatlan, hogy a mostani generációk továbbra is elszenvedői legyenek egy bosszúálló büntetésnek, amiről ők nem is tehetnek! Ráadásul itt van a 21. század harmadik évtizedének elején megtartott népszámlálás, amely – várhatóan – újabb igazolást ad az utódállamok magyar közösségeiben folyó kedvezőtlen tendenciákról.

A József Attila-i „a nemzet: közös ihlet” szellemében sorolhatnám jeleseink nyelvmentő gondolatait, Fábry Zoltánt, Márai Sándort, Esterházy Jánost, Illyés Gyulát, Németh Lászlót, Sütő Andrást idézve egészen a korai halált halt Dsida Jenő nyelvmentő mozgalmáig, aminek a lényege: csak alázattal és áldozatok árán tartható meg nyelvünk. Ezért 21. századi küldetéseink között a legfontosabb: a nyelvmentés, nyelvmegtartás, ahol mindenki fontos a sorban. Paradigmaváltásaink, vállalásaink célja nem lehet más: önmagunk, nyelvünk, családjaink és közösségeink megtartása!

(Kassa, 2021. január 15.)

Zágorec-Csuka Judit

A Muránál
A nemzeti összetartozás napjára

Mottó: Porladunk, foszladozunk, széteső fészkeinkbe /
költöznek az elveszett galambok

Prológus

Állok a Mura partjánál, nézem a távolban
Hotiza határánál ahogyan folyik a Mura,
halkan állok és csodálom a sodrását.

1.
Ki tudja, hogy mióta folyik így
a trianoni határok mezsgyéjén,
Jugoszláviában, majd Szlovéniában,
mindig a határszélen, az idők fátylán
áttörve, őseim temetőinek árnyékában,
Kapca határában, közelemben.
Itt maradtam én is, mint őseim
ingoványos szelleme, amely azóta is
kering az agyonmosott Mura-parton.
Már csak a homályban látom őket,
a Zala megyei parasztokat, odaátról,
a folyó medrének a mélységéből bújnak elő,
akik e földből éltek, s e földbe esett szét
testük is, de már nincsenek velünk.

2.
És, hol vagytok ti, mai, muravidéki magyarok?
Hol van a fészketek? Lelketek? Hol vannak a vágyaitok?
Egyedül kószálok én a Mura partjánál.
Itt járt valamikor régen a költő és hadvezér
Zrínyi Miklós, itt írta a folyó-mentén szerelmes
verseit múzsájához, Draskovics Mária Eusébia
grófnőhöz, hiszen itt volt szerelmes és ennek a tájnak
a szépségével gyógyította viszonzatlan vágyainak sebeit.
És, ki vagyok én, most a Mura partján?

3.
Az vagyok, akinek születtem,
apám és anyám vére, amit fiaimnak
adtam át, most gyenge vagyok, mint
a Mura-parti nádszál, lassan múlok el itt a
határsávban a hullámok lágy tánca közepette,
amely meglebbenti hajam s a végtelenség
felé sodor, lassan, lassan, lassan, lemerülök.

Epilógus

Szomorúan, de mégis a szélbe
kiáltok, itt a Mura partján, ilyenkor
őszidőben, amikor hullatják a leveleiket
a fák az avarra, a Mura csak folyik,
csendben, feltartózhatatlanul, áttörve
országhatárokat és összemosva
Európa nemzeteit, osztrákot, szlovént,
horvátot, magyart, és széles szárnyával
magával sodor engemet is, s elveszek
habjaiban majd egy ködös hajnalon.

Dupka György

A városok maradnak

Az interneten és más adathordozón egyre szélesebb körben terjed *A városok maradnak* című, a kárpátaljai magyarság összetartozásának dala. Művelődési életünk jeles személyiségeit is felvonultató dal klipjét a Youtubon eddig több mint 18 ezren tekintették meg. A vers szerzője a beregszászi származású *Lengyel János* író, akinek eddig több könyvét is megjelentettem a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatban. A szöveget a beregszászi G Man (Baráth G. Ferenc) zenésítette meg, első bemutatója is az ő előadásában vált ismertté. Legutóbb ezzel dallal G Man nyerte a Petőfi Rádió dalversenyét. Gratulálok a beregszászi szerzőpárosnak! Így tovább!

Lengyel János: De a városok maradnak

Az emberek születnek
Meghalnak magyarnak,
De a városok maradnak
Beregszásznak, Kassának,
Aradnak.
Mert Pozsonyba megy
A magyar ember,
Nem Bratiszlavába.
A Dunának szerdán
Van dolga nem
Dunájszkasztredába.
S ha lent délen
Ma Belgrád is ahol jár,
A déli harangszóban
Örök Nándorfehérvár.
Késmárkot Thököly
Szelleme járja,
Magyar kövekből rakva
Komárom erős vára.
Büszkén ül a Turul,
Munkács erőssége.
Vereckénél Árpád
Honfoglaló vére.
Az emberek születnek
Meghalnak magyarnak,
De a városok maradnak
Beregszásznak, Kassának,
Aradnak.

Itt meghallgatható:
https://www.youtube.com/watch?v=hcC3KFm-fHQ&ab_channel=GManOfficial
(Kárpátalja, 2021. április 30.)

Aniszi Kálmán

A pakulárok meg az ősi templom

Nem példa nélkül való, hogy templomok gazdát cseréltek a századok folyamán. A földesúri jog, mely úgy rendelkezett, hogy akié a birtok, azé a vallás (cuius regio, eius religio), a németországi protestantizmus küzdelmeiben keletkezett. Az ágostai béke (1530) értelmében a fejedelem vagy a földesúr szabadon választhatott: a katolikus vagy az új vallást követi-e. Ha az uraság, akihez a térség, a falu tartozott, áttért az új hitre, a települések, a régió népe kötelezően követte urát, maga is protestáns lett. Így váltak, rövid idő alatt, falvak, sőt egész térségek egyik vagy másik vallás követőivé.

Idővel az emberek hozzászoktak az új religio előírásaihoz, és szokásaihoz, mert a föld népe számára az első és döntő tényező mindenkor a termőföld birtoklása, a megélhetés volt. A religio – még a hittel teljes társadalmakban is – csak ez után következett. A mai haszonelvű világról, ahol sem ember, sem isten nem számít, egyedül Mammon imádatik, említést se tegyünk.

Sok olyan helye volt és van az öreg kontinensnek, ahol népek, nyelvek és vallások egymás mellett éltek, léteznek; ahol a más-más ajkú közösségek békességben, kölcsönös tiszteletben, háborgatás nélkül élhetik meg hitüket, nyelvüket. Aminthogy a békétlenségre, a háborúságokra is rengeteg szomorú példa akad.

E tekintetben Erdély, bár nem egyedüli eset, sajátos helyet foglal el.

Régi időkben, amikor a szokásoknak, a hagyományoknak hasonlíthatatlanul erősebb volt a szabályozó (tiltó és/vagy megengedő) erejük, a más-más etnikumú személyeknek vagy csoportoknak csekély mértékű volt a keveredése; a kisebb mérvű felhígulás a szerves fejlődés, a mindennapi élet természetes következménye volt, s mint ilyen, lassú, szinte észrevétlen. Ilyenképpen a települések lakóinak etnikai összetétele hosszú századokig lényegében változatlan maradhatott: a magyar magyar, a német német, a román román, a szerb szerb…

Újabban – hatalmi tényezők kizárólagosságra irányuló álcázott törekvése nyomán – az egykori Magyarországtól elszakított, elorzott sok-sok településnek etnikai képe erősen megváltozott, akár egész régi lakossága is kicserélődhetett, lett más ajkúvá.

Békeidőben az ilyesmi többnyire beköltöztetéssel, rászaporodással miegyebekkel szokott végbemenni, háborúskodások idején fegyveres úton, erőszak révén.

A kulturális szintkülönbségek, az etnikai közösségek elütő karaktere, agresszivitása és sok egyéb tényező okán a műveltebb, folytonosan sértegetett félhez tartozó egyének és kisebb-nagyobb csoportok vagy áttelepülnek, vagy rendre elvándorolnak a megsebzett területekről.

Gyérülve, a helyben maradók óhatatlanul gyengülnek.

Akik számbeli kisebbségbe, szórványsorsba kerülnek, uralkodó státusból kiszolgáltatott helyzetbe kénytelenednek, keserűen kell rádöbbenniük, hogy a jövőben

A magányos templom (kép: BG)

már nem ők fogják irányítani a közösség életét, ellenkezőleg, tudomásul kell venniük a többségiek uralkodhatnékját, annak összes következményeivel.

Ahol pedig a nemzeti kisebbségeknek már iskolájuk sincs, ott a közösségek megmaradásáért, identitásuk megőrzéséért vívott küzdelemben rendszerint a lelkipásztorokra hárul a legfőbb feladat. Leginkább ők tarthatják a lelket a jogaiktól megfosztott gyülekezetekben.

Mint Istvánfalván is, a református hitűeknél. Ahol a magyarság annyira megfogyatkozott az idők folyamán, hogy az ősi templomban alig van már valaki, aki dicsérje az Urat vasárnaponként.

Fejünkre por hull, régi vakolat,
így énekeljük a drága Siont;
egér futkározik a pad alatt
s odvából egy-egy vén kuvik kiront.
Tízen vagyunk: ez a gyülekezet,
a tizenegyedik maga a pap,
de énekelünk mi százak helyett,
hogy hull belé a por s a vakolat,
a hiúban a denevér riad
s egy-egy szuvas gerenda meglazul:
tizenegyedikünk az árva pap,
tizenkettedikünk maga az Úr.
Így énekelünk mi, pár megmaradt
– azt bünteti, akit szeret az Úr –,
s velünk dalolnak a padló alatt,
kiket kiirtott az idő gazul.

(Jékely Zoltán: A marosszentimrei templomban, 1936.)

De, íme, Istvánfalván nemrég csodamód megmozdult az élet. A tiszteletes urat akkora meglepetés érte, amilyenről soha álmodni sem mert volna. Meglepetést mondunk, de sokkal inkább öröm volt az, nem is akármilyen.

Májust írtak, amikor Pósalaki János parókiáján megjelent hét pakulár.

– Jó napot kívánunk a nagyságos tiszteletes úrnak! – köszöntötték a juhászok a lelkipásztort.

– Jó napot adjon az Isten! – fogadta a pap a köszönésüket. A tiszteletes meglepetése annál nagyobb volt, hisz a pakulárok koratavasztól késő őszig a hegyekben élnek, a faluban nemigen lehet látni őket.

– Mi járatban kendtek mifelénk? – kérdezte a lelkész.

– Mi a nagyságos tiszteletes úrral szeretnénk beszélni – mondták egyöntetűen a pakulárok.

– Velem? – csodálkozott a pap.

– Igen, a nagyságos tiszteletes úrral.

– Akkor térjünk beljebb! – tessékelte be a juhászokat. – No, és mit szeretnének megbeszélni velem? – terelte a tárgyra a szót a lelkész.

– Mi csak azt – kezdte egyikük –, hogy szeretnénk áttérni a tiszteletes úr hitére.

– A református hitre?

– Arra, arra. A reformátusra.

– Miért?

– Hááát azért – tétovázott egyikük -, mert úgy érezzük, az az igazi vallás.

Pósalaki János tanácstalanul állt a hihetetlennek tűnő ajánlat előtt. Nem értem! – nyílalt agyába a kérdés –, hisz ezeknek az embereknek a felmenőik Isten tudja mióta mind ortodox hitűek voltak. Mi történhetett velük, hogy most egyszeribe át akarnak térni a református hitre?

Töprengvén a dolgon, hogy elfogadható magyarázatot találjon a fölöttébb szokatlan esetre, a tiszteletes eszébe jutott, hogy anno a Teológiai Akadémián egyháztörténetből az öreg Pósfai professzor egyszer arról beszélt volt nekik, hogy Bethlen Gábor, a nagyfejedelem uralkodásának idején volt egy rövid időszak, amikor az erdélyi románság tömegesen tért át a református hitre.

És következett egy kis egyháztörténeti összefoglalás a tiszteletes fejében: Erdélyben az ortodox hitet mindig is főleg a románok vitték. A jobbágyi származású pópák helyzete a jobbágyi szolgáltatások és egyéb terhek miatt rosszabb volt a bevett vallást gyakorló papokénál. Elsőként Báthory Gábor erdélyi fejedelem adott kiváltságokat a pópáknak. A Báthory által adott kiváltságokat Bethlen Gábor kétszer is megerősítette, előbb 1614-ben, másodszor pedig1624-ben. Tovább javította az erdélyi románság helyzetét, hogy a fejedelem 1614-ben Gyulafehérváron román fiúiskolát alapított. Nemkülönben az is, hogy a négy román püspökséget Gyulafehérváron egyesítette. Élére metropolitát nevezett ki, így a románság biztos és egységes birtokot tudhatott a magáénak. Bethlen Gábor egyik legismertebb jótéteménye volt, hogy lefordíttatta a Bibliát román nyelvre, lendületet adva ez által a román nyelv fejlődésének. Ezt a románok nemzetté válása egyik fontos tényezőjének is tekinthetjük. Hasonlóan fontos cselekedete volt hatvan román pópa felszentelése.

Noha Bethlen Gábor igyekezett minél több román papot református hitre téríteni, erőszakot egyetlen esetben sem alkalmazott velük szemben. Az egységre és békére való törekvés elve, valamint saját meggyőződései és tapasztalatai érvényesültek velük szemben.

Egyébiránt a fejedelmi udvarba – vallási hovatartozástól függetlenül – szakmai teljesítmény alapján lehetett bekerülni. Ezzel magyarázható, hogy Bethlen Gábor udvarában több zsidó orvos is megfordult. Egyikük, Ábrahám Sassa közbenjárásának köszönhetően adta ki a fejedelem 1623. június 18-án a zsidóság kiváltságlevelét, amely biztosította számukra a szabad vallásgyakorlást, felruházta őket az Erdélybe való bevándorlás jogával. Engedélyezte számukra a keresztény ruha viselését, mindenféle megkülönböztetés nélkül. A kiváltságlevél elindította a zsidók bevándorlását…

Kevesebb, mint két évtizednyi fejedelemsége alatt Bethlen megvalósította azt, amit Európának csak évszázadok múlva sikerült: a vallási türelmet és a szinte teljes vallásszabadságot.

Az augsburgi vallási békével megszűnt az addigi vallási egység, elismerték jogilag az Ágostai Hitvallást (1530) (Confessio Augustana), vagyis a lutheri tanításokat. Ez egyedülálló tettnek tekinthető egy olyan korszakban, amelynek uralkodó nézete az augsburgi vallásbéke alapgondolata: a „cuius regio, eius religo" volt.

Bethlen az egységre törekedve, ha akarta, se tehette volna meg, hogy csak az egyik vallási felekezethez tartozó papok utódjait nemesítse meg, ugyanis ez azonnal elbukott volna a rendek és a többi bevett vallás tiltakozásán. A fejedelem a harmincéves háborúban is azért szállt szembe a katolikus Habsburgokkal, hogy a vallásszabadságot, ez esetben elsősorban a protestantizmus szabadságát fenntartsa.

Pósalaki János ilyenképpen tisztázta magában a hirtelen felmerült nehéz kérdést:

Ez a csoda a hét pakulárral csakis a szentlélek műve lehet! – gondolta a tiszteletes.

Az idők folyamán elraktározódott régi emlékek, valamilyen csoda folytán, most felszínre bukkantak a juhászok fejében, ami hatni kezdett a lelkükben – vélte Pósalaki János.

Áttérésük a helyi reformátusság gyarapodását, az eltérő ajkú és különböző kultúrájú népek békés egymás mellett élését segítheti, érvelt a korosodó lelkipásztor.

Ha ezeknek az embereknek az önkéntes áttérése isteni csoda – érvelt magában –, akkor a legnagyobb botorság lenne szándékuknak ellenszegülni. Az emberek hitét, hitbeli meggyőződését, legbensőbb óhajukat feltétlen tiszteletben kell tartani.

– Nézzék emberek – mondta –, ha maguk tiszta szándékkal és őszinte meggyőződéssel át akarnak térni a mi hitünkre, én ennek útjában nem állok. Felveszem magukat a református egyház kebelébe.

És a szükséges formaságok elvégeztettek.

A lelkipásztor döntése jelentősen javította az istvánfalvi református eklézsia helyzetét. Ugyanis a nagyközségben a magyarság lélekszáma hosszú évtizedek óta folyamatosan fogyatkozott, és mostanra annyira meggyengült, hogy a templomi életet a megszűnés veszélye fenyegette. Hét új taggal gyarapodva viszont a gyülekezet jóval erősebb lesz. Igaz ugyan, hogy a pakulárok nem beszélik a mi nyelvünket, de a hit ereje segíteni fogja őket abban, hogy hitben és jóakaratban velünk eggyé váljanak – örvendezett Pósalaki János.

A pakulárok meg is jelentek a vasárnapi istentiszteleten, ahol a lelkipásztor a hálaadás keretében köszönte meg Isten segítségét a gyülekezet számbeli növekedéséért:

„Íme, Uram, immár több mint kétszer annyian vagyunk. És bár kisded gyülekezetünk így is szerény erőt képvisel, de egy közösség súlya nem csupán a létszámától függ: a hit ereje csodákra képes…”

A pakulárok végig hallgattak a szertartás ideje alatt. Nem énekeltek a gyülekezettel, nem imádkoztak vele együtt, hisz nem ismerték annak nyelvét. De Pósalaki János tiszteletes helyettük, értük is imádkozott, mély hittel, nagy-nagy odaadással és tiszta szándékkal.

A pakulárok kétszer is megjelentek a vasárnapi istentiszteleteken. Egyszer késő tavaszon, egyszer meg kenyérszenteléskor.

Bizony a hegyekből nem jöhetnek le minden vasárnapra, a juhokat őrizetlenül nem hagyhatják, meg aztán a távolság is igen tetemes – mentegette magában a pap új híveit…

Hanem késő ősszel, amikor az állatokat telelni mind lehajtották a hegyekből, a hét pakulár megint megjelent a parókián, ahol a tiszteletes változatlan szívélyességgel fogadta őket.

– Jó napot kívánunk a tiszteletes úrnak.

– Jó napot adjon az Isten! Véget ért a legeltetés?

– …

– Bizony, bizony közeledik a tél... Ezután több idejük lesz a faluban tartózkodni, a juhok is mind itthon vannak.

– Itthon – mondták a pakulárok. – De mi most másért jöttünk a nagyságos tiszteletes úrhoz.

– No, miért?

– Meggondoltuk magukat.

– ?

– Visszatérünk az ortodox egyház kebelébe. Rájöttünk, hogy mégiscsak ott a mi helyünk, az a mi igazi vallásunk!

A hét juhász bejelentése jókora pofonként érte az Úr felkent szolgáját, de nem volt mit tenni, tudomásul kellett venni a pakulárok kiválását a református gyülekezetből, egyházból. Ha a hit önkéntes, új, más hitet senkire se lehet rákényszeríteni. Hogyha ők úgy érzik, hogy ki kell válniuk, vissza kívánnak térni az ortodox egyházba, hát tegyék meg szabadon.

– Emberek, ha maguk úgy gondolják, hogy mégiscsak az ortodox egyházban van a helyük, ám tegyék, ebben senki sem akadályozza meg magukat.

És a hét pakulár ismét ortodox hitű lett.

Istvánfalván a reformátusok ősi templomában megint a négy töpörödött vénaszszony és a pap énekelte az öregek rekedtes hangján: „A Sionnak hegyén, Úr Isten…”

Csakhogy a lélekemelő fenséges zsoltárt nem sokáig zenghette a parányi gyülekezet az ősi templomban, mert – kiválva – a pakulárok magukkal vitték a templomot is.

Ugyanis az államtörvények értelmében, ha valamely eklézsiából a hívők többsége kiválik, más felekezetre tér át, viszi magával a templomot is…

Ittzés jánosné

Gondolattöredékek a Himnuszról

A magyar kultúra napja – Himnuszunk születésnapja – kapcsán jutott el hozzám egy írás, egy ismert irodalmár odavetett mondataival. Nem tudtam szótlan maradni. Feladatomnak éreztem, hogy az említett írás állításainak utánanézzek, esetenként pontosítsak, helyesbítsek, ha szükséges volt, bizonyítsak. Így született meg ez az írás, tehát reflexióként. Nem Himnusz-elemzés; ezért nem is törekedtem teljességre, csupán a következő kérdésekkel foglalkozom:

- Rejtélyes vers-e a Himnusz?
- Avantgárd újítás-e, hogy a költő a magyar népi kanásztánc formáját használja?
- Van-e ellentmondás a vers címe és tartalma között?
- Reménytelenséget tükröz-e a Himnusz?
- Néhány kifejezés magyarázata: jó kedv, bús had, víg esztendő.
- Paraklétosz-e a költő, amikor Istenhez fordul?
- A Himnusz kapcsolata a Bibliával és a genfi zsoltárokkal

Miközben a válaszokat kerestem, csodálatos utat jártam be. Megismerhettem, hogyan fogalmazódik meg a református keresztyén költőben a Biblia és a zsoltárok ihlette vallomás az irgalmas Istenről, akire nemcsak egyéni sorsát, hanem népe múltját, jelenét, reményteli jövőjét is rábízhatja.

Nem böngésztem sem irodalomtörténeteket, sem Kölcsey-életrajzot, azt sem tudhatom, forgatott-e teológiai könyveket a költő. Az azonban bizonyos, hogy az alapművet, a Károli-Bibliát jól ismerte. (Bizonyára az Újtestamentumot is, bár a Himnusz kapcsán elsősorban ótestamentumi vonatkozásokra bukkantam.)

Nem tudom, hogy a XIX. században Északkelet-Magyarország református tömbjének gyülekezetei milyen énekeskönyvet használtak, de azt joggal feltételezhetjük, hogy a 150 genfi zsoltár teljes, rövidítetlen, nem modernizált szövegét ismerték. Számomra is ez a két forrás, tehát a Biblia és a genfi zsoltárok, volt a kiindulópont.

Formai vizsgálódással kezdtem, azaz a Himnuszt tekintettem adottnak, ezt a formát kerestem vissza a zsoltárok között. (Irodalmunkban nem ritka az ismert dallamra és meglévő formában írt vers; vö. Balassi.) A strófák sorainak, a sorok szótagjainak számlálása során találtam rá a 130. – Tehozzád teljes szívből / Kiáltok szüntelen kezdetű – zsoltárra, melynek „képlete" egyezést mutat a Himnuszéval. Természetesen nem azt állítom, hogy a költő mintaként tekintett ennek a zsoltárnak a formájára, de bizonyára ott zsongtak benne a zsoltárdallamok és -sorok, valamint a zsoltárműfaj jellemzői is. A zsoltárfordító Szenci Molnár Albert szinte hibátlan kétütemű, ütemhangsúlyos sorokat és keresztrímeket használ – ez a forma a magyaros verselésnek is megfelel. A 130. zsoltár

eredeti felirata: Könyörgés a bűnbocsánatért. (Ma: A mélységből kiáltok, Uram! Hatodik bűnbánati zsoltár.) A zsoltárfelirat is mutatja Kölcsey írói magatartását: imát fogalmaz meg, Isten bűnbocsátó irgalmát kéri, mert úgy látja, mélységben van a magyar nép, ezért Istenhez mint egyetlen menedékhez fordul. A 130. zsoltárnak tehát nemcsak a formáját, de a szellemiségét is láthatjuk a Himnuszban.

Többször is találkoztam azzal a felületes megfogalmazással, hogy a Himnusz ritmusa megegyezik a magyar népi kanásztánc ritmusával, azaz: szokás közös nevezőre hozni az imádságot a kanásznótával. Előfordul olyan vélekedés is, hogy Kölcsey ebben az esetben merész, avantgárd újító. Ez a megállapítás így blaszfémiának tűnik; magyarázat, bizonyítás nélkül az is. Véletlen egybeesés? Vagy Kölcsey – miközben „a parasztdal tónját" találgatta – megtalálta volna az imádságához legadekvátabb „tónt"?

Csomasz Tóth Kálmán: A XVI. sz. magyar dallamai című nagyszabású monográfiájának egyik tanulmánya – Kanásztáncformák a XVI. századi magyar énekekben – foglalkozik azzal, hogy az e századi egyházi énekek között milyen gyakoriak a kanásztáncformák. Az ún. kanásztánc-dallam régi táncdalaink jellegzetes csoportja, mely többféle tánchoz is használatos. Zenetörténeti, népzenei, verstani irodalmunk is kanásztánc-ritmusnak nevezi az ilyen ritmusformulát, az ilyen ritmusú dallamokat pedig kanásztánc-nótának. A kanásztánc tehát zenei terminus technicus. Jellemzője: négyütemű, kötetlen szótagszámú, ritmusában variábilis vers- ill. dallamforma. (A kanásztánc-ritmussal rokon ún. vágáns-ritmus egész Eurázsiában fellelhető – de ehhez már nem értek, így ebbe nem merülök bele.) Ez a forma nyitott más formák felé, nagyon hajlékony. A reformáció korában megszaporodó magyar nyelvű vallásos énekeknek igen megfelelő volt ez a forma, hiszen sokféle kombinációra adott lehetőséget. Kölcsey tehát nem közvetlenül találkozhatott a Megismerni a kanászt kezdetű magyar népdallal, mint ahogy ezt említeni szokták – ezt a népdalt Kodály 1922-ben a Somogy megyei Bolháson jegyezte le –, hanem feltehetőleg a XVI. sz.-i protestáns énekekben, melyek gyakran használják ezt a ritmusképletet, és amelyeket valószínűleg Kölcsey is ismert és énekelt a genfi zsoltárok mellett. Tehát – ahogy már utaltam rá – Kölcsey nem újító, nem modern, nem avantgárd (szó szerint: előőrs), hanem ennek ellentéte: arrièregarde (szó szerint: utóvéd). Néha az a modern, ha valaki visszatér a múlt értékeihez, ha mer jó értelemben konzervatív lenni.

E század költői – első magyar nyelvű verseink írói – ezt a magyaros formát alkalmazták, nem pedig a klasszikus időmértékes verselést. De vajon az antik költészetet jól ismerő Kölcsey versébe nem szivárog-e be némi időmértékesség? A vers skandálása során kitűnt, hogy döntő többségben trocheusok, spondeusok találhatók. Tehát az időmértékes verselés is érvényesül, erősen trochaikus lejtésű a vers. Ha pedig a sorok kezdő verslábait nézzük (8x8 sor), akkor: 26 trocheus (– ◡), 33 spondeus (– –), és mindössze 5 jambus (◡ –). Azaz: 5 sor kivételével minden sor első szótagja hosszú, nyomatékos, jól megfelel a magyar hangsúlyozás szabályainak.

Mit mondjunk ezek után a Himnusz formai jellemzőiről? Az antik időmérték, a magyar fülnek kellemes ütemhangsúlyos felező, a régi magyar vallásos énekek és a zsoltá-

rok ihlette forma mind együtt. Így kerek, így szép. Tehát tökéletes. Szétválaszthatatlan egységben múlt és jelen, tradicionális értékek és a magyar anyanyelv.

Nem tudom nem idézni Babits sorait (Jónás könyve): „Óh bár adna a Gazda patakom / sodrának medret, biztos útakon / vinni tenger felé, bár verseim / csücskére Tőle volna szabva rim / előre kész, s mely itt áll polcomon, / szent Bibliája lenne verstanom." (Persze – mutatis mutandis – nemcsak rím, verstan, forma, hanem tartalom szempontjából is alapmű a Biblia.)

Rejtélyes ellentmondás, feszültség van-e a Himnusz címe és tartalma között? A Himnusz műfaja himnusz-e? Talán többet tudott Kölcsey erről a szóról, a héber és a görög bibliáról. „Összefoglaló címe eredetileg nem volt a héber kánonban a zsoltárok könyvének. A zsidó gyülekezet tehillímnek (=himnuszok) nevezte. A »zsoltárok« elnevezéssel pedig az Újtestámentomban találkozunk (Lk 20,42; 24,44; ApCsel 1,20; 13,33). Gyökerei az Ótestámentom görög fordításában (Septuaginta) vannak…" [Pálfy: A ZSOLTÁROK KÖNYVE] 57 zsoltár megkülönböztető felirata volt a héber mizmór (=ének) szó, és a psalmos név ennek a szónak a görög fordítása. Tehát a zsidó gyülekezet himnuszoknak nevezte azokat az énekeket, amelyeket a görög fordítások, majd ebből a latin: psalmus-oknak, és ebből a magyar nyelv zsoltároknak nevezett. Himnusz, zsoltár, pszalmusz szavunk is görög eredetű, és mindháromban az ének jelentés található. Himnusz ← görög hümneó = énekel, dalban magasztal; zsoltár ← latin psalmus ← görög pszalmosz = ének (hárfakísérettel). Sőt – a lírai műfajon belül – a Himnuszt akár ódának is nevezhetnénk, amely műfaji megnevezés szintén a görög ódé = ének szóból eredeztethető.

Tehát amikor Kölcsey Himnuszt ír verse címeként, akkor tkp. zsoltárt ír. Néhányat megemlítek a zsoltárok fajtái közül, mely zsoltártípusok jellemzői felfedezhetők Kölcsey versében: bűnbánati zsoltár, individuális ill. kollektív panaszdal. A himnusz mint műfaj az antikvitásban, majd azt követően dicsőítő, magasztaló ének lett, ma is így használjuk egy irodalmi műfaj megnevezéseként. Ebből alakult ki az a jelentés, hogy a himnusz egy nemzetet, államot azonosító zenemű.

A zsoltárok előtt található egy címnek is nevezhető összefoglalás, hogy tkp. miről szól a zsoltár. Szenci Molnár Albert ezt így fogalmazza meg: „Minden zsoltárnak summája vagy célja rövideden vagyon eleiben írva". A zsoltár első verse pedig megmondja, ki a szerző, milyen alkalomból született. A 90. zsoltár kapcsán mutatom be, hogyan változott a zsoltár felirata, valamint meg van-e nevezve, hogy kinek az imádsága.

- Károli (1685): Tanúság e mulandó életnek meggondolásáról. 1. v.: Mózesnek, az Isten emberének imádsága.
- Szenci Molnár Albert (1686): Tanúság az életnek meggondolásáról.
- Revideált Károli (1949): Isten örökkévalósága, a bűnös ember mulandósága. Könyörgés kegyelemért. 1. v.: Mózesnek, az Isten emberének imádsága.
- Református énekeskönyv (1949): Isten az örökkévaló hajlék.

- Revideált új fordítás (2014): Az örökkévaló Isten és a mulandó ember. 1. v.: Mózesnek, Isten emberének imádsága.

A Himnusz alcíme szép metaforában fogalmazza meg, amiről a vers szólni fog: a magyar nép zivataros századaiból mutat be képeket, jeleneteket. Zivatarosak voltak az elmúlt századok, és még zivatarosabb a jelen. A zsoltárban Mózes úgy jelenik meg mint közbenjáró. Nem paraklétosz persze.

Fordítsunk figyelmet a keretversszakokra! Az első versszak vokatívusszal kezdődik, az utolsó versszakban az igei állítmány után kerül a megszólítás. Ez is a zsoltárokkal való kapcsolatra utal. Szenci Molnár Albert zsoltárai között 75 olyan található, ahol Istenem, Uram megszólítás olvasható (főként az első sorban, ill. sorokban, további 24 esetében a befejező sorokban).

Az első versszak jó kedv kifejezése is magyarázatra szorul. A jó kedv (jókedv) a régi magyar nyelvben kegyelem jelentésű is volt. (A kedv – kegy összefüggése laikusként is feltételezhető; de ez további nyelvtörténeti-etimológiai kutatást igényelne.) A „jó kedvvel, bőséggel" tehát így értelmezhető: Isten, áldd meg a Magyart kegyelmeddel, bőséggel (azaz: bőséges kegyelmeddel vagy kegyelmeddel bőségesen)!

Adatok a jó kedvre (jókedvre) a Károli-Bibliából, a genfi zsoltárokból és XVI–XVII. századi protestáns énekekből:

- Károli: „És legyen az Úrnak, a mi Istenünknek jó kedve mi rajtunk." (Zsolt 90)
- Uez. Szenci M. A.: „… jó kedvvel vigyük véghez életünket" (kegyesen éljünk)
- Kassa, 1662: „Küldé az Úristen hűséges szolgáját… Hozzánk jókedvében"
- 1556: „Akik hallják, Úr Isten, beszédedet / Ebből értik irántunk jó kedvedet / Szent Fiadért kegyelmességedet"
- XVII. sz. vége: „Hálát adunk néked, mennyei Atyánk / Ki mindenkor kegyesen vigyázsz ránk. / Ím az elmúlt éjjel is megnyugtattál, / E napra jó kedvedből virrasztottál"

Nem idegen azonban a zsoltároktól a jókedv, öröm, vigasság, tánc sem. És bőséget is gyakran kér a zsoltáros. Bőség és jókedv együtt jár.

- Zsolt 126: „Mikor visszahozta az Úr Sionnak foglyait, olyanok voltunk, mint az álmodók. Akkor megtelt a szánk nevetéssel, nyelvünk pedig vigadozással… Hatalmasan cselekedett velünk az Úr, ezért örvendezünk… Akik könnyhullatással vetnek, vigadozással aratnak majd. Aki vetőmagját sírva emelve megy tova, vigadozással jő elő, kévéit emelve."
- Uez. Szenci M. A.: „Akik nagy könnyhullatással / Magot vetnek nagy bánattal, / Aratáskor azok széjjel / Aratnak majd víg örömmel. / Sírva mennek ki a vetésre, / A magot hintik keseregve, / De a jó kévéket aztán / Béhordják nagy vigasságban."

Amikor Kölcsey víg esztendőért könyörög, akkor ezt a bőséget és elégedettséget, vigasságot is kéri nemzetének.

De más – szintén biblikus – magyarázatra is szükség van a keretversszakokban változtatás nélkül szereplő sorokkal kapcsolatban: „Hozz rá víg esztendőt, / Megbünhödte már e nép / A múltat s jövendőt!" 3Móz 25-ben olvasunk arról, hogy a hétszer hetedik év után Izráel népének életében következik az engesztelés éve, az örömünnep éve, a kürt megfúvásának éve, Isten kegyelmének esztendeje (az ún. Jóbel év; vö. jubileum). Ez a Himnuszban: víg esztendő. Ezért használja a költő egyes számban az esztendő szót. Nem a balsors után várható „jó sorsot" kéri, hanem az engesztelés évére utal. Ézs 61-ben is az „Úr kegyelmének esztendejéről" olvasunk. Ennek beköszöntekor „a kétszeres szégyen és gyalázat után" ujjongani fog a nép, „örökké örömben lesz részük". A múlt és jövendő miatti – azaz kétszeres – büntetés is érthetővé válik, nem pusztán költői túlzás, isteni „abszurditás". Ézs 40: „Hirdessétek neki [ti. Jeruzsálemnek], hogy letelt rabsága, megbűnhődött bűnéért, hiszen kétszeresen sújtotta az Úr keze minden vétkéért." Jer 16-ban is: „Bizony, szemmel tartom minden útjukat. Nem rejtőzhetnek el előlem, és bűnük nem maradhat rejtve szemem előtt. Előbb azonban kétszeresen megfizetek nekik bűnükért és vétkükért."

A víg esztendő bekövetkeztéről is bizonyossága lehet (van!) a költőnek. Lk 4-ben Jézus a názáreti zsinagógában Ézsaiást idézi, és hirdeti „az Úr kedves esztendejét", hiszen Jézussal „teljesedett be ez az Írás fületek hallatára". Kölcsey – és mi is – már ebben a kedves víg esztendőben élünk. Isten a maga népévé „tisztította meg" az új szövetség népét (Tit 2), és ezért „választott nemzet", „szent nemzet", „Isten tulajdonba vett népe"vagyunk. Többé tehát nem párhuzamot kell látnunk a választott nép és a magyar nép között, hanem Krisztus óta mi vagyunk a választott nép.

Szükség van még egy szó magyarázatára. Szokás kiemelni mint alliterációt: „Nyögte Mátyás bús hadát / Bécsnek büszke vára." De miért bús Mátyás győztes hada? Azért, mert fekete? A bús szónak mára már elavult jelentése: bősz, vad, haragos. Tehát Mátyás bősz hadát nyögte Bécs. Miért szép ez az alliteráció? Annak is megvan az oka. Az alliteráció nem öncélú. A b hangnak, a zöngés bilabiális zárhangnak a felpattanása olyan hanghatást kelt, mintha valamiféle fegyver pukkanna, sorozatban. Adatok a bushoz, a bús és harag „együttszerepléséhez":

- 3Móz 26,28: búsult haragomban
- 2Kir 23,26: megbúsult nagy haragjától
- Ézs 30,30: karjának lesújtását megmutatja megbúsult haragjában és emésztő tűz lángjában
- JerSir 1,12: az Úr az ő búsult haragjának napján
- Ez 5,15: haraggal és búsulással és búsult feddésekkel

Meg kell állnunk az 55. zsoltár Kecskeméti Vég Mihály fordította szövegénél, a bús és a harag összefüggésében.

- Károlinál ilyen kifejezéseket találunk: keseregve bolyongok és jajgatok; estve, reggel és délben panaszkodom; szívem reszket bennem; félelem és rettegés esett rám. – Nyoma sincs a bús (bősz) haragnak.
- Sztáray Mihálynál (1550 táján): „Mikoron Dávid vala keserűségben / Saul király előtt számkivetésben / Felkiálta Istenhez ő szívében / Könyörögvén siralmas énekében." – Ez megfelel Károli szövegének.
- Kecskeméti V. M.-nál (1560 k.): „Mikoron Dávid nagy búsultában, / Baráti miatt volna bánatban, / Panaszolkodván nagy haragjában, / Ilyen könyörgést kezde ő magában… Csak sívok(sic!)-rívok nagy nyavalyámban, / Elfogyatkoztam gondolatimban, / Megkeseredtem, nagy búsultomban, / Ellenségemre való haragomban." – Bánat és harag együtt szerepel, domináns érzés a harag. Jellemző volt a XVI. sz.-ban, hogy a zsoltárokat nem szöveghűen fordították, hanem parafrazeálták, „átköltéssel" aktualizálták saját magukra, korukra, a közállapotokra. Vég Mihály – aki kecskeméti bíró volt – városa török megszállta viharos történetének bemutatására „használja" a zsoltárt.
- Szenci M. A.: kínokat szenvedek; szívemben kesergek; panaszlok reszketve; kesereg szívem; élek halálos félelemben; reszketvén szörnyen vesződöm. – Nála sincs harag.

Kizárólag Kecskeméti V. M.-nál jelenik meg a búsult (bősz) harag. Bizonyára nem véletlenül nyúlt Kodály ehhez a változathoz Psalmusának megírásakor. Zenészek a tudói annak, hogyan tükröződik ez a búsult (bősz) harag Kodály zenéjében.

Még mindig a zsoltárokról. A keresztyén ember nem pesszimista. Kérésében ott az Istenbe vetett bizalom. Tudja, hogy akkor is kérhet, ha arra nem méltó. Amikor a keretversszakban a költő szánalmat kér, akkor Istennek meg nem érdemelt szeretetét kéri. Isten nem „kárpótol" az elszenvedett megpróbáltatásokért, erre az embernek nem lehet igénye. Csak Isten megbocsátó szeretete állíthatja helyre azt a szövetséget, amelyhez a nép hűtlenné vált. Ha nem is érthető mindig Isten cselekvése, de a belé vetett bizalom okán elfogadom ítéletét, mert tudom, hogy igazságos, és ismerem végső célját. Kölcsey is ismerte, tudta ezt. Ezért nem elfogadható az a nézet, mely szerint: „Nincs még egy ország, melynek himnusza bűntudattal küszködnék, amely olyan komor, már-már reménytelen hangot ütne meg, mint a miénk." Reménytelen az az ember, aki a legmélyebb bűnből is látja a kivezető utat.? És tud valakihez kiáltani? És meggyőződése, hogy az meg is fogja hallgatni? És „védő kart" fog nyújtani? Isten jósága indítja bűnbánatra az embert. A bűn Isten ítéletének világosságában lepleződik le. Istennek nem közömbös sem az ember, sem a nép sorsa, a büntetéssel is nevelni akar. A büntetés érthetővé, sőt – a komoly önvizsgálat után – elfogadhatóvá válik. „De ki érti a te haragodat? / Csak az, ki féli hatalmadat." (90. zsoltár) Ebből fakad a bizalom, a ráhagyatkozás Isten kegyelmére, „jókedvére". Kölcsey nem keres bűnbakot, nem okol senki mást, nincs benne bosszúvágy, nem kér átkot senkire a balsors miatt. Az ítélkezést Istenre hagyja. Védő kart kér.

A reformátor Luther ezt írja a Zsoltárok könyvéről: „aki a teljes Bibliát nem olvashatja, az egésznek summáját egy kis könyvecskébe foglalva megtalálja.” Ékes, világos és tiszta tükör, megmutatja, mi a keresztyénség, megmutatja Istent és minden teremtményt is. „Majdnem mindegyik zsoltárban megleled a keresztet…, aki azonban hitben akar élni, annak Isten nevéért sokat kell tűrnie.” Összefoglalva: „… azért is becses és kedves e könyv, mert oly világosan megjövendöli Krisztus halálát és feltámadását…, méltán nevezhetjük kis Bibliának.” (Luther válogatott művei, 5.) Luther az Ószövetségben is Krisztust keresi és találja meg. (Vö. 46. zsoltár parafrázisa: „… küzd értünk a hős vezér…, Jézus Krisztus az, / Isten szent Fia, / az ég és föld Ura.”)

XVI–XVII. századi magyar protestáns énekeink között is találhatók olyan zsoltárparafrázisok, melyekben Krisztus szerepe, megváltó műve is megfogalmazódik.

- 71. zsoltár: „Ne hagyj elesnem, felséges Isten, keserűségemben! / Te szent Fiadért légy segítséggel… Krisztus Jézus szent haláláért nálad kedves vagyok… Add meg, Úristen, te szent nevedért, amit tőled kérek, / Szent Fiad által.” (Nagybánkai Mátyás 1575)
- 143. zsoltár: „… szent Fiad véréért könyörülj énrajtam” (Kanizsai Pálfi János 1585?–1641?)

Szenci M. A. fordításában is találkozunk ezzel a krisztianizálással:

- 2. zsoltár felirata: Jövendöl a Krisztus személyéről és országáról

A pogányok „az ő Krisztusára támadnak”, Isten „néktek küldött Fiat”.

- 22. zsoltár felirata: Krisztus szenvedéséről
- 28. zsoltár: „Az Úr én népemnek ereje, / A Krisztusnak nagy erőssége”
- 110. zsoltár: „Az Úr Isten monda az én Uramnak: / Ülj az én hatalmamnak jobbjára”
- 118. zsoltár: „Áldott aki az Úr nevében / Eljöve nagy dicsőséggel”

Az ősforrás: ami a református zsoltáréneklésnek máig is az etalonja, a templomi éneklésre szánt magyar református vallásos költészet addigi (eddigi?) csúcsa Szenci Molnár Albert (1574–1634) Psalterium Ungaricuma (1608). A ma használatos református és evangélikus énekeskönyv Th. de Bèze genfi lelkész (1519–1605) és Cl. Marot (1496?–1544) szövegének tünteti fel a zsoltárokat (a francia szöveg 1566-ban jelent meg). Ismert, hogy bár ezeket a zsoltárparafrázisokat is figyelembe vette, de a fordítást Ambrosius Lobwasser (1515–1585) Lipcsében 1594-ben megjelent zsoltáraiból készítette. Ahogy a fordító maga írja: Lobwasser „vezető zsinórját követtem”.

Szenci Molnár Albert németországi tartózkodása alatt ismerkedett meg a Lobwasser-féle szöveggel, és itt tanulta meg a genfi zsoltárdallamokat is. Ez adta az ösztönzést,

hogy elkészítse énekelhető verses fordítását magyar nyelven a 150 zsoltárnak. Ajánlásában megemlíti, hogy pl. Sztáray Mihály, Bornemisza Péter, Huszár Gál is fordított már zsoltárokat, de némelyek „igen paraszt versekben vadnak foglalván". Ezt írja saját munkájáról: a zsoltárokat „nagy munkával magyarra fordítottam, és az franciai nótákra formáltam". Ezen kívül Luther német bibliafordítását is ismerte, de minden valószínűség szerint a Károli-Bibliának volt a legfontosabb szerepe, sokszor egész mondatokat átvesz abból. Természetesen mindezt költői tehetségével szabadon kezelte. „Nagyobb gondom volt az fondamentombéli igaz értelemnek fordítására, hogynem a verseknek ékesgetésére." Művét az egész magyar nemzetnek ajánlja, „melynek ez a könyv kiváltképpen szolgáland".

A zsoltárok elevenen élnek irodalmunkban mind a mai napig. Példaként említem Nemes Nagy Ágnes Patak c. versét, melyben megjelennek az egyik legszebb, a 42. zsoltár képei: „Én Istenem, te szép, hives patak, / Hová futottál, szökdeltél előlem? / Hol csillapítsam buzgó szomjamat?… Hová futottál, szép, hives patak? / A deli szarvas képe hol a habban?" Különös szépsége a versnek, hogy a patak jelzőjeként megőrizte a hűvös melléknév ízű alakját. (A már említett 130. zsoltár első versszakában is ízű változatot találunk: Tekintsd meg én igyemet.)

Rövid kitérőt kell tennünk, hogy válaszolni tudjunk arra a kérdésre, vajon a 42. zsoltárban a híves melléknév í-je valóban hosszú-e, ahogy a református énekeskönyv írja, vagy Nemes Nagy Ágnes a jambus versláb miatt használ rövid i-t. Az 1685-ös Aranyas Bibliában a 150 zsoltár dallammal együtt szerepel. Minden egyes dallam első ütemének első hangja hosszú. Ebből 48: tá-tá; 73: tá-ti-ti ; 2 (így a 42. zsoltár is): tá-ti-tá-ti. Tehát a 42. zsoltár első sorában a hives szóban mindenképpen rövid -i-nek kell lennie. Ez az -i- nyúlhatott meg az izometrikus éneklés következtében, és így lett híves a patak. Nagy veszteség, hiszen a hives patak jelzős szerkezet a magyar nyelvet ismerőkben kizárólag Szenci Molnár Albert zsoltárából rögződött, s tekinthető mintegy hapax legomenon-nak is. Olyan többletjelentést hordoz, ami nem adható vissza a híves vagy hűvös melléknévvel. Bárcsak megőrződne ez a különleges jelzős szerkezet, a szép hives patak, párhuzamba állítva Istennel, kihez szomjúhozik, óhajtozik a zsoltáros. És szép ellentétben a későbbi sorokban szereplő sok sebes vízzel, a megzúduló erős habbal, az árvizek sebességével. Még Arany János Toldijában is ráismerhetünk ennek a képnek negatívjára, amikor a sebzett szarvas (azaz a bűn-sebzette Miklós) keresi a hideg forrás enyhítő vizét, de a forrás kiszáradt, így nem is lelhet nyugalmat.

A zsoltárokkal kapcsolatban említsük meg József Attila nevét is. A 46. zsoltár Luther által írt parafrázisának (Zsolt 46,2.8.12) fordítására 1934-ben pályázatot írt ki az evangélikus egyház. 136 pályamunka született, köztük József Attiláé is. A pályázat azonban eredménytelen volt. „A mi korunk nem congeniális Luther korával" – indokolta a sikerületlen fordításokat Kovács Sándor püspök. (Evangélikus énekeskönyvünkben 256. számmal József Attila fordítása is megtalálható az eredeti Luther-dallammal.)

A XV. sz. óta jelen van irodalmunkban a zsidó és a magyar nép párhuzama. (Régen azt hittem, ez Petőfinél: A XIX. század költői-ben egyedi; de nem.) Már 1538-ban egy

evangélikus hittankönyv függelékeként megjelent Farkas András lelkész prózai műve: Az zsidó és magyar nemzetről. A Biblia alapján a zsidó és a magyar nép sorsa között párhuzamot lát. Ahogy választott népét Isten keményebben ostorozta, mint a többi népet, ugyanúgy a magyar nép is hasonlóan szenved vétkei miatt. A bibliafordító Károli is keresi a választ: mi az oka Magyarország romlásának. Tanulmányának címe: Minden országoknak és királyoknak jó és gonosz szerencséjeknek okairul, melyből megérthetni, mi az oka az Magyarországnak és romlásának és fejedelmeknek szerencsétlenségeknek. (1563) A zsidó nép – és Magyarország – büntetésének oka: Isten parancsolatainak megtagadása. (Vö.: „Hajh, de bűneink miatt / Gyúlt harag kebledben…”) Kölcsey nem fatalista; a balsors nem kiszolgáltatottságot, végzetszerűséget jelent, hanem azt, hogy a nép sorsa Isten kezében van, aki bölcsen igazgatja népét. A jósorsért lehet, sőt kell imádkozni, és lehet tenni érte. Sőt, Isten tesz érte. Sőt, Isten már tett érte.

Nemcsak a zsidó néppel való párhuzam van jelen, hanem Mózes is, mint Isten választott embere, a nép vezetője, aki közbenjár, könyörög a népért. „Kérlek. Ez a nép nagy bűnt követett el: mert aranyból csinált magának isteneket. De most bocsásd meg bűnöket.” (2Móz 32,31–32a) Kölcsey esetében is ezt a magatartást tapasztaljuk, amikor a Himnuszban áldást, majd szánalmat kér bűnös népének. Különösen megrendítő, amikor a zsidó nép eljut az ígéret földjéig, és Mózes búcsúzik, hiszen ő nem léphet be „a földre, amely felől megesküdt az Úr az ő atyáiknak, hogy nekik adja.” (5Móz 31,7) „Mózes éneke” feliratot viseli az a fejezet (5Móz 32), melyben Mózes összefoglalja a nép előtt, mi fog történni akkor, ha a nép más istenekhez fordul, és felmondja azt a szövetséget, melyet Isten kötött választott népével. Hazánk itt a Kárpát-medencében Isten adománya; nem harcoltunk érte, ajándékként kaptuk. Duna, Tisza, Kunság az egész országot jelképezi, mintegy a Kárpátok bércéről letekintve felülről láttatja magyar hazánkat.

Vessük egybe a párhuzamokat!

Mózes	Kölcsey
a Felséges örökséget osztott a népeknek…, megszabta a népek határait	Őseinket felhozád / Kárpát szent bércére, / Általad nyert szép hazát / Bendegúznak vére.
Körülvette őt, gondja volt rá, őrizte, mint a szeme fényét… Mezők terméseivel étette.	Értünk Kunság mezején / Ért kalászt lengettél,
és szőlő vérét, bort ittál	Tokaj szőlővesszein / Nektárt csepegtettél,
Veszedelmeket halmozok reájok, nyilaimat mind rájuk fogyasztom.	Most rabló mongol nyilát / Zúgattad felettünk
Tűz lobban fel haragomban.	gyúlt harag kebledben
Ha megélesítem fényes kardomat… bosszút állok ellenségeimen.	Bújt az üldözött s felé Kard nyúl barlangjában

Mások is felfigyeltek rá, magam is hajlok afelé, hogy itt Kölcsey képei sejtetik a kalász és a nektár említésével az úrvacsora jegyeit, a kenyeret és a bort. A református templomok úrasztalának terítőire búzakalászt és szőlőtőkét, szőlőfürtöt, kelyhet szoktak hímezni, de gyakran ugyanez a szimbolika jelenik meg az evangélikus templomok oltárterítőjén (pontosabban antependiumán). Az talán már túl merész asszociáció, hogy a Kárpát-medencében letelepedő magyarság itt ismerkedik meg, majd veszi fel a keresztyénséget. Ugyancsak felidéződik bennünk az újévköszöntő rigmus is: Bort, búzát, békességet! E köszöntésnek nemcsak földi, hanem transzcendens jelentése is van: Jézus vére, teste, a Feltámadott köszöntése.

Nevezik a Himnuszt jeremiád(á)nak is. Nevezhetjük-e? A Jeremiás siralmai bibliai könyv után ez az az irodalmi műfaj, mely panaszokat fogalmaz meg. Összevethető-e a Himnusz Jeremiás siralmaival? A bibliai könyv öt ún. éneket tartalmaz, ezek „címe" Károlinál: A puszta és megalázott Jeruzsálem kesereg és segítségért esedezik; Gyászének Júda és Jeruzsálem pusztulása felett; Jeremiás kesergése és vigasztalása; Júda nyomorúsága és gyalázata; Az elnyomott nép imája kegyelemért és segítségért. Ezek a címek pontosan visszaadják a próféta kesergését népe sorsa miatt, ahogy Kölcsey verse is. Találunk-e konkrét egyezéseket? Jeremiás siralmainak 1., 2. és 4. éneke ezzel a felkiáltással, feljajdulással indul: „Jaj! de…" Ugyanígy a Himnusznál: „Hajh, de…" Itt utalok Kölcsey tudatos szerkesztésére: a 8 strófás versnek pontosan az aranymetszésében, tehát kiemelt helyen (a 3. strófa után, a 4. első sorának kezdetén) hangzik a fájdalmas felkiáltás: „Hajh, de…", ez választja külön a vers két nagy egységét. A nép múltja: „Nagy volt a nemzetek között, a tartományok közt fejedelemasszony". (JSir 1,1a – mindössze fél vers) Kölcseynél is rövidebb a dicső múlt bemutatása.

A tragikus képek egybevetése

Jeremiás siralmai	Himnusz
nem talál nyugodalmat	nem lelé honját
valamennyi üldözője utolérte	bújt az üldözött
gyermekei rabságra mentek	kínzó rabság
künn fegyver pusztít	vert hadunk
az égről a földre veté ékességét ellenség kezébe adá palotáinak kőfalait siralomra jutott a bástya	vár állott, most kőhalom
lángoló tűz emésztette köröskörül mint tüzet önté ki búsulását	lángtenger felette
kinyújtá jobbkezét, mint támadó vadászva vadásztak reánk	az üldözött felé… kard nyúl barlangjában
hol a kenyér meg a bor?	ért kalász, nektár
romlásod mint a tenger	tengerén kínjának

öldököltél haragod napján, mészároltál	vérözön lábainál
nyíl elé célul állított engem	rabló mongol nyilát zúgattad
víz-patakok folynak alá az én szememből	kínzó rabság könnye hull
apátlan árvák lettünk	árvánk hő szeméből

A próféta szánalmat kér: „Emlékezzél meg, Uram, mi esett meg rajtunk; tekintsd meg és lásd meg gyalázatunkat!" Felhangzik a bizakodás, Isten kegyelmének biztos tudata: „Mert nem zár ki örökre az Úr. Sőt ha megszomorít, meg is vigasztal az ő kegyelmességének gazdagsága szerint. Mert nem szíve szerint veri és szomorítja meg az embernek fiát." (Jsir 3,31–33)

Jeremiád-e Kölcsey verse? Igen, az is. A XVI. századi protestáns énekek között is találunk jeremiádot (Váradi énekeskönyv 1566): „Keserves szívvel Magyarországban / Mondhatjuk magunkról / A nagy siralmat, kit Jerémiás / Régen írt zsidókról: // Emlékezzél meg, hatalmas Isten, / Nyomorúságinkról; / Tekints mi reánk, állj bosszút immár / Mi nagy romlásinkról!" De találunk históriás éneket is Jeremiás siralmai (JSir 5) nyomán (1553 Kolozsvár): „Könnyhullatás között esszük most a kenyeret, / Mert földünkön meg nem szántuk a szegényeket; / Szenvedőktől szemeinket elfordítottuk, / Azért Isten haragját most rajtunk hordozzuk." Ez utóbbi ének megnevezi a baj okát is.

Kölcsey tudatos szerkesztésmódjával kapcsolatban hadd utaljak Huszt c. epigrammájára, ahol is a költő kilép a „belső szobából", a honfiakhoz szól, határozott rövid felszólításokat – a felszólító módú igék rövid alakját, szinte parancsokat – fogalmaz meg, rendeződni látja a jövőt, és kijelöli a tennivalókat. Ezért nagyon feszes, szinte merev a szerkezet, verselése időmértékes. Bár elszakad a Biblia és a zsoltárok képeitől, a XVI–XVII. századi protestáns énekek gondolatmenetétől, inkább a romantika formai jellemzőit használja. De itt is felfedezhetjük a biblikus szemléletet. Ézs 43-ban olvasunk arról, hogy a múlton való borongás felesleges: „Ne a régi dolgokat emlegessétek, ne a múlton tűnődjetek! Mert én újat cselekszem, most kezd kibontakozni – talán nem tudjátok?" Ajándékaimat adom „választott népemnek, a népnek, amelyet magamnak formáltam, hogy hirdesse dicséretemet".

A vers mindössze nyolc sor = 4 disztichon. 1., 2. disztichon: romantikus kép megrajzolása. Felezőpont: Honfi! – 3., 4. disztichon: megszólalás. Ez utóbbi négy sor szintén feleződik, azaz 3. disztichon: elutasítja a múltba fordulást. – 4. disztichon szintén feleződik. A hexameter sor: jövő és jelen. A pentameter sor ismét feleződik. Első fele: három rövid felszólítás, parancs. Második fele: optimista kijelentés. Ez a szimmetrikus szerkezet jelzi a költő meggyőződését is: a történelemben rendezettség van, a parancsoknak engedelmeskedve és a világ rendje helyre fog állni.

Természetesen a Himnusz és a Huszt mondanivalóját erősen meghatározza az a változás, amely bekövetkezett a társadalmi és politikai életben; a Himnusz datálása 1823. január 22., a Huszté 1831. december 29.

E kitérővel azt szerettem volna igazolni, hogy Kölcsey gondolat-, érzés- és hitvilága nemcsak Himnuszában jelenik meg, hanem más versében is. Mondanivalója mélyén a bibliai istenkép, a költő istenismerete mutatkozik meg hol nyilvánvalóan, hol rejtetten. De mindig világosan kitűnik a keresztyén ember Istenbe vetett bizodalma.

Próbáljunk választ keresni arra kérdésre, miért nem említi Kölcsey fontos versei között a Himnuszt. Úgy vélem, azért, mert a „belső szoba" imádsága nem a külvilágra tartozik. Isten előtt áll, vele kell rendeznie „peres ügyét", eljutni az Isten előtti bűnbánattól az irgalmas Istenhez.

Nevezhetjük-e a költőt „képzeletbeli paraklétosznak", azaz Kölcsey magatartását azonosíthatjuk-e ezzel a görög szóval megnevezett fogalommal? Nézzük, mit mond a teológiai szakirodalom! (Karner Károly János evangéliumának kommentárjára támaszkodom, és itt a revideált új fordítást használom.)

A görög szó eredete: parakalein = segítségül hívni, ebből: vigasztalni. A görög szót a magyar Biblia Vigasztalónak fordítja, de benne foglaltatik a segítő, szószóló, közvetítő, közbenjáró, tanító jelentés is. Az Újtestamentumban kizárólag János apostolnál szerepel, evangéliumában ötször. (Jn 14,15–17; 14,25–26; 15,26–27; 16,5–11; 16,12–15) János első levelében maga Jézus Krisztus a mi paraklétoszunk: „… ha pedig vétkezik valaki, van pártfogónk az Atyánál: az igaz Jézus Krisztus, mert ő engesztelő áldozat a mi bűneinkért." (1Jn 2,1b) Evangéliumában, pl. 14,16: „… én [Jézus] kérni fogom az Atyát, és másik Pártfogót ad nektek, hogy veletek legyen mindörökké: az igazság Lelkét." Később pedig (14,26): „A Pártfogó pedig, a Szentlélek, akit az én nevemben küld az Atya, ő megtanít majd titeket mindenre, és eszetekbe juttat mindent, amit én mondtam nektek." Krisztus tehát paraklétosz; szószólónk, közbenjárónk az Atyánál. A Szentlélek paraklétosz; vigasztaló, bátorító, tanító a földön küzdő egyház számára. Tehát mindkét jelentésében a paraklétosz isteni személy. A Szentlélek nem a tanítványok szószólója Istennél, hanem az Atyát nyilatkoztatja ki; meggyőzi a világot a bűnéről; elvezet az igazságra; tanítja a tanítványokat; emlékeztet arra, amit Krisztus mondott; tanúságtételre bátorítja őket. János evangéliumában tehát a paraklétosz az Atyától jön segítségünkre, és nem a földről közvetít az Atyához. Ez elég leegyszerűsítő megfogalmazás, de talán rávilágít arra, hogy milyen „irányultsága" van a paraklétosznak. Kölcsey tehát nem paraklétoszi szerepben, hanem mózesi, prófétai szerepben állhat Isten előtt, de leginkább imádkozó keresztyén emberként, és így fogalmazhatja meg közbenjáró imádságát.

Megemlítem, hogy egy XVII. századi énekben is megfogalmazódik a paraklétosznak ez a kettőssége: „Ne hagyj, kérünk, egyetlenegy Jézusunk, / Jusson te elődbe mi imádságunk, / És hallgass meg, egyetlenegy Szószólónk, / Tekints reánk, hatalmas Közbenjárónk!… Szaporítsad számukat híveidnek, / Vezéreljed nyelvét hirdetőidnek, / Kik nevedért gyakran bosszút szenvednek." (1602 Debrecen) Jézust mint Szószólót, Közbenjárót kéri a vers írója, a Szentlélek pedig úgy jelenik meg, mint aki térít, mint aki az igehirdetőket tanítja, a híveket bátorítja szenvedéseikben. Ennek a régi magyar

dallamra énekelhető dicséretnek (Ref. Ék. 381 / Ev. Ék. 262) utolsó versével, gyönyörű Sanctusával, a Szentháromság Isten magasztalásával zárom gondolattöredékeimet, bízva abban, hogy végül egésszé álltak össze a töredékek:

Szent az Atya, mindenek megtartója;
Szent a Fiú, mindenek megváltója;
Ó, Szentlélek, hívek bátorítója,
Szent, szent, szent a te neved, mind vallja.

Végül illő lenne felsorolnom a legfontosabb felhasznált szakirodalmat. Megteszem: a Szent Biblia és a 150 genfi zsoltár. E könyveknek és a Himnusznak összefonódásáról próbáltam megfogalmazni – bizonyára nagyon személyes – szerteágazó, gyakran elkalandozó gondolataimat.

Köszönetet mondok Ittzés Nóra, Ittzésné Kövendi Kata, Horváth Katalin „gyorssegélyéért", valamint Szokolayné Weltler Mayának, akinek köszönhetem, hogy javítani tudtam egy pontatlanságomat. Hálával gondolok néhai Szűcs Ferenc professzorra, aki átfogó képet vázolt fel a Himnusz teológiai aspektusairól. És – indirekt módon – köszönhető mindez annak az írásnak, amelyre reflektálva megszületett ez az írás.

Azt hittem, elengedtem a Himnuszt. De a Himnusz nem engedett el…

Fehér József

Az ég kék kupolája

Itt állok szülőházam udvarán. A Bodrogközben vagyok, a falum nevét a folyó adta: Bodroghalom. A ház, amelyben születtem, vályogház, amelyet valamikor 1930 körül épített nagyapám-nagyanyám, gyanítom, még a Nagyatádi-féle földreform jóvoltából, mely a legszegényebb embereknek adott valamit, parcellányi házhelyet a gazdasági cselédeknek, hogy boldogulni tudjanak.

A porta a falu végén van, nem a legszélső ugyan, hanem a harmadik. Ha kilépek az udvarra, a legszebb kék ég van fölöttem. Mintha egy hatalmas tündérkupola alatt állnék: azért vagyok az alföld fia, mert látom az egész eget. Semmi sem árnyékolja be a mindenséget: kicsinek érzem magam és mégis határtalanul nagynak: enyém ez az egész, s én vagyok a közepén. és ezen a kék Bodrogköz felett a legszebb az ég az egész világon – legalább is számomra. És ezen a kék égen a felhők! Milliószor eszembe jutott már, hogyan lehetne megírni ezeket a felhőket. Nekem sehogy, ehhez Petőfi Sándor zseniális tehetsége kellene; számomra marad a kép „messzeringó gyerekkorom világából”, Weöres Sándorral szólván:

Domb tövén, hol nyúl szalad,
s lyukat ás a róka:
nyári fényben, napsütésben
felhőt les Katóka.

Zöld fűszál az ajka közt,
tenyerén az álla…
A vándorló felhőnépet
álmosan csodálja.

És megírta ezt az eget és felhőket Weöres száz-színű változatban is, amit én megírni nem, csak érezni tudok, ha a bodrogközi égre nézek:

Szikrázó
az égbolt,
aranyfüst a lég,
eltörpül
láng-űrben
a tarka vidék.

Olvadtan
a tarló
hullámzik, remeg,
domb fölött
utaznak
izzó gyöngyszemek.

Ragyogó
kékségen
sötét pihe-szál:
óriás
magányban
egy pacsirta száll.

Az udvaron vagyok tehát, alföldi fűvön állok, de két táj vesz körül; előttem szinte karnyújtásnyira a Hegyalja panorámája: a sárospataki Megyer-hegy és a Király-hegy. Ha kicsit jobbra nézek, a vulkanikus Sátor-hegyek magasodnak Újhely fölött. Jobbra ettől a Tarbucka Bodrogszerdahelynél. Balra, délről csak azért nem látom a tokaji hegyet, mert egy homokdomb takarja arra a kilátást. S mindezek lábánál a Bodrog folyó, melynek erdősávja keretezi a tájat. A Bodrog, mely Magyarország valamikor legtisztább és legcsendesebb vizű folyója volt. Itt kezdődik a Zalán futása című hatalmas eposz Vörösmarty Mihály tollából; cselekménye is jórészben itt játszódik. Hajna itt vágyakozik a hadakkal elvonult szerelme, Ete után. Vörösmarty a magyar irodalom egyik legszebb, finom erotikájú sorait írja meg Hajna fürdőzésében:

Hadd kössek gyengéd koszorút a hű szerelemnek. (…)
Hogy csendes Bodrogba leszállt, még gömbölyü térde
Látszék a habból, mely azt fodorodva keríté,
S hajnalként futa gyors pirulás deli teste fehérén,
Szálla tovább, s már a hullám tele combjait éré,
Pajkosan ellebegett hajló ágyéka körűl is,
S mosta sugár derekát. Ekkor meghajla kezével
A deli lány, s szép kis tenyerét lemerítve szelíden
A siető habokat képére, nyakára locsolta.
Megbomlott haja, és szabados fürtökben omolt el
Tündöklő vállán, karján, és a kerek emlőn,
Mely mint egy fakadó bimbó kipirúlva középett.

A kereten belül, a hegyek előtt Vajdácska faluja, magas dombháton görögkatolikus és református temploma egymás mellett. Mesebeli táj; nem lehet betelni a nézésével.

Jobbra Karos fehérre meszelt református temploma ugyancsak homokdomb tetőn. Lábánál a Kárpát-medence leletekben leggazdagabb honfoglalás kori temetője: elődeink vezéri, katonai sírjai. Ha meggondolom, ezen a homokdombon magam is lovagoltam gyerekkoromban, amikor itatni vittük a lovakat, nem sejtve, hogy alattunk 1000 éve eltemetett őseink nyugszanak: mellettük lókoponya és a négy lábszárcsont; kezük ügyében kard, övükön tarsolylemez, mellüknél íj, nyíl, a nők sírjában hajfonatkorongok, ékszerek…

Alig távolabbra a valamikori Zemplén vármegyének nevét adó földvár, közvetlenül a Bodrog mellett, ahol egyes régészek máig fenntartott véleménye szerint Álmos fejedelmet eltemették. Távolabbról, a Latorcán túl felsejlik Verecke, amelyet megidéz Kovács Vilmos (1927–1977) kárpátaljai költő verse:

Ez hát a hon… Ez irdatlan
hegyek közé szorult katlan.
S az út… Kígyó vedlett bőre.
Hány népet vitt temetőre.
S hozott engem, ezer éve,
Árpád török szava, vére
bélyegével homlokomon…
Szerzett ellen, vesztett rokon
átka hull rám, mint a rontás.
Perli-e még ezt a hont más?

Bizony perelte 1920-ban Trianonban közel felé e tisztán magyarlakta kistájnak az akkor alakuló Csehszlovákia. Ma Szlovákiáé és kicsit Ukrajnáé is…

Most, búcsúzóul, az esti, éjszakai égre tekintek fel udvaromból. Biztos pont, mert azonnal megtalálom a Göncölszekeret. Itthon vagyok. Ez a hazám.

*

A Honismereti Szövetség a nemzeti összetartozás napján, 2021. június 4-én rendezett Kincses Bodrogköz (online) előadássorozatának személyes megnyitóját, „lírai előszavát” Fehér József irodalomtörténész, a Kazinczy Társaság tiszteletbeli elnöke, a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeum korábbi igazgatója, a széphalmi Magyar Nyelv Múzeuma első vezetője tartotta. A további előadások: Debreczeni-Droppán Béla: Köszöntő, Kókai Sándor: A Bodrogköz természetföldrajza, Hegyessy Gábor: Élő táj a Bodrogközben, Viga Gyula: A sokszínű Bodrogköz. Történeti néprajzi vázlat a létformák változásairól és változatairól, Balázs Géza: A magyar nyelv szülőföldjén, Fehér József: Ahol a „Zalán futása” is kezdődik: Bodrogköz a szépirodalomban, Zvolensky Gabriella A királyhelmeci Mailáth József Regionális Múzeum. Az előadások írott változata megjelenik a Honismeretben. A szerk.

H. Tóth István

Csendességet, békességet, egészséget – „csak a szeretet tehet csodát”

Tollas Tibor *Fenyők*[1] című különös versét olvasgatva, a versből ezt a fenti vallomást kiemelve, költőnk szavait kölcsönözve, mi, versolvasók magunk is ezt gondoljuk, érezzük és hisszük is mélyen. Igen, ez a gyakorítóképzős szó, igealak képes valamelyest érzékeltetni az ünnepre váró, a Gyermek karácsony éjjeli érkezésére vágyakozó versolvasóban azt a felidézett hatást, amit kivált belőlünk ez a valóban nem mindennapi verskép és gondolatgazdagsága:

t
i
tű
levelű
csend kupolái
örök-
zöld fenyvesek
a hó
alól is reményt szikrázni
csak zengjetek!
Isten nélküli istállók mélyén
ti őrzitek a szárnyatok alá menekült
Kisdedet.
Túl: arasznyi ágaitok szalmazsákokba rejtve,
ha őrök
elkobozzák, rabok szabad szívében nyit tovább!
Némán is hirdessétek e gyűlölet-rengetegbe’:
csak a
szeretet
tehet
csodát.

Kétségtelen, hogy elsőként a formájával ragadja meg az olvasót ez a Göteborgban Pap Ivánnak és Szarka Lászlónak dedikált költemény, így mindenekelőtt a nyelven kívüli (az extralingvális) eszközök seregszemléje, a vizuális költészet körében vizsgálandó.

[1] Tollas Tibor 1992-ben Lakitelken, az Antológia Kiadónál megjelent *Hazafelé* című kötetének a 132. oldalán így, fenyőfa formába tördelten található ez a költemény.

Hangsúlyozandó, hogy amikor a képvers (a kalligramma) lényegét érintjük, akkor a formai jegyeiről szólunk. Ebben a műben a szemmel látható kép elemeiből (a vizuális komponensekből) szerveződött alkotásnak a felszínét járjuk körül. Eközben elismerjük és tiszteletben tartjuk azt a stilisztikai alapállást, hogy a képversben mind a felismerhető rajz, mind a kiolvasható szöveg egységes (koherens) közlemény.

A képvers formájával létrejött grafikai vizualitás nem azonos a szövegstruktúra szemantikai-stilisztikai képszerűségével. Nyilvánvaló, hogy a grafikus képek elsősorban a befogadó szemének, míg a névátvitelek (a trópusok) és a stilisztikai alakzatok a nyelvi elemekből (verbális komponensekből) szervezett komplex költői képek az olvasó tudatában és lelkében kelnek életre, így hoznak létre belső (mentális) képeket.

A ma ismert képversekre emlékeztető alkotások a romantika idején keletkeztek, a francia költészetből Victor Hugo *Dzsinnek* című versét emlegetjük leggyakrabban. A kalligrammák egyértelmű virágkorát az impresszionizmus forrásvidékén és annak hatása kiteljesedésében jelölhetjük meg. A híressé vált kalligrammáit Guillaume Apollinaire azzal a céllal írta, hogy a tipográfia eszközei által biztosított lehetőségekkel élve vizuális líraiságot teremtsen az alkotásaival. A magyar irodalomban Radnóti Miklós gyönyörű magyar fordításában vált népszerűvé *A megsebzett galamb és a szökőkút* című Guillaume Apollinaire-képvers.

A magyar költészetben nincsenek olyan átütő sikerű, régtől datálható kalligrammák, mint a világirodalom egyéb helyein. De hiba lenne figyelmen kívül hagynunk Kassák Lajos nem egy művét! Illyés Gyula *Újévi ablak*a egy ablak képét rajzolja elénk a szavak sajátságos elrendezésével.

A legdrámaibb magyar képversnek minden bizonnyal Radnóti Miklós *Erőltetett menet* című, érzelmi-gondolati telítettségben, valamint képtársításokban (asszociációkban), sokféle utalást sűrítő kifejezésekben gazdag, szürrealisztikus komponáltságú, a tárgyszerű ábrázolás és az álomszerű idill szerves egységét öltött költeménye tekinthető. Az *Erőltetett menet* szuggesztív versformájának létreküzdésére egy középkori német költő, Walter von der Vogelweide művei inspirálták Radnóti Miklóst, aki úgy alkalmazta a 14 vagy 13 szótagos sorokból szövődő időmértékes formát, hogy a sorközépen elhelyezkedő csonka versláb utáni sormetszetet az írásképben hosszabb szóközzel jelölte. Miután Radnóti Miklós az *Erőltetett menet*ben láthatóvá tette a sormetszetek helyét, beszédes képet rajzolt a megszakítottságokkal: szemmel követhetővé vált a kimerült, rosszul táplált, a nehéz fizikai munkában kimerült foglyok útvonala, az ott botladozók testi-lelki erejét felemésztő halálmenet. A szünettel, azaz a sormetszettel kettészakított, ezáltal megzökkentett sorok a lírai hős „élni vagy halni" belső küzdelmét is kivetítik.

Mindezek után, ha visszatekintünk Tollas Tibor, a kovász-ember, a gyújtó hatású szónok *Fenyők* című versére, újra és újra olvasva azt, nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy megkapóan beszédes műalkotás. A karácsonyi ünnepekre várakozás heteit, az ünnepnapokkal érkező, semmivel sem pótolható békés, békevágyó hangulatot idézi

fel tudatunk és lelkünk mélyrétegeiből. Hagyjuk hullámozni szeretetvágyunkat, hogy megbékélve ajándékozhassunk boldogságos ünnepnapokat!

A nagybetűs megoldások éppúgy különössé tehetik a vers világát, akárcsak az előző, csak töredékesen sorakoztatott művek, amelyek a képvers fogalomköréből valók.

Nagy Gáspár itt olvasható költeménye nemcsak a döbbenetes hatású evokációval és a hangsúlyos közlendő nagybetűs kiemelésével, hanem a szokatlanul halmozott írásjelezéssel is vonzza az olvasó tekintetét, fokozza a szokatlan megismerésére felpezsdülő versolvasói vágyat.

Nagy Gáspár: *Jegyezvén szalmaszállal*

– … mindig és mindig:
bűnökben édesült, iramult napok
habjaiban fuldokló emberek,
egy szalmaszállal, tudjátok-e?
talán a menthetetlent mentitek.

– … kívül és belül:
poklosan örvényült, háborult világ,
de a remény sohasem meghaló,
ha minden utolsó szalmaszál
ABBÓL A JÁSZOLBÓL VALÓ!

Megcsendesülve, bensőnk világával harmóniába kerülve – az írásjelekre felettébb figyelve – olvassuk el-eltűnődve ezt az ama jászolból való szalmaszállal jegyzett, lelkiismeret-vizsgálatra késztető imaszerű verset.

Vajon felsejlik a Nagy Gáspár-mű aranymetszetének (6–7. sor) kőkemény üzenete?

Vajon megértjük, mennyire jelentős emberminőségünk szempontjából is: „de a remény sohasem meghaló, …”?

Csendességet, békességet, egészséget ajándékozzunk önmagunknak és szeretteinknek, hogy jobb legyen, hogy még jobb lehessen a világ, a mi világunk is!

(Prága – Budapest – Kecskemét, 2021 dec. 14.)

M. Mester Katalin – Balázs Géza

Fel, nagy örömre. Gárdonyi karácsonyi éneke

Kevesen tudják, hogy Gárdonyi Géza verseket is írt és zenét is szerzett. Gárdonyi szerzeménye az egyik kedvelt karácsonyi egyházi ének: Fel nagy örömre!

Fel nagy örömre! ma született,
Aki után a föld epedett.
Mária karján égi a fény,
Isteni Kisded Szűznek ölén.
Egyszerű pásztor, jöjj közelebb,
Nézd csak örömmel Istenedet.

Nem ragyogó fény közt nyugoszik,
Bársonyos ágya nincs neki itt.
Csak ez a szalma, koldusi hely,
Rá meleget a marha lehel.
Egyszerű pásztor, térdeden állj!
Mert ez az égi s földi király.

Glória zeng Betlehem mezején,
Éjet elűzi mennyei fény;
Angyali rendek hirdetik őt,
Az egyedül szent Üdvözítőt.
Egyszerű pásztor, arcra borulj,
Lélekben éledj és megújulj!

Azok az énekek, amelyek egyházi énekké, népénekké válnak, elkezdenek önálló életet élni. Felbukkannak helyesírási változatok, és persze szövegvariánsok is. Az első versszak utolsó sora például így variálódott: Nézd csak örömmel Istenedet > Nézd a te édes Istenedet!

M. Mester Katalin devecseri nyugalmazott tanító, szociográfus-író (az MNYKNT tagja) azonban rábukkant egy sokkal teljesebb – öt versszakból álló – változatra. Rögtön föltűnik, hogy a már a cím is más (Fel nagy örömre helyett Föld, nagy örömre):

Föld, nagy örömre…

Föld, nagy örömre, most született,
Aki után a Föld epedett,

Mária karján égi a fény,
Isteni kisded szűznek ölén,
Egyszerű pásztor, jöjj közelebb,
Nézd a te édes Istenedet!

Nem ragyogó fény közt nyugoszik,
Bársonyos ágya nincs neki itt,
Csak ez a szalma, koldusi hely,
Rámelegít a marha lehely,
Egyszerű pásztor térdeden állj,
Mert ez az ég és földi király!

Népe, szerelme nem fogadá,
Mennyei fényét eltakará,
Mária, József, tiszta szíve volt,
Egyedül legfőbb öröme
Egyszerű pásztor, porba borulj,
Rád az áldásnak harmata hull!

Emberi testbe szállt le ugyan,
Mégis öröktül fogva vagyon,
Ő szövi életünk fonalát,
Ő töri szét a bűn rabigát,
Egyszerű pásztor, bölcs te valál,
Mert hitet, üdvöt, nála találsz.

Őt Jeruzsálem számkiveti,
De születését ég jelöli,
Angyali ének zengi körül,
Őt, kinek ég és földi örül,
Egyszerű pásztor mélyen imádd,
Mennyei üdvöt, ez neked ád!

A hosszabb változat számos filológiai kérdést vet fel. Az biztos, mert feljegyzések bizonyítják, hogy az éneket Gárdonyi (akkor még Ziegler) Géza írta, szerezte 1882. évi devecseri tanítóskodása idején, és ugyanazon év karácsonyán hangzott fel először a devecseri katolikus templomban.

A hosszabb változat a Devecsertől kb. 10 kilométerre lévő Tüskeváron élő Szabó Mátyás katolikus hívó Ájtatossági Kalauz (Pest, 1871) című imakönyvében van kézírással följegyezve. Az imakönyvet unokája, a kántortanítóskodó Molnár László (1928–2010) őrizte meg.

Kérdés, hogy melyik lehetett az eredeti szöveg. Gárdonyi versének első sora (és címe): Föl nagy örömre, a bővebb változat hasonló, költőileg ugyanúgy elfogadhatóan: Föld, nagy örömre… Mintha a költő megszólítaná a föld népét. De a föld könnyen rövidülhet föl határozószóvá. Mindkettő indokolt lehet.

A hosszabb változat azt sejteti, hogy talán mégis ez lehet az eredeti. Hiszen a hosszabb szövegek szoktak rövidülni. Viszont vannak benne ritmikai buktatók, amelyeket Gárdonyi aligha követett volna el.

Izgalmas eltérés figyelhető meg a 2. versszak 5. sorában: a Gárdonyinak tulajdonított szövegben: Rá meleget a marha lehel, a változatban kicsit bonyolultabb, de ritmikailag ugyancsak jó: Rámelegít a marha-lehely (a marhák szájából áradó hő tartja melegen az istállót).

M. Mester Katalin a Somlón (kép: BG)

Szinte bizonyos, hogy Gárdonyi csodálatos, fülbemászó, indulóra emlékeztető karácsonyi dala hamar szárnyra kelt, és szájhagyomány útján is terjedt. Lehet, hogy továbbírták? Lehet, hogy Gárdonyinak volt több változata, ezek közül maradt fenn az ötszakaszos? Esetleg az is elképzelhető, hogy egy még korábbi népéneket kapott fel, fogott össze Gárdonyi, és az így maradt fenn az utókorra? Egyelőre nem tudjuk. De egészen biztosan sokaknál vannak még régi imakönyvek, kéziratos énekeskönyvek, amelyekben érdemes lenne nyomozni. Lehet, hogy még több változat is elkerül ennek az írásnak a hatására.

Mindenesetre a devecseriek igyekeznek kultuszt teremteni az éneknek – évente megrendezik a Föl nagy örömre… kórustalálkozót. És ne feledjük, hogy Cseh Tamás 2008-ban szintén műsorára tűzte ezt a szép éneket. (Meghallgatható az interneten. https://www.youtube.com/watch?v=khOydB9ONuc&ab_channel=Farkas88Mr

Az Ajka Tv filmje pedig itt tekinthető meg (az elején M. Mester Katalin mondja el a felfedezését, majd pedig meghallgathatjuk az éneket): https://www.facebook.com/ajkatelevizio/videos/1674044269467041/

2022 októberében az MNYKNT is bekapcsolódik a Partiumi Keresztény Egyetemen rendezendő Gárdonyi Géza-emlékkonferenciába, ahol ez az előadás is meghallgatható lesz.

Nagy Dóra Kata

Egy magyarlakta sziget egy Bihar megyei román tengeren: Magyarremete

Témaválasztásom személyes jellegű: Magyarremetén laknak keresztszüleim, az Árpád-kori templomban kereszteltek meg, gyeremekkoromban sok hétvégét töltöttem ott. Írásom az ott lakó keresztapukám elmondásai alapján született, de különböző hetilapok cikkeit, Gábor Ferenc Isten se akarja… című könyvét, valamint dr. Kós Károly Tájak, falvak, hagyományok című könyvét is felhasználtam. A dolgozatban megjelenő fényképek többsége azokat az időket örökíti meg.

A Bihari hegyek zárják közre a Fekete-Körös völgyét, ott találjuk román településekkel körbefogva Magyarremetét, ami mai napig megtartotta a magyar lakosságát. Belényestől mintegy 8 kilométerre találjuk északnak, a Rossia (Roșia) patak közvetlenül átszalad rajta, hogy ezután Pontoskőnél a Fekete-Körösbe torkolljon. Javarészt magyarlakta keresztyén település. Magyarremete járásába besorolt települések a következők: Magyarremete, Drágota, Mézged, Gyepűsolymos és Petrász. Ha csak Magyarremetét vesszük figyelembe, a lakosság eloszlását illető adatok nem sokat változtak az 1880-as népszámlálás óta, mindvégig megmaradt 1 000 fő alatt a létszám. 1880-ban 905 lakosból 559 volt magyar, 2011-re 836 személyből 454 magyar nemzetiségű.

Magyarremetei viselet, 1948

Vetett ágy, Magyarremete, 1948

Magyarremetei lakóház, 1948

A honfoglalásig nyúlik vissza a falu története, a helység alapítói Árpád-koriak, ők telepedtek le a Fekete-Körös ezen mellékének közelében. Legkorábbi említést Scolari András püspök tesz róla, 1422-ben. Később megjelenik a Váradi Regestrumban, 1459-ben a váradi püspökség birtokai közé sorolják. A további jegyzőkönyvek alapján számos közeli falu még magyarajkú volt, mint például Bélfenyér, Köröstárkány, Gyanta, Tenke és továbbiak. 1520-ban vámszedőhelyként volt jegyzékben tartva, gyepűőrként funkcionált, s jelezte a Partium-Erdély határt. Az 1660-as török megszállást megsíny-

lette, izolált faluvá vált. Később, a 17. századi elszigetelődés után majdnem másfél évszázadig állt egyedüli magyar faluként a román települések gyűrűjében. A többi magyar, Bihar megyei település fejlődését vizsgálva észrevehetjük, hogy éppen ez az elszigeteltség jelentette Magyarremete számára a megmenekülést: az archaikus jelleg sértetlen maradt. A falu a múlt Alföldjét és Nyugat-Erdély szellemületét adja vissza.

A fenyegető események sora nem állt meg, 1944. szeptember 23-a fájdalmat és szenvedést hozott el a magyarremeteieknek. A második világháború lassan végéhez közeledni látszott, de a versengés Erdélyért nem szűnt lankadni. Ezen a szeptemberi napon érték el a román csapatok a Fekete-Körös völgyét, benne Remetét. Ahogy betették lábukat a faluba, elkezdődött a magyar férfiak és nők összegyűjtése, nem kímélve se öreget, se gyermeket, így testvérek, apák és fiaik is életüket vesztették a mészárlás során. Összesen 38-an estek áldozatul Magyarremetén, 4 férfit pedig 72 kilométerre otthonuktól, Kishalmágyon végeztek ki. Az átlagéletkor 44-45 körül mozgott, dolgozó, életerős férfiak voltak. A legidősebb, Molnár János Kósa, 85 éves volt, a legfiatalabb a csupán 12 éves múlt, Tamás István, akit édesapjával és szeretett nagyapjával együtt vittek ki a falu határába. 23-án a román puska által kivégzett egyetlen nő Zsurkó Mária volt, aki élete utolsó pillanataiban is védte, ölelte egyetlen kisfiát, a 14 éves Lukács Józsefet. Ma a temető emlékfala őrzi a 42 áldozat nevét.

Magyarremete lakossága már a település létrejötte óta kihasználta a környék adta termékeny földet. Évszázadokon keresztül a fő megélhetést a mezőgazdaság jelentette, s ez kisebb-nagyobb hullámvölgyekkel, a mai napig folytatódik. Még Mária Terézia bocsátott a falusiak rendelkezésére 1-2 hegynyi úrbéresi legelőt, hogy ne az úr kárára, lopva használják a környező területeket. Az állatokkal rendelkezők ezután május 1-én felterelték a jószágot, majd augusztus legvégén, mikor már éjszakánként megjelent a köd, lehajtották, mentve őket a farkasoktól, medvéktől. Az utóbbi években újabb fellendülést mutatnak az adatok. Az állattenyésztés is jelentős mértékben folyik, mind a történelmi időkben, mind a mai napokban. Sok háznál tartanak tehenet, bárányt, disznót. Két fiatal elkezdett komolyan foglalkozni a tehéntenyésztéssel, a faluban most ők egy kisebb csordával rendelkeznek.

A faluturizmus is fellendült, a természeti szépségek messze földről vonzzák az érdeklődőket: barlangok, erdők díszítik, teszik színessé a környéket. Sok idelátogató meglepődik a helyzeten, miszerint az erősen elrománosodott területen mai napig él egy falunyi magyar, akik megőrizték az ősi hagyományaikat, szokásaikat.

Magyarremetén 2004-ben falumúzeum nyílt. Az épülete egy XX. század eleji parasztház, amit felvásárolt a Pro Remetea Egyesület. Maga a parasztház a különleges építészeti eljárás alapján épült, miszerint földrengés esetén a földre helyezett vezetőgerendáknak köszönhetően a ház elborulhat, de nem dőlhet össze.

A falakon különböző népi mintákkal díszített ruhák, kabátok lógnak, pársz or egy sarló, kapa töri meg a szövetek színes kavalkádját. Egyik érdekessége, hogy nem kifejezetten a magyar nemzet múzeuma, sőt, közelebb áll a valósághoz az, hogy a román–magyar

Bihar vármegyei viselet

együttélés reprezentációja. A múltbéli események ellenére a magyarok mára nem csak békében, de összefogásban is élnek a román lakosokkal.

A városközponton áthaladva, egy kis hídon túl foglal helyet a falu éke: a református templom. Valamikor a XIII–XIV. század körülire teszik megépítésének időszakát, de pontos feljegyzéseket a mai napig nem találtak erről az eseményről, viszont felfedezett titkai egyre többet árulnak el a kalandos éveiről. Falfestményekkel borították falait, de a helyi földesúr áttérését követően az egészet lemeszelték, elrejtve a szentek képmásait.

Egészen a XX. század elejéig elfedve is maradtak, amikoris az 1927-es felújítás alkalmával feltártak három apostolfigurát (Péter, Pál és Bertalan), valamint Szent István, Imre herceg és Szent László képét.

A további jelentős feltárásra sokáig kellett várni. Majd csak 2003-ban folytatódott a munkálat, előkerült a teljes apostolgaléria, valamint Krisztus ostorozása is, bár az Ő alakja csak részlegesen állta ki az időket. Antiochiai Szent Margit legendájából részletek, Szent Mihály arkangyal alakja, egy meghatározhatatlan női szent és a Királyok imádása darabkái váltak láthatóvá.

A templom 2010-ben

Tavaly, 2020 decemberében újabb restaurátori munkálat vette kezdetét, fel akarják tárni az összes képet, díszt, valamint rögzíteni is ezeket. Ezzel egyetemben belső ásatások is folynak, a padlózatot felbontották, és előkerült két, jóval kisebb templom alapja. Ezek faragott köveiből találtak a ma álló templomban is, nem hagyták kárba veszni az értékes építőanyagot. A templomkertben talált helyet egy Szent László mellszobor is, amit 2017-ben adtak át a Szent László-évben.

Belső tere

A magyarremetei vízimalom működőképes, jelenleg 25-en dolgoznak benne. A régi falapátos keretet mára vasra cserélték, de a falumúzeumban elhelyezett makett történelemhű.

Magyarremete határát egy terebélyes, négyszáz éves kocsányos tölgyfa jelzi, mely valaha a Mézged-Remete erdő részét képezte. Egyedüli társa az út túloldalán állt, mígnem a kiszáradás szélére jutva egy vihar kidöntötte.

Elhaladva a tölgy mellett, tovább tartva a keleti irányt, a Mézgedi-cseppkőbarlangot találjuk meg, mely a Meziádi-barlang néven jobban ismert. Közel 5 kilométer hosszú, saját patakja kíséri a barlangászok hadát egy szakaszon, valamint régészeti szempontból is igen érdekes: egy mára kihalt barlangi medve fajtának szolgál örök nyugvóhelyül az egyik tárna.

Magyarremetétől nem messze van Biharrósa, ahol az utóbbi években egy másik barlang is megnyílt a nagyközönség előtt. Igazán egyedülálló, mivel nem csak a környéken, hanem egész Romániában ez az egyetlen kalcitkristálybarlang, és teljes véletlen folytán bukkantak rá még a kommunista rendszer idején. A két világháború között bauxittermelés folyt, majd 1987-ben robbantásokat végeztek különböző bányajáratokban, s az egyik után beomlott a mennyezet. Ekkor érte sokezer év óta először friss levegő a kristályokat, majd a következő években egyre több barlangrészt fedeztek fel, melyek falait sűrűn borítják a szebbnél szebb képződmények. Leghíresebb ezek között minden bizonnyal a „Szitakötő” (Libelula) becenévre hallgató kristálylepke.

Magyarremetén a hagyományőrzés mai napig él. 2000-ben megalakult a Pro Remetea Egyesület, s kezdeményezte a Remeteiek Világtalálkozóját. Ilyenkor az elvándorolt, most már akár Kanadában, akár Németországban vagy Hollandiában élők hazalátogatnak a 2-3 napos hagyományápoló eseményre, ami rendszerint augusztus első

szombatjára esik. Mára ez falunapokká nőtte ki magát, a környékbeliek mindig várják a következő magyarremetei rendezvényt, s nem csak kifejezetten a falunapokat. 2016 óta évente megrendezik a Fekete-Körös-Völgyi Magyar Napokat, ami egy vándorrendezvény: az itteni magyar falvak felváltva adnak otthont az eseménynek, mindez az RMDSZ égisze alatt történik. A múltban István napi ünnepséget is tartottak, valamint szüreti bált is. Viszont a húsvéti locsolóbál minden évben hőn várt esemény, mellette pünkösd másodnapján foci- és sportbajnokságot is rendeznek. Kéknefelejcs néven futó néptánccsoport alakult 2000-ben, Magyar Kultúra-díjjal is büszkélkedhetnek. Céljuk a hagyományos magyar néptánc megőrzése, ismertetése a fiatalok körében. Az egész megyéből szoktak néptánccsoportok összegyűlni különböző rendezvényeken. A kultúrotthont nemrég építették újra, így a férőhely megduplázódott. Kaláka szervezésben pedig új református parókia is épül. Télen a helyiek borversenyt tartanak, melynek kikötése, hogy a szőlő csak remetei lehet. Látogatók érkeznek ide ilyenkor egész Bihar megyéből, Magyarországról. A sok évet megélt esemény már a 4. alkalom óta össze van kötve egy disznótoros vacsorával. A díjátadást követően a húsételeket kisüsti, bor mellett felszolgálják, majd hajnalig ünnepelnek.

Keresztszüleim sokáig panziót működtettek, valamint ők is hőn támogatják a rendezvényeket. Keresztapukám egyedüli rádióamatőr a faluban.

JÓZSA ERIKA

NAGYVÁRAD PEREMÉN

Nagyvárad peremvidéke dombvidék. Alig félóra gyaloglás után, a Nagyállomás háta mögött, kanyargós kis utcákon, apró, régi házikók és nagyobb családi házak között haladva jutunk el a Törköméró vagy Törkölymérő történelmi nevet viselő városrészbe; pontosabban az Alsó Törkölymérő utcába (mai nevén Nicolae Beldiceanu utca), ami néhol kertvárosi, néhol inkább falusi jelleget ölt. Ha valaki a régi lakosoktól megkérdezi, hogy a város melyik részén laknak, ők annyit mondanak: a Hegyen.

Ennek a vidéknek a története egészen a középkorig nyúlik vissza. „egy néhai, váradi káptalan által kiadott 1723. évi leírásból, hitelesen kivonatolva magyarul ilymódon: Az Püspöky és Várad Hegy között Ország Uttja, az melly egyenessen megyen Váradra. Első Hegyének neve Törkölymérő…” https://epa.oszk.hu/00900/00939/00179/EPA00939_kereszteny_szo_2015_10_13.html. Akárcsak Várad többi dombján, ezen a vidéken is főként szőlőtermesztéssel foglalkoztak az emberek. „A váradi szőlőtermeles létét már az Árpád-kori oklevelek is igazolják. Sok adat szól a szőlők XIV. századi forgalmáról, de arról is, hogy mind a káptalan, mind a város lakosai számára fontos jövedelemi forrást jelentettek a váradi hegyen levő szőlők. A szántóföldek területe a XVI. század végén is minimális maradt s a város a bihari szőlőmonokultúra egyik központja volt. (Orosz István: Adatok Nagyvárad szőlőtermeléséhez a XVII. században és a XVIII. század első felében). Várad középpontjától még a legtávolabbi szőlők sem voltak 5 km-nél távolabb. Nagy részük egyházi tulajdonban volt, de ugyanúgy birtokoltak itt szőlőt, területeket más társadalmi rétegek képviselői is. Az 1962-es kollektivizálás nyomán megszűntek a családi szőlészetek, a szőlőterületek lecsökkentek. A kiskertekben megmaradt a szőlő, mellette gyümölcsfákat neveltek, zöldséget termesztettek.

Az Alsó Törkölymérő utca végén gyümölcsfákkal beültetett, kiterjedt területet találunk, ami egészen Száldobágyig húzodik. A kommunizmus ideje alatt, ezek a földek köznyelven a „ferma”, hivatalosan Gostat (állami szervezet) tulajdonába kerültek. A gyümölcsfák öntözéséhez vízre volt szükség, ezért létrehoztak itt egy víztározót, egy olyan földgáttal körbevett mesterséges tavat, amelynek a vizét öntözésre használták, illetve permetezéskor tartálykocsikat töltöttek fel itt, mert a permetszert is vízzel kellett elegyíteni. A tó mára már elveszítette eredeti funkcióját, sajnos eléggé elhanyagolt az állapo-

ta. A városvezetés tervei között szerepel ennek rendbetétele, zöldövezeti pihenőhelyként való hasznosítása. A környékbeliek közül néhányan kijárnak horgászni, nem is a halért, mint inkább a pihenésért.

Telente, ha befagy a tó vize, korcsolyázók, csúszkáló gyerekek szállják meg a jeget. Néha mi is teszünk egy sétát a gáton, onnan más perspektíva nyílik a környékre. Minden alkalommal elcsodálkozom azon az átalkuláson, ami az utóbbi években felgyorsult tempóban történik. A domboldalban gombamód szaporodnak a nagyobbnál nagyobb házak. Paradox helyzetet eredményeztek ezek a változások; ugyanis az emberek, keresve a városon kívüli, de a városhoz tartozó zöldövezeti részeket, egyre nagyobb számban költöztek és költöznek ide. Csakhogy az építkezések miatt, egyre kevesebb a zöld terület. A kertekben fű és tuja terem, néhol virágok.

A ’89-es forradalom után a „ferma” megszűnt, a földeket visszaszolgáltatták. Ma már csak romos betonépületek emlékeztetnek arra az időszakra. Érdekes megfigyelni ezeken a tipikusan kommunista építészeti stílust, díszítőelemeket. A gyümölcsösök területet vesztenek, a városlakók teret nyernek. Az Alsó Törkölymérő utca fele még nincs leaszfaltozva, kavicsos földút vezet ki a városból a gyümölcsösbe. Az Alsó Törkölymérő utca tulajdonképpen a völgyben található, de csak pár lépés a letérő kis utcákon, és gyönyörű kilátás tárul elénk a dombvidékről. A Törkölymérővel szemközti domboldalban még látható néhány borospince a régmúlt időkre emlékeztetve.

Az egykori szőlőtermelésre az utcában már csak a régi házaknál megmaradt lugasok és néhány szőlőtőke emlékeztet. Nagyszüleink kitartó és fáradságos munkája nem vonzza a mai embert. A szőlővel való foglalkozás életforma volt, egyfajta szenvedély. Az igazi szőlősgazda büszke volt szőlőjére, saját borára. Az utcában lakó Kurucz család legidősebb tagja, a 97 éves Kurucz Erzsébet mesélte, hogy férje, akinek egyik lábát amputalni kellett, hokedlivel helyettesítette azt, és úgy ment ki a kertbe mindennap gondozni a szőlőt. Vizet nem is igen ivott, mert úgy gondolta, az csak mosakodásra való. Ők még foglalkoztak állattenyésztéssel, volt tyúk és disznó is az udvarban. Ma már egyre kevesebben foglalkoznak ezzel, bár még lehet hallani néhány háznál kakaskukorékolást, disznóröfögést, libagágogást.

Az utca őslakossága magyarajkú volt, azonban a mai lakosság nemzetiségi összetétele vegyes képet mutat. A szomszédok ismerete már nem magától értetődő. Azok a szomszédok, akik ismerik egymást, mindig számíthatnak egymás segítségére. Itt még működik a kalákában való munka, teljesen természetes, hogy a szomszédok áthívják egymást, ha segítségre van szükségük. Ezt a szokást kellene megőrizni, mert fontos

közösségösszetartó erő. Itt illik az utcán köszönni, még az idegennek is, vagy legalábbis biccenteni. Az ittélők bemennek a városba, és vidékre jönnek haza. Madarcsicsergést hallgatnak reggel és békakuruttyolást este. Város és falu kettősségét kellene megőrizni, megóvni a környezetet, megismertetni gyermekeinkkel a vidék történetét; a kert, a természet gondozásának szeretetét.

1941

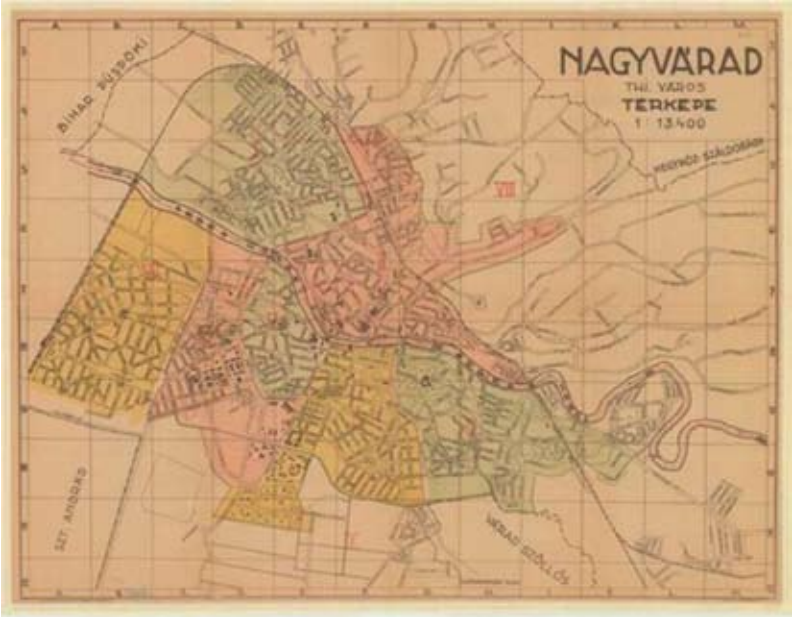

1943

Nagy Dóra Kata

Valami régi, valami új
Kortárs anyagok és minták ötvözése a népművészeti motívumokkal

Nagyszalonta híres a Csonkatornyáról, szülöttjeiről, mint Arany János költő, Kulin György csillagász, Zilahy Lajos és Sinka István írók. A város magyar lakosságában mai napig megmaradt a hagyományok iránti szeretet. Lelkesen szerveznek a helység múltjával, jelenével foglalkozó programokat, a Csonkatoronyban működő múzeum nem rég volt átalakítva, felújítva; Arany János szülőházában falumúzeum van berendezve; a jó idő beköszöntével rendszeresek a kulturális fesztiválok, vásárok.

Tódor Judit, a továbbiakban Jutka néni, sokat tevékenykedik annak érdekében, hogy a szalontai fiataloknak átadja tudását és a kézimunka iránti szeretetét. Kézműveskört vezet, ahol sokszor hétköznapi tárgyakból csinálhatnak a gyerekek kincseket, megtanítja őket ölteni, mézeskalácsot készíteni.

2019-ben heti rendszerességgel találkoztak egy, az iskola által biztosított tanteremben. Rengeteg megmaradt anyag, gyurma, ragasztó, cérna fekszik ilyenkor a padokon, felcserélve a tankönyveket és füzeteket. Mégis tanulnak ilyenkor a gyerekek, kézügyességüket fejlesztik, megismerkednek a különböző anyagokkal, magyaros motívumokkal, megtanulják, hogyan lehet szépen megvarrni egy kis tarisznyát, kedvenc tevékenységük a varrott kisállatka volt. Mindeközben beszélgetésektől zajos az épület egyetlen kivilágított terme, felelevenítve a régi szobákat, ahol munkálkodó fiatalok ültek a szövőszékek mellett és társalogtak. Ha már felsejlett ez a kép, fontos megjegyezni, hogy Jutka néni legújabb terve lenne megtanítani a gyerekeket szőni, hisz Szilágyi Zsuzsa jóvoltából kapott az Arany János Elméleti Líceum egy szövőszéket.

De a hagyományőrzés iránti lelkesedés nem a semmiből jött. Édesapja sokat foglalkozott otthon a hímzéssel, gobelinnel, s mivel egy gyerek érdeklődik a színes, szép minták iránt, így Jutka néni is hamar eltanulta édesapjától a különböző módszereket. Kötni viszont magától tanult meg. Egy kis fonalat talált, majd kötőtű helyett két szeggel bíbelődött, míg kész lett az első kötött munkája! Otthon saját kis műhelyt alakított ki magának,

ahol megrendelésekre is készít táskákat, ruhákat, párnákat, sokszor ötvözve az új stílusokat a régi, hagyományos mintákkal. Mostanában felkapott lett a kalocsai minta, nem csak magyarok körében. Rengeteg fehér ingről, blúzról, fekete szolid ruháról köszön vissza ez a hímzés, de jól mutat a bőrtáskákon is a virágos, színes varrás. Első terméke is ilyen kísérletezés volt, farmeranyagot hozott a farmergyárból, amit ki akartak dobni, Jutka néni viszont kiszabott belőle egy táskát, amire népművészeti kézi hímzés került.

Mai napig készít kézzel varrt díszeket, de arra a számos köténye, gyermekruhára nem jutna elég idő, így óriási segítséget jelentett, amikor megvette a hímzőgépét. Lehet, hogy elvesz magából a hímzés tevékenységéből, de a motívumok jelentése megmarad, s terjeszthető. El tudom képzelni azt is, hogy az újból népszerűvé vált minták hatására többen utána olvastak a különböző hímzésfajták történetének, jobban értékelik nagymama kézzel körbe varrt terítőit, alátéteit, sőt, esetleg ők is kipróbálták, hogyan is kell szép tulipánt készíteni egy anyagra.

Nagyszalontán is elterjedt, hogy különböző népi hímzések motívumait átemelik a mézeskalács-díszítésbe is. Gyönyörű színes virágok vagy kifinomult csipkeminták kerülnek ilyenkor a süteményekre. A bekezdés melletti képen is a csipkék négyzetei és fodrai vannak mázzal rárajzolva egy tulipán alakú mézesre.

Jutka nénit sokszor hívták már vásárokba, voltak már kirakva munkái a nagyváradi Szent László napokon, Menyházán, Aradon, ahonnan még olyan felkérés is érkezett, hogy náluk is tartson kézműves foglalkozást a gyerekeknek, lenne rá igény.

A hímzések hagyományát tehát Jutka néni ezeken a módokon tartja fenn, de folyamatosan gondolkozik újabb és újabb kombinációkon.

De nem csak ő szorgoskodik ilyen téren Nagyszalontán és környékén, az otthonok fiókjaiban sok helyen most is pihennek a nagymamák, anyukák munkái, de sok házban a dekorációnak elemét képezi egy-egy varrottas, valamilyen hímzett vagy csipkés terítő. A következő oldalakon ezekről is szó lesz, előtte viszont szeretném reflektorfénybe állítani Nagyszalonta múltjának egy eléggé elrejtett darabját, hisz Arany János kultuszának árnyékában nehezen tudja magára felhívni a figyelmet. Nagyszalontán nagy múltja van az állattenyésztésnek, hisz az erdős, mocsaras vidék megfelelő életteret nyújtott a legelő állatoknak. Híres, nagyszámú marha- és sertésállománnyal rendelkezett hosszú időkön keresztül. Így nem is csoda, hogy gyönyörű cifraszűrök szü-

Hímzett „Csehy” cifraszűr, Nagyszalonta. N. M. Nagy József műhelyéből

lettek szalontai kezek alatt. A gazdaasszonyok télen nem ülhettek varrnivaló nélkül, így sok ruhadarab ekkor készült el, néhány szál pirosrózsával, szőlőindával díszítve. De Nagyszalontán a szűrszabók óriási hírnévnek örvendtek, a sok kabátféle jó szolgálatot tett a hosszú napokon, s átvészelve a háborúkat, megmaradtak a mai napig. Néhány fotográfia megörökíti azt a férfi képét, aki a 19. században magyarosabbnál már magyarosabb nem is lehetne: egyik kezében pipát tart, másikkal a botjára támaszkodik, közben vállán ott pihen a híres szalontai cifraszűr.

Úgy érzem, hiba lenne nem beszúrni pár példát a színes mintákból is, így lentebb részletesebb képek is vannak az igazi szalontai cifraszűrök mintázatáról.

Hímzéselemek, Bihar megye

Ezek a ruhadarabok nagy jelképei a magyarságnak, hisz a határmenti vidékeken kívül csak a magyar nemzetnél találunk ilyen kabátfélét. De díszítésükben még ősibb kincset őríznek. Megjelennek a magyarságot végigkövető motívumok a szebbnél szebb, részletes munkákon: rengeteg a virág: apró szegfűk, rózsák, tulipánok díszítik a bihari szűröket; de a szirmokat körbefogják kosaras, leveles és bogyós felvarrások is.

Míg Szarvason a szűr hátára került egy kép a pásztoréletből – a bárányok közt két pásztor, mellettük hű társként egy szamár álldogál – addig Nagyszalontán a szűr szíján jelenik meg az emberek környezetében mindennap látott, számos család megélhetését biztosító szarvasmarha.

A mintákon sok a dús virágú, kosárban növekedő bokorvirág, a szőlőinda és -levél, de a 19. század végén készült szűrön és sablonon is látszódik, hogy belefoglalták a nemzeti címert a virágos környezetbe. A szalontai szűrökön is megjelenik az ember szimmetrikusságra törekedő jelleme, a minták sokszor tükröződnek, ismétlődnek.

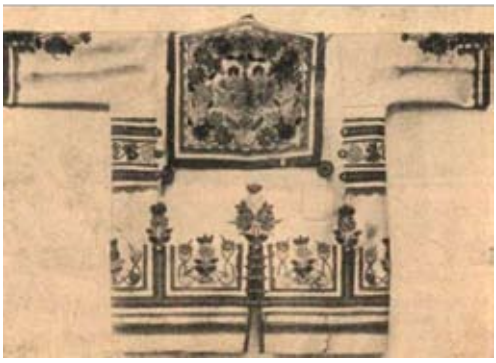

„Nemzeti szűr”

Nagyszalonta a 19. század során nem csak Arany Jánosról lett híres, hanem a költőóriás mellett megajándékozta az egész magyar népet a mesébe illő szűreivel, Nagy-

várad mellett itt készült a legtöbb és legkeresettebb munka, olyannyira kívánatos volt a szalontai szűr, hogy még a 20. században is vittek át Magyarországra itteni darabokat.

A szimbólumok viszont nem itteni születésűek, még ha megnyilvánulásuk és konkrét formájuk a biharság jellemzője. A magyarság régóta díszít virággal, levéllel, és számos vándormotívumot is felhasznál, találhatunk a környező népekkel közös pontokat, jelképeket, csak más-más kivitelezésben.

Nemzeti címer a fennmaradt fekete mintán

Az utolsó részbe személyesebb példák kerültek. A város környékéről indítva haladok vissza Nagyszalonta szívébe, bemutatva, hogyan nyilvánul meg életében, otthonaiban mai napig a hagyományőrzés.

Anti házban felakasztott falvédő

Nagyszalontától 20 percnyire van egy kis falu, Ant, ott készült a két lefotózott falvédő, ami a magyar házakban igazán elterjedt kincs volt, de a mai napig is féltve őrzik a mama varrásait, még ha sokkal kisebb számban is készülnek az újabb munkák. A példaként beszúrt két anti falidísz még petróleumlámpa mellett készült el.

Ez a két falvédő is példája annak az elterjedt ötletnek, hogy valamilyen jelenetet ábrázoljanak a vásznon, rendszerint egy pár soros szöveggel körbefogva azt. Ezeken is megjelennek olyan motívumok, amiket már a cifraszűrökkel és Jutka néni tevékenykedésével kapcsolatban emlegettem: a falvédőn is van rózsa, szőlőtőke, bogyók, bokrok, a természet sokféle módon felkerül az anyagra. A falvédőkön pedig nagyon nagy számban találunk az életből kiemelt epizódokat, tájakat, tréfaságokat. Sokuk középpontjában az ember lelkiállapota áll, fontos téma lesz a kapcsolat. A jobboldali anti falvédőn egy fiatal szerelmespár, a lap alján, Arany János szülőháza helyén berendezett konyhában pedig az anya-gyermek kapcsolat nyilvánul meg.

Anttól északkeletnek haladva megközelíthető Nagyszalonta is. Itt nem csak az Arany múzeum és a szülőház próbálja fenntartani a 19. század és Arany János szel-

lemét. Az iskolánk rendszeresen rendez Arany versenyt, amikoris valamilyen színdarabot is kellett készítsünk egy-egy balladájából. 2018-ban árnyjátékot készítettem pár iskolatársammal a Vörös Rébékből, amit még Nagyváradon is bemutattunk a Hídavatás keretén belül, majd 2019-ben a Fülemiléhez bábjátékkal hozakodtunk elő. Jutka nénihez fordultunk ekkor is segítségért, s nagyon szívesen készített nekünk három babát, karakterhez illő öltözékkel együtt.

Ha még nincs is konkrétan Szalontáról, vagy a környékén található helyiségről elnevezett hímzés, varrás technika, a lakói nagyon szívesen töltötték idejüket varrással a 20. század során is, ahogy az minden magyar városban történt. Anyai ágról a nagymamám is rengeteg féle módszert ismert, kipróbált, s ezt a kézimunka iránti szeretetet továbbadta a lányának, édesanyámnak, aki pedig az ő lányának, tehát nekem. Erzsi mama munkáin is megjelennek a virágok, levélminták.

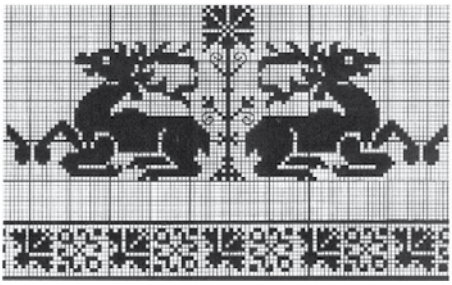

Szarvasos dísztörölköző, középen szegfűs életfa

Ezeken kívül sok varrottason megjelennek még madarak, s nem csak Arany János írásaiban bukkan fel újra és újra a csodaszarvas, hanem hímzésként, különböző díszeken is pihen egy-egy agancsos.

Én is foglalkozom gobelin varrással szabadidőmben, főleg ajándékozásnál jön jól ez a hobbim, hiszen nagyon könnyen személyre szabhatok egy-egy darabot. Legutolsó ilyen munkám pont egy székely falvédőnek egy részlete, amin gránátalma virágok és galambok fognak közre egy életfát.

Nagyszalontán mai napig él a varrás, az ősi időkből megöröklött motívumok hagyománya, s most is azt teszi, amit az előző századok során is a legjobban: követi a kor előrehaladását és újabb és újabb módokat talál a fennmaradásra.

Források

Lengyel Györgyi 1970. Keresztszemes kézimunkák. Kossuth, Magyar Nők Országos Tanácsa, Budapest.

http://www.kolcsey.org/magyar-emlekek/partium/nagyszalonta-arany-janos-szulovarosa/

http://mek.oszk.hu/07500/07560/pdf/

http://mek.oszk.hu/kozos-talalatok.mhtml?dc_subtopic=szab%C3%A1s-varr%C3%A1s%2C+k%C3%A9zimunka&offset=100&dc_topic=%C3%A9letm%C3%B3d%2C+gasztron%C3%B3mia&field_modifier=&sort=rk_date

https://mek.oszk.hu/13100/13169/pdf/13169_1.pdf

Pék Sándor

A nagyváradi Szent László templom megmenekülési ünnepe

Mi történt 1964-ben?

1964-ben Nagyváradon az államhatalom le akarta bontani a város főterén található Szent László-plébániatemplomot, amely 1720 körül épült fel, és akkor püspöki székesegyházként működött, magában hordozva a város legrégibb oltárát.

A városvezetés, egy korábbi, egyébként a magyar időből származó városrendezési tervet húzott elő valamelyik (mégsem) poros és elfelejtett fiókból, és erre (is) hivatkozva adta ki a rendeletet a templom lebontására, illetve a főtér egységesítésére, valamint az ekkor már teljesen berendezkedett szocializmus modernizmusának megvalósítására. Minden részlet fontosnak tekinthető. Az évszám maga is, hiszen 1964-ben már biztos és meghatározó ténnyé vált az orosz tankok 1956-os magyarországi erőstatuálása és a nyugati hatalmak állás(nem)foglalása egy, a keleti blokkban történő akár országos forradalmi esemény kapcsán is. Mindenki tisztában volt ezzel a ténnyel és annak következményeivel. A városrendezési terv magyar időből származott, ez a részlet is beszédes és üzenetnek is szánhatták a többségi nemzeti érzésű vezető elvtársak (persze azt tudjuk, hogy Nagyvárad nem szenvedett hiányt korábban sem szabadelvű, sőt szabadkőműves vagy éppen vallásellenes vezetőkből, Párizs után a Pece partján éltek leghangosabban az „új" eszmék és annak hirdetői), hiszen ha a mostani Polgármesteri Hivatal, akkori Néptanács, épületének homlokzat ablakain kitekintünk, a Szent László templomot látjuk, és ha az ajtaja nyitva van, akár a romantikus oltárkép is kivallat-

hat Szent László magyar királlyal és a mögötte ábrázolt magyar trikolórral, és akkor még nem is említettük a harangokat és még annyi minden mást… Nem is beszélve a Republica Socialista Română-beli templomrombolásokról, amelyekről győzelmesen számolt be képanyaggal az akkori sajtó.

Az esemény elemzői szerint egy „hibát" követtek el azzal, hogy ezt kihirdették. Akkor ezt konkrétan azt jelentette, hogy 1964 pünkösdhétfőjén este volt az utolsó szentmise a templomban majd a templomot bezárták, aminek már csak meg kellett várnia a saját pusztulását 244 éves korában. Hatalmas tömeg gyűlt össze erre a szentmisére abban az évben május 19-én, ami egészen pontosan este fél hétkor volt, nemcsak a templom, hanem a tér jó része is zsúfolásig megtelt váradi emberekkel, római- és görögkatolikus, református, ortodox és zsidó, román, magyar és cigány lakosokkal. A szentmise végén szinte ki kellett tuszkolni a templom belsejében lévőket, majd az ajtót bezárták és a villanyokat lekapcsolták.

1964. május 19-én (valószínű fél nyolckor) este egy komoly tömeg töltötte meg Nagyvárad főterét, élő láncként körülzárva a lebontásra ítélt Szent László templomot. Nem volt skandálás, sem rendbontás, sem politikai megnyilvánulás, sem erőszak, sem hangoskodás, a tömeg leginkább egy némán és döbbenten gyászoló áradathoz volt hasonlítható. Az asszonyok imádkoztak, és sorra lehetett vallásos- és Mária-énekek halk dallamát felfedezni a tavaszi estében. Gyertyák kerültek elő szintén nem kis számban, amelyek akkor akár hétköznapi szükségleti tárgyak voltak, és sorra gyulladtak a templom körül hétfő estétől kezdődően… Akkor ez törvényellenes szervezkedésnek számított. Egész éjszaka tartott a virrasztás, aminek az erejét a felkelő nap nemhogy oltotta volna, hanem csak erősítette, hiszen reggel a munkába igyekvők is megálltak, sőt a falhoz furakodtak, és egy-egy csokor tavaszi virágot helyeztek el a templom körül, ami aztán helyenként akár méteres spontán koszorúvá alakult. És ez egész kedden, egész kedd éjjel, majd szerdán és szerda éjjel is így volt egészen addig, míg csütörtökön a város vezetés ki nem hirdette, hogy eltekint attól a városrendezési tervtől, ami magában foglalta a Szent László-templom lebontását.

Természet(ellen)esen írásos feljegyzés az eseményről nem készülhetett és hivatalosan nem is készült, csend volt…, de minden váradi ember számára ez az épület még értékesebbé, sőt mondhatni emblematikussá vált: egy csendes néma győzelem a román kommunizmus rombolási szándéka fölött.

A nagyváradi Szent László templom megmenekülési ünnepe

1964 májusa és 1990 májusa között 26 esztendő telt el csendben. És a csendből szerves kultúra fejlődött ki, hiszen amikor már lehetett, évente megemlékező ünnepségeket szerveztek Nagyváradon a Szent László templomban pünkösdhétfőn az esti szentmise keretében, 2002-től kezdődően az akkori plébános Lőrincz Ferenc Ottó kanonok kezdeményezésére. Az ünnepségek évről évre erre a jelentős eseményre tekintettek vissza.

Szentmise keretében a Szent László templom Halmos László kórusa Kribus Mónika kántor karnagy vezetésével szolgált. A szentmisére meghívták azokat a papi személyeket, akik akkor ott voltak (Mészáros Antal atya azon az esti misén ministrált, és amíg az egészsége engedte minden ilyen megemlékező ünnepségen jelen volt), illetve olyan személyeket, akik szintén személyesen jelen voltak, és ezek a személyek fel voltak kérve, hogy személyes beszámolót tegyenek, és ezzel hordozzák az akkori történést, illetve áthagyományozzák annak értékrendszerét. Ezekről a szentmisékről a magyar, írott sajtó is tudósított.

2014 újabb mérföldkövet jelentett a Szent László templom megmenekülési ünnepe történetében. A 2002-től elkezdett ünneplés leginkább a szentmisére épült, illetve az 1964-ben jelenlévők személyes tanulságtétele koronázta meg és éltette az emlékeket. 50 év távlatából szükségessé vált az eseményen való alakítás, hiszen a szemtanúk egyre idősebbek lettek, nem tudták már vállalni a szereplést, valamint csak ismételni tudták önmagukat. A szóbeli áthagyományozásnak pedig egyre inkább szükségessé vált az írásos megörökítése, amire szintén a kerek évforduló kínált leginkább alkalmat.

„…és feltört a hit…” címet kapta az a könyv, amely Szilágyi Aladár közíró szerkesztésében jelent meg, aki a még élő tanúkat kereste fel, és írta le visszaemlékezéseiket. Péter I. Zoltán helytörténész szolgáltatta a történelmi adatokat korabeli képeslapokkal színesítve. Ajánlást Böcskei László római katolikus megyéspüspök, előszót pedig Szabó Ödön parlamenti képviselő, egyháztanács elnök írt. A könyv a Voiticsek család Litera Print nyomdájában készült el és a kötethez egy CD is került, amin a Varadinum Film Pünkösdi templommentők című dokumentumfilmje látható. A könyvbemutatóra éppen május 1.-án került sor, ezzel a nagy nyilvánosság érdeklődését is felkeltve, de ugyanakkor rögzítve a még élő szemtanúk beszámolóját és a jövő számára is áthagyományozva.

Győzelem a gonosz felett

Vasárnap mutatták be a váradi Szent László-templom megmentéséről szóló ...és feltört a hit! című kötetet, a Szent László-templomban.

Pap István

Ötven évvel ezelőtt 1964 pünkösd vasárnapján hirdették ki a váradi Szent László római katolikus templomban, hogy a kommunista hatalom elrendelte annak lebontását. A nagyváradi közösség – katolikusok és nem katolikusok, románok, magyarok, zsidók – példás összefogásának, „imaháborújának” köszönhetően a hatalom néhány nap múlva elállt szándékától. A gonosz felett aratott győzelem ötvenéves évfordulójára adta ki a Nagyvárad-újvárosi Szent László-plébánia és a Varadinum Script kiadó az erre az eseményre emlékező ...és feltört a hit! című kötetet, melyet vasárnap délután a Festum Varadinum programsorozat keretében mutattak be a Szent László-templomot zsúfolásig megtöltő közönség előtt. A négy órakor kezdődő eseményen köszöntötte a megjelenteket Koncsek Vadnai Zita, a Varadinum Kulturális Alapítvány kuratóriumi elnöke, az ötven évvel ezelőtti esemény jelentőségéről beszélt Fodor József általános helynök, pápai prelátus, székesegyházi plébános. Beszélt a kötetről a két szerző, Péter I. Zoltán és Szilágyi Aladár, illetve a kötethez csatolt dvd alkotóinak egyike, Balla Tünde újságíró. Szabó Ödön parlamenti képviselő a templom megmentésének mához szóló üzenetét hangoztatta. A könyvbemutatón F. Márton Erzsébet színművésznő szavalt, illetve olvasott fel a kortársak vallomásaiból. Az eseményt keretbe fogta a Szent László-templom Halmos László kórusa, amely Kribus Mónika kántor, karnagy irányításával több egyházi éneket adott elő. *fk.*

Pék Sándor esperes, plébános

Pünkösdhétfőn este a templomban szentmisét ünnepeltünk, amire meghívtuk azokat a lelkipásztorokat, akik az elmúlt 50 esztendő alatt itt szolgáltak és lehetőségeik szintjén éltették és hordozták a Szent László templom megmenekülési ünnepét, illetve annak előéletét. A szentmisére a város felekezeteinek elöljáróit, illetve képviseletét is meghívtuk, hogy egy templomképet adjunk ajándékba annak a köszönetnek a jeleként, hogy a templomot minden nép, nemzet és vallás emberei mentették meg.

2019-ben június 10-én, akkor immár az 55. évfordulót ünnepeltük új elemekkel gazdagítva és kibővítve. A pünkösdhétfő estéin ugyancsak hálaadó szentmisén ünnepeltünk, de immár személyes beszámolók, tanúságtételek nélkül, hiszen akik még életben vannak, már rendkívül előrehaladott korúak. A szentmise után az összes jelenlévővel kimentünk a templom köré és gyertyákat helyezünk el, és azokat meggyújtjuk, ugyanúgy, mint azt annak idején tették, illetve virágokat helyezzünk el szintén pontosan ugyanúgy, ahogyan akkor tették az emberek a templomon kívül. A templom küldő falára már pünkösd előtt egy fenyő girlandot készítünk, és azzal kerítjük körbe a templomot. A zöld fenyőágak több szempontból is jelképértékűek, a remény, az élet, az élni akarás, a kitartás, az erő, és egészen körbe a templom körül az összetartozást is jelképezi.

Értékesnek tartom, hogy a több nemzeti ünnepünk mellett, ez az esemény egy győzelemről szól, és nem is kis győzelemről, egy kis közösség és kis emberek nagy győzelméről, amiért az utókor nagy hálával tartozik. A hálát illetően említésre méltó, az a tizenhárom (nagyrészt) fiatal, akiket szervezkedés miatt bebörtönöztek, pedig nem tettek mást mit beszéltek és hírt adtak a történésekről. 2020-ban a világjárvány miatt minden nyilvános és közös ünneplés elmaradt, június 1-én mégis többen összegyűltünk a templomban (bár ez akkor még tiltott volt), megemlékeztünk, imádkoztunk és gyereknap lévén gyerekek gyújtogattak mécsest a templom körül ezzel is jelezve ennek a jövőbeli életerejét.

Halász Pétert kérdezi Balázs Géza

Meddig él a csalogány dala?

A csángómagyaroknál folytatott több évtizedes munkád kapcsán beszéltél arról, hogy a valaha szerves és valóban ünnepi népszokások mára kiüresedtek, puszta rítussá, „pénzszerzési alkalommá" váltak. Esetleg soha nem is voltak igazi ünnepek (árnyoldalak nélkül), mi misztifikáljuk őket?

Halász Péter

Talán ne fogalmazzunk ilyen sarkosan, inkább úgy lehetne mondani, hogy a moldvai csángómagyarok közösségeiben *is* megváltozott az ünnepi szokások tartalma, máshová kerültek benne a hangsúlyok. A hagyományos ünnepek „kiüresedése", vagyis az a folyamat, hogy a rituális mozzanatok fokozatosan átadják helyüket a racionális elemeknek, a Kárpát-medencén belül, még inkább a belső-magyarországi közösségekben is régóta megfigyelhető folyamat. A moldvai magyaroknál talán azért feltűnőbb a változás, mert két-három emberöltő helyett szinte egy nemzedéken belül következett be. Gyakorlatilag azt követően ért el hozzájuk a változás lehetősége, amióta megszabadultak a Ceauşescu-féle „sokoldalúan fejlett szocializmus" rabságából. Talán úgy lehetne érzékeltetni a jelenség lényegét, hogy ünnepek ezek most is, de másféleképpen élik meg. Egyszerű példa: a lakodalom, vagy ahogyan nemrég nevezték: a *menyegző* szinte összes „ráfordítása" a hagyományos időkben – gyakorlatilag a kollektivizálásig – saját gazdaságukban előállított termékekből került ki, ennek megfelelően az új párnak adott ajándékok is túlnyomó részben célszerű, gazdaságuk megalapozására való adományokból állt és nem elsősorban presztízscélokat szolgáló, boltokban vásárolt holmi.

Gál Sándor mítoszi küszöbről, anyanyelvi időzónáról beszél. Vagyis úgy 50-60 éve valami megszakadt, nincs már hagyományátadás. Szerinted mikor ér véget valahol a magyar nyelv, a magyar (népi) kultúra?

Nem ismerem Gál Sándor „mítoszi küszöbről" szóló elméletét [hacsak nem arra gondol, amit Kodolányi az eredetileg az Istentől kapott vagyon elherdálásként fogott fel?], de nem hiszek a „hagyományátadás" megszakadásában. Talán inkább arról lehet szó,

hogy „a hagyomány" jellege és tárgya időről időre változik, hasonlóan az „átadás" módjához. A magyar népi kultúra életben maradásának időtartamáról pedig – ami elsősorban a paraszti, vagy mondjuk úgy: a falusi műveltséget jelenti – azt tudom mondani, hogy az nyilván addig tartott, amíg ezt a társadalmi réteget fel nem számolta a zsákutcába vezető ideológia és gazdaságpolitika. A jövőben talán annyi marad meg belőle, amennyit a nemzeti művelődés át tud venni tőle. A magyar (nemzeti) kultúra pedig talán csak akkor ér véget, amikor már „nem lesz az Istennek több magyarja". Mint ahogy a csalogány dala is addig „él", amíg az utolsó fülemülét meg nem hálózzák, és el nem fogyasztják valahol a Földközi tenger partvidékein.

Említed egy interjúban a díszcsángó jelenséget, de az etnobizniszről mások is írnak. Törvényszerű, hogy a jószándékú törekvésekkel visszaélnek? Lehet ellene tenni? (Például beszélni róla, akkor is, ha fáj...)

Azt hiszem, hogy ilyen „díszpintyek" akadnak minden népcsoport vagy foglalkozási ág perifériáján, a jelenség ellen nincs mit tenni, legföljebb arra lehet törekedni, hogy minél kevésbé érvényesüljenek, ne ők legyenek a hangadók, de ők fölözzék le a tejet. Az eltérő értékrendek szerint élők között azonban csak úgy lehet igazságot tenni, ha az elismeréseket a javak elosztását olyanok intézik, akiknek rálátásuk van a folyamatok egészére, a közösség érdekeit szolgáló erkölcsi értékrend szerint dolgoznak, és van lehetőségük a rájuk bízott munkatársak teljesítményének megmérésére, s a következtetések levonására. Enélkül mindig fönnáll a veszélye, hogy felüti fejét a „díszcsángó" jelenség és a vele járó számtalan, költséges üresjárat. Amiről természetesen lehet és kell is beszélni, de az rendszerint csak az érintettek méltatlankodását váltja ki, miközben minden marad a régiben.

Hová vezet a kettős identitás, ami kapcsolatban van a kétnyelvűséggel (vagy kétnyelvűsödéssel)?

Amióta világ a világ, vagy legalábbis magyar a magyar, mindig élt és nyugodtan mondhatom virágzott a Kárpát-medencében, s azon kívül is, a *két-* vagy *többnyelvűség*, valamint a *kettős identitás,* annak minden gyakorlati hasznával együtt. Eleink felsőbb rétegeiben a latinnal, alsóbb rétegeinél a földrajzilag együttélő más nemzetiségűek nyelve jelentette a célszerű kettősség alapjait. Talán elég, ha Janus Pannonius latinságára, Zrínyi Miklós horvátságára, Pável Ágoston szlovénségére/vendségére gondolnunk, de említhetem egyik felmenőmet, alsómicsinyei Beniczky Lajost is, akinek tót-magyar „kettős identitásával", a felsőmagyarországi bányavárosok kormánybiztosaként 1848/49-ben szerepe volt abban, hogy a Habsburgoknak nem sikerült – olyan mértékben, mint a horvátokat, szerbeket, románokat – ránk uszítaniuk. Persze a Monarchia idején, a különböző nemzetek fiai – akárcsak ma a külhoni magyarság tagjai –, nem jókedvükben, vagy szórako-

zásképpen tanulták meg a többségi, vagy éppen kisebbségi közösségek nyelvét, hanem a jól felfogott – és politikai előítéletekkel el nem torzított – célszerűségből, jól felfogott érdekükből. Losoncon született édesapám az 1910-es években evangélikus létére zsidó iskolában kezdett tanulni, mert úgy tartották a városban, hogy az a legszínvonalasabb oktatási intézmény és iparos családja megengedhette magának az ezzel járó költségeket, amitől persze apám nem lett izraelita sem etnikailag, sem vallásilag. Mint ahogy az elszakított területeken élő több millió magyar többsége sem lett a szükséges kétnyelvűsége miatt kettős identitású. De még az sem ördögtől való jelenség, mint arra számos, már imént említett kiváló személyiség, vagy emigrált honfitársunk mutat jó példát. Azt hiszem, ennek megítélése elsősorban azon múlik, hogy valakinek milyen erős az „eredendő identitása". Mert olykor a szőlőtőke mellé levert akáckaró is kihajt, de azért az mégiscsak szőlő marad továbbra is. Hogy aztán az a bizonyos „eredeti" identitás milyen mélyre tud húzódni az idők során, arra klasszikus példám az a Tatrosvásáron talált idős, iparőrként szolgáló ember, akit arról faggattam még az 1960-as években, hogy milyen nyelven beszél szívesebben, oláhul (ott így mondják) vagy magyarul? – Ő mind a kettőt szívesen használja. – Melyiket tekinti anyanyelvének? – Mindkettőt. – És éjszaka, milyen nyelven szokott álmodni? – Hát magyarul – hangzott a világ legtermészetesebb hangján.

Nyugdíjas korodban Gyimesbe költöztél: milyen pozitív élményeket gyűjtöttél?

Pozitív élményeimet beárnyékolja az a körülmény, hogy tízesztendős gyimesi életem derekán a moldvai Pusztinában eltörött a combnyakam, s azóta egyre korlátozottabb a mozgási lehetőségem. Persze minden rosszban van valami jó is, mert így több időm maradt félévszázados moldvai gyűjtéseim még közöletlen anyagainak feldolgozására. Persze ez sem felhőtlenül „pozitív" állapot, hiszen sok mindennek utána kellene *járni* Moldvában, de erre egyrészt nincs módom, másrészt egyre kevesebben élnek azok közül, akik emlékeznek a „klasszikusan" hagyományosnak tekinthető idők jelenségeire. Persze ma is sok gyűjtenivaló lenne: a vendégmunkásság különböző formáinak következményei, a „szocializmus" idején szocializálódók hátrányai a gazdasági életben, vagy az immár több mint tíz esztendeje, több mint húsz településen folyó fakultatív magyar-oktatás (és -nevelés!) eredményei és hatékonysága, a nyugati országokba került, bizonytalan identitású csángók felolvadásának folyamata, hogy csak néhány fontosabb témát említsek. Ezen kívül, bár tíz esztendeje megfogadtam magamnak, hogy nem foglalkozom a hagyományos gyimesi népélet, de hát – mint oly sok – ezt a „fogadalmamat" sem sikerült megtartanom. Belekeveredtem jó néhány gyimesi kulturális akcióba, amit persze nem bántam meg, hiszen hiába ismertem és szerettem „Patakországot" immár több mint fél évszázad óta, más dolog megfordulni ezen a tájon, s más aprólékosan, szinte nagyító alatt vizsgálni múltját, jelenét és tűnődni lehetséges jövőjén.

De azért fő feladatomnak továbbra is a moldvai magyar kultúra mentését érzem. Ez persze korom és egészségi állapotom miatt legföljebb arra szorítkozhat, hogy segítsem azokat, akik szívvel-lélekkel a moldvai magyarok etnikai és vallási identitásának megerősítésén fáradoznak, de hát ilyenek sajnos nagyon kevesen vannak, s azok is főként a saját fejük után mennek, ami nem volna baj, csak jófelé menjenek. Így aztán az a tennivalóm, hogy mentsem a süllyedőben lévő hajó értékes rakományát, s közkinccsé tegyem azokat a kulturális értékeket, amiket több mint fél évszázad alatt összegyűjthettem moldvai csángómagyar barátaimtól.

Halász Péter fia, Örs, kedvenc nyulacskájával

Hogy látod: generációváltás van vagy kultúraváltás? És a határokon túl ehhez kapcsolódik a nyelvváltás is? És milyen lesz ez az „új világ”?

Az ezzel kapcsolatos véleményem nagy részét már elmondtam a kettős identitással és a kétnyelvűséggel kapcsolatos kérdésedre. Annyit tehetek hozzá, hogy szerintem a generációváltás természetes folyamat, kérdés, hogy milyen következményekkel jár. Hogy együtt jár-e a kultúraváltással, megítélésem szerint elsősorban azon múlik, hogy a váltásra kerülő nemzedéknek milyen erős a kötődése hagyományos kultúrájához, mennyire érzi át annak értékét, jelentőségét. A globális értéktelenséget sugárzó médiák romboló hatása természetesen mindenhol érvényesül, de a saját műveltségéhez ragaszkodó, azt a maga és közössége számára értéknek tekintő emberből kiválthatja még a „juszt is” reakciót is. A bizonytalan identitású közösségeknél, vagy rétegeknél azonban nem érvényesül a hagyomány védelme, s ha ehhez még – mint a moldvai csángómagyar közösségeknél – a többségi állam, és a renegát egyház identitást romboló hatása is érvényesül, ott sajnos kevés az esély a tömeges megmaradásra. Ahogy Ady mondta: *elveszünk, mert elvesztettük magunk.*

Legvégül: meddig marad, maradhat fenn a határokon túli magyarság?

A határokon túli, vagy szebb szóval *külhoni magyarságról* nem lehet, mint egységes képződményről beszélni. Óriási különbségek vannak köztük földrajzi, történelmi és még számos egyéb szempontból, sorsuk, helyzetük és kilátásaik tekintetében. Ha csak nagyjából tekintjük át a kegyetlen sors által külhoniságra kárhoztatott magyarjaink

helyzetét, máris látnunk kell, hogy milyen hatalmasan eltérő gazdasági és politikai berendezkedésű államokban kell, kellene megőrizni magukat. Hogy mást ne mondjak a trianoni és a párizsi országdaraboláskor a különböző magyar nemzettestek a nemzetté válás folyamatának eltérő szakaszaiban lévő többségi népek fennhatósága alá kerültek, akik ebből következően igencsak eltérő módon élték meg a „trianoni traumát". Vannak olyanok, ahol természetesnek tekintik, hogy állampolgáraik között történelmük alakulása nyomán eltérő, ráadásul őshonos nemzetiségűek is élnek, de sajnálatos módon olyanok is vannak, ahol még ma, száz esztendő múltán is görcsösen féltik megszerzett vagy megnagyobbodott országukat az odacsatolt más nemzetiségűektől. Továbbá jelentős különbségek vannak az utódállamokba került magyarok sorsát és lehetőségeiket tekintve abban is, hogy mekkora az a külhonivá lett nemzetrész, milyen lehetőségei vannak és voltak az anyaországgal való kapcsolattartásra és így tovább. Nem lehet tehát szerintem egységesen beszélni, gondolkodni a „határokon túli" magyarság fennmaradásáról.

Arról pedig, hogy meddig maradhatnak meg a trianoni és a párizsi határokon kívül rekedt magyarok, két vélekedés jut eszembe. Az egyiket egy nagyon régen olvasott, török korral foglalkozó ifjúsági regényben találtam arról, hogy *a félhold uralma alá került Budából egy derék pékmester azért nem menekült el, mert a török azt mondta: amíg egyetlen keresztény ember él a városban, addig harangozhatnak.* Nem tudom mennyi a történet valóságtartalma, de bennem azóta is úgy él, mint a nemzeti helytállás jelképe. A másik, amit Kodolányi János mondott az 1943-as II. Szárszói Konferencia megnyitóján. Körülbelül így hangzott: *Ha áttekintjük a magyar történelmet és a magyarság jelenlegi* – akkori – *sorsát, rá kell jönnünk, hogy a magyarságon már csak a csoda segíthet. De aki nem hisz a csodákban* – tette hozzá –, *annak nincs közöttünk a helye!*

Tehát, kedves Géza, utolsó kérdésedre szívem szerint az a válaszom, hogy *addig maradhat meg a külhoni és a belhoni*(!) *magyarság, ameddig mi akarjuk. Vagyis egyedül rajtunk múlik!*

Várady Tibor jogászprofesszort kérdezi Balázs Géza

Száz éve alakult az első magyar művelődési egyesület a trianoni határon túl

Az utóbbi években behatóan kutatod családod és szülővárosod történetét. Így találtál rá arra a dokumentumra, ami azt bizonyítja, hogy a trianoni döntés után az első, határokon túli művelődési egyesület Nagybecskereken alakult meg 1921. március 29-én. Mit tudhatunk erről a szervezetről?

Trianon után, a határon túlra került magyar lakosságnak alapcélja (és feladata) a magyar nyelv és kultúra fenntartása lett. Ez száz év után is cél és feladat maradt. A törekvéseknek valamennyire bizonyítékai maradtak irattárakban és sajtóban, de vannak próbálkozások, események, melyeknek nem található (vagy nehezen található) nyoma. A háborúk, hevületváltások, (néha célirányosan) mostohán bántak az irattárakkal – és az emlékekkel is. Ezért nézem az utóbbi években izgalommal a családi ügyvédi irattár anyagait, melyben – azt mondhatnám, hogy valami csoda folytán – 1893 és 2014 között minden irat megmaradt. Megmaradt a nagyapám levelezése is. Ő 1922-ben társelnöke lett az akkor alakult jugoszláviai Magyar Pártnak, aztán a két világháború közötti időszakban huzamosabb ideig elnöke, és mindvégig az egyik vezetője. Ez a levelezés azért is értékes, mert pártirodák nem léteztek. Az iratok, levelezések a szereplőknél maradtak. Voltak természetesen nagyapámon kívül más neves délvidéki magyar politikusok, akik szereplői voltak a levelezésnek és törekvéseknek, de a sors úgy hozta, hogy az irataik nem maradtak meg. Az 1921-ben alakult Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesületről biztos léteznek még valahol anyagok. Németh Ferenc kultúrtörténész igyekszik most erről monográfiát írni. Ő azt állapította meg, hogy Felvidéken 1925-ben engedélyeztek először magyar művelődési egyesületet, Temesvárott 1928-ban, Erdélyben 1930-ben. (Természetesen létezett valamilyen Trianon utáni magyar kultúrélet korábban is, de engedélyezett művelődési egyesület nem.) A családi irattárban ott van a Torontálvármegyei Magyar Közművelődési Egyesület Alapszabálya nyomtatott kiadásban. (A névből később kimaradt a „torontálvármegyei" szó.) A 4. paragrafus szerint az egylet célja a magyar nyelv és kultúra „társadalmi úton való ápolása". A magyar szöveg után szerb nyelven ott áll, hogy *az alapszabályt a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság belügyminisztere hagyta jóvá 1921. március 29-én.* – Tehát ez volt az első. Éppen száz éve.

Milyen lehetett a politikai légkör 1921-ben Nagybecskereken, amely lehetővé tette ezt a szerveződést?

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban (mint természetesen másutt is) váltakoztak hozzáállások és hangulatok – és változott a politikai légkör is. Méltányosság okán hozzá kell tennem, hogy a Monarchiában is váltakoztak kisebbségbarát és kisebbségellenes megközelítések. Ezeknek emlékei is maradtak. Néha rostált emlékek. Az I. világháború alatt nagyapám segített néhány becskereki szerbnek. Egy-két esetben ez a segítség tulajdonképpen életmentés volt. Marko Nedeljković-ot 1914-ben röviddel a háború kitörése után internálták, majd 1915-ben az élete forgott veszélyben. Nagyapám felkereste Balicskó Sándor ismerősét, aki akkor a magyar vezérkar főnöke volt – és Marko Nedeljković megmenekült. Utána ismét a tekintélyes nagybecskereki polgárok közé sorolódott. Erről is maradtak emlékezések. Trianon után, kisebbségi ügyekben, segített nagyapámnak ez az emlékezés. Hogy milyen arányban járult ez hozzá az 1921. március 29-i jóváhagyáshoz, arról csak találgatni tudok.

Képeslap: Nagybecskerek, 1928.

Mit tudhatunk az egyesület további működéséről?

Erről nagyon sok mindent lehetne (és kellene) felkutatni és elmondani. Azzal kezdeném, hogy a szabályzat 9. paragrafusa szerint a Nagybecskereken létesült Magyar Közművelődési Egyesületnek fiókjai is alakulhatnak a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területén. Tehát tulajdonképpen nem csak Nagybecskerekre terjedt ki a hatásköre, hanem egész Vajdaságra, Horvátországra és Szlovéniára is. Az iratokban látom azt is, hogy sok helyen nagyon nehezen ment a fiókszervezetek megalakulása. Sok volt a gáncsolás, és sok

jogi eljárás következett. Zomborban például még 1933-ban sem engedélyezték helyi művelődési egyesület megalakulását, azzal a megindoklással, hogy 1929-ben ismét jóváhagyták ugyan a nagybecskereki szabályzatot, de ez érvénytelen, mert a helyi rendőrség tette. Következett az érvelés, hogy a döntést a belgrádi bán hozta, a becskereki rendőrség csak kézbesítette. Ezután a zombori egyesület mégis megtarthatta alakuló közgyűlését, tevékenységet is folytatott, de több előadást megakadályoztak.

Része a valóságnak az is, hogy Nagybecskereken (és másutt is) alakult egy valóban élénk és tartalmas kultúrélet. Pezsgett az irodalmi élet. Aztán az is látom például, hogy a harmincas évek elején Nagybecskereken két operettet adtak elő, melyeknek nem csak az előadóművészei, de a szerzői is nagybecskereki magyarok voltak. (A „Szerelmi Rt." librettóját Borsodi Lajos írta, a zeneszerző Fischer Károly volt. A „Sárit elrabolják" operett zeneszerzője Láng Imre volt, a librettót pedig Láng Imréné írta.) Aztán 1934-ben nagyon megromlottak a politikai viszonyok (a magyar-jugoszláv viszonyok is), és betiltják a nagybecskereki Magyar Közművelődési Egyesületet – és ezzel valamennyi Jugoszláviában működő magyar művelődési egyesületet is. Két évig tartó jogi csata következik, aztán 1936-ban ismét engedélyt kap egy új nagybecskereki Magyar Művelődési Egyesület, de ennek a hatásköre csak Nagybecskerekre terjedt ki. Alakultak ezután művelődési egyesületek másutt is. Hadd tegyem még hozzá, hogy – Jugoszlávia területén – *a II. világháború után is Nagybecskereken alakult az első magyar művelődési egyesület.* Ez 1945. május 6-án történt. Az alakuló közgyűlést a nagyapám vezette. Az alapszabályzatot az apám (Várady József) fogalmazta. Az első elnök, az akkori elvárásokhoz alkalmazkodva, egy gyári munkás lett. Ez Marocsik György volt, aki a cukorgyárban dolgozott, de amatőr színjátszással is foglalkozott. Az alelnök az apám lett, a titkár B. Szabó György (később ismert irodalomtanár az Újvidéki Bölcsészeti Kar Magyar Tanszékén). Sok minden volt – és sok mindenre kellene emlékezni is.

Atipikus probléma, atipikus megoldás

Végül egy aktuális kérdés: érthető okokból figyeled és ismered a mai szerbiai eseményeket. A hírek szerint Szerbia jól áll a koronavírus elleni küzdelemben. Minek köszönhető ez?

-Hát itt a válaszkeresésben nem segít a családi irattár. Egy párhuzamot igyekszem vonni – ezzel valamennyire közelítve (kicsit talán kerülve is) a választ. Amikor 1992-ben kevesebb mint egy félévig igazságügyi miniszter voltam a jugoszláv kormányban, nagyon sok nyugati diplomatával találkoztam és beszéltem. A kormány, mely nyugati ösztönzésre jött létre, valójában hatalom nélküli kormány volt. Milan Panić kormányfő egy nyugati üzletember volt, akivel angolul beszéltem (mert szerbül már alig tudott). Milošević volt a hatalom tényleges birtokosa. A helyzet akkor változhatott volna, ha

előrehozott választások lesznek, és ezeken Panić nyer. 1992 júliusában alakult a Panić kormány, 1992. december 20-án voltak előrehozott választások – de nem Panić, hanem Milošević nyert. Szóval, amint mondtam, július és december között sok nyugati diplomatával találkoztam. A legtöbb találkozó után azt éreztem, hogy akikkel beszélek, emberileg természetesen felette vannak a Milošević-őrületnek, de nem igazán képesek látni azt, ami atipikus. E mögött az állhat (ha jól láttam, amit láttam), hogy a mi világunkkal szemben, Nyugaton már hosszú évtizedek óta normalitás volt, a gondolkodás is ehhez igazodott, a megoldásképletek is szokásos problémák és kérdések nyomán alakultak. Ami Jugoszláviában történt a kilencvenes években, kívül esett a normalitás képletein, és ezért nem igazán tudták besorolni és kezelni. Most amikor az egész világ egy atipikus problémával szembesül, lehet, hogy nem a hagyománykövető (és az atipikust nehezen percipiáló) európai gondolkodás a legcélszerűbb. Így nyerhetett esélyt Szerbia is.

Névjegy:
Várady Tibor nagybecskereki születésű vajdasági magyar származású jogtudós, író. Az újvidéki Új Symposion avantgárd folyóirat egyik alapítója. 1992-ben Milan Panić kormányában Jugoszlávia (utolsó) igazságügy-minisztere. A jogtudományok doktora címet a Harvardon szerezte, a Közép-európai Egyetem professor emeritusa.

Várady Tibor (kép: BG)

Iancu Laurát kérdezi Birtalan Andrea

Miért fogalmazott úgy édesanya?

Iancu Laura József Attila-díjas költő, író, néprajzkutató, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Legutóbbi kötete 2019-ben jelent meg András érkezésére címmel. „A ház, akármire s akármiből épült, költöztessék bár arrébb, akármerre: helyben marad. Az otthont az ember cipeli magával." Első kérdésem: hol az otthon?

Nem tudom. Vajon nem a folyamatos jelen-e, az itt és most? A test és a lélek kettősség mintájára képzelem a ház és az otthon viszonyát. Nagyszüleim halála után, édesanyával sokáig rendben tartottuk az élettelen portát. Gazdálkodni már nem volt mód, de azt nem hagytuk, hogy a gyökereinket felverje, megfojtsa a gaz. Amikor édesanya hálálkodott azért, hogy ott botorkálok körülötte, (a gödörbe hordtam az általa kitépett gazt), azzal vigasztalt: **„***Hadd el, édesanyámé, ha megveszik a fődet, utána nem mi dolgozunk itt!"* Meseszép, a 19. század végén épült ház állt ezen a *„fődön"*, ami kilenc gyermek otthona volt. Ülök, immár nem a tornácon, hanem egy műanyag széken, és kérdezem magamtól: Miért? Miért fogalmazott úgy édesanya? Miért nem mondta azt: megvásárolják a házat, a telket, a portát – akármit is. Nem. A gazdasági épületekkel, ólokkal körülölelt ház gyűjtőneve: föld. Késő ősszel, földfagyás előtt, vállára veszi a kiskapát és kimegy *„édesanyámhoz s édesapámhoz takarítani"*. Így mondja. Pedig a temetőbe indul… Nekem ezek után azt kell gondolnom, hogy az otthon – persze, fizikai valóságán túl – valahol ott van, ahol a múlt és a jelen együtt van.

A vidéki, vagy fogalmazzunk úgy: a természethez közelebb élők nyelve, gondolkodása közelebb állna a költészethez, mint az urbánusoké?

A költészetnek saját nyelve van. Más kérdés, hogy a fizikai környezet nyelvi valósága milyen mértékben és formában jelenik meg a versbeszédben (egy szerző költészetében); hogy az ún. költői képek vagy az elvont fogalmak dominálnak inkább. A nyelvjárás valóban egy tőről látszik fakadni a népköltészettel, de a szavak együttese még nem költészet – falun sem, városban sem. Az intuíció, az absztrakció és a Jóisten tudja, mi minden kell még ahhoz, hogy egy marék szóból műalkotás legyen. A ház és az otthon kapcsán azért válaszoltam „képekben", mert nyelvre és képre, sőt: történetre is szükségem volt ahhoz, hogy beszélni tudjak arról, ami szimplán egy közszó, egy fogalom („otthon"), de ha mögé nézünk…hol van az 'ott' és hol van a 'hon'? Egy házban? Egy lakásban? Egy híd alatt? A lakcímkártyára egy (ház)szám kerül. Az otthonunk történik.

Írásaiban központi helyet foglal el a hit. A vallásosság, ha nevezhetem így, erős csángó vonás; doktori disszertációjának témaválasztása is tanúskodik róla. Hogyan érinti ez a szókincset?

Moldvában „megélt vallásossággal” találkozunk. A hit és vallás addig tudás, ismeret, törvény, amíg interiorizálódik, a viselkedés, a magatartás szerves részévé válik. A hit azután egy a képességek között, egy érzék, „érzékszerve” pedig a lélek. A reflexiónak kritikus esetekben, hitkrízisekben van szerepe. Nos, az előbbiekből adódóan adatközlőimet nagyon nehéz helyzetbe sodortam akkor, amikor – akaratom ellenére, célzott kérdéseimmel – rendszerszerű ismereteket, vallomásokat kértem tőlük a hitükről. A vallási nyelvezetben nagy szerepet kapnak a természeti, költői képek. Szinte tapintani lehetett azt a küzdelmet, amely során egy metafizikai természetű kérdésre nem tudományos (és elvont) fogalmak segítségével válaszolnak, hanem abban a konkrét beszédhelyzetben megalkotott egyedi szókapcsolatokkal. Lehet, hogy az elfogult rajongás mondatja velem, de én ezeket a mondatokat a „verbal art” alkotásainak tartom. Íme, néhány példa: *Ha megrégül benned a vétek, elromlasz. / Halála óráján, ha megsirassa bűnét, az meg van térve. / Fel van szentelve tisztaságból [Szüzességi fogadalmat tett]. / Nem teszek bé gamat (mocskos BA) szókat az imádságba. / Elrégült a főd es, nincs az a termése.*

Hamar elkerült ebből a közegből, székely közösségben találta magát, majd budapestiekkel kellett „szót érteni”, majd az ö-ző szegediekkel.

Fiatal voltam, konkrét terveim sem voltak, de motivált voltam. Nagyon szerettem tanulni. A székely „kitérő” kellett. Amikor a Szeredában eltöltött hat évre gondolok, iskolai éveim legnehezebb, de legfontosabb időszakára gondolok vissza. Szeretetteli szakmai közegben megkaptam mindazt, ami hiányzott ahhoz, hogy azonos lehessek önmagammal, az lehessek, akinek születtem. Budapesten, Szegeden az időt a tanulással és munkával töltöttem. Mindig voltak támaszaim: tanárok, barátok, támogatók és persze távolba szakadt testvéreim, akikre elég volt gondolni, és már attól erőre kapott a szívem. De amíg élek, lépéshátrányban leszek.

Nem nevezhető ez inkább versenyelőnynek?

Más perspektívából nézek a világra. Úgy érzem: nem fogom tudni véghezvinni a dolgomat, minden irányból korlátjaimba ütközöm. Ezt néha egyszerű kivédeni, megoldani, átlépni, de olyan eset is van, amit nem lehet mással magyarázni, mint a lépéshátránnyal.

Hogyan látja a moldvai magyarság jövőjét?

Ebben a pillanatban még abban is kételkedem, hogy 50 év múlva lesz ember a bolygón. A moldvai magyar kultúra és nyelv jövőjéről két városban: Bukarestben és Jászvásáron döntenek. Az említettek döntése függvényében van vagy lesz esély a megmaradásra.

Nem ismerem a szándékaikat, de azt vallom, hogy a felelősség az övék. Megnyugtat, hogy bár a különféle hatalmak játékszerként bánhatnak velünk, a történelem Ura számára nem vagyunk azok.

Érdemes a gyerekeink szókincsébe belopni a szülő tájszavait?

Rajongok a tájszavakért. A tájnyelvért. A nyelv élni-akarását látom benne, és persze, az elhalását is. A gyerekeim tátott szájjal hallgatják a magyarfalusi beszédet, de a csíkszentmártonit is. Nem értem! szokták olykor erre-arra mondani. És amikor körülírom, felkiáltanak: Ja, hát ezt értettem. Ahol helye van, ott használom a nyelvjárásomat, elsősorban azokat a nyelvi szépségeket szoktam idézni, amelyekről azt gondolom, hogy az emberi alkotások legjava közé tartoznak.

Fenntartható egy nyelvjárás ilyen módon?

Kívülállóként azt gondolom, hogy a moldvai magyar nyelvjárások éppen azért merültek ki, mert lekapcsolták a köznyelvről, az élő magyar nyelvről. A köznyelv, az irodalmi nyelv nemhogy ártó hatással van a nyelvjárásra, hanem a fennmaradásának egyetlen eszköze és biztosítéka.

Most min dolgozik?

Nem vagyok elég bátor ahhoz, hogy terveket szövögessek, illetve eddig valahogy mindig megtalált annyi feladat, ami ki is töltötte az időt, az életet, nem volt lehetőség „csak úgy írogatni". Amit szeretnék megírni arra nem érzem elérkezettnek az időt. De mondhatom azt is, hogy: nem vagyok rá kész. Határozottan érzem, hogy írnom kell valamit, aminek a helye, a halálomig, szigorúan a fiókban van. Most egyébként egy regényen dolgozom.

Hogyan befolyásolta járványhelyzet?

Az élet elveszítette az ízét. Ezek a körülmények nem serkentettek írásra. A teljes kiszolgáltatottságban, reményveszteségben minek írjon az ember? És mit? Nem vagyok szöveggyár, nem tudom hidegvérrel ábrázolni a jelent, humorizálni a nyomorúságról... Annak ellenére, hogy írásaim mindegyikében valamiféle fájdalom szólal meg, az íráshoz, magához szükség van valamiféle reményre. Ha ez nincs, az ember csak imádkozni tud.

Száraz Miklós Györgyöt kérdezi Birtalan Andrea

„A székelyeknek kellett Attila, és kell ma is”

Száraz Miklós György (1958) számos díjjal kitüntetett író: egyebek közt József Attila-díj (2003) és Magyar Érdemrend Lovagkeresztje (2018), tavaly októberben pedig a Székely Bicskarend. Legutóbbi könyve a *Székelyek – Történelemről és hagyományról* címmel jelent meg 2018-ban a Scolar kiadó gondozásában.

A Székelyek *című regényes művelődéstörténeti könyvének bevezetőjében van egy játék, amelynek a lényege, hogy különböző embereknek felteszi azt kérdést, hogy mi a székely, és különböző válaszokat kap. Önnek mi jut eszébe elsőre arról a szóról, hogy* székely*?*

Gondolom, mindig más. Most, hogy a könyv képes változatán dolgozunk, most egy csomó kép jut eszembe. A Néprajzi Múzeum fotótárából, a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum anyagából, saját képekből dolgozunk. Hetek óta régi, száz éves fotográfiákat nézegetek. Címlapkép kellene. Talán meg is van. Az jut eszembe. Két idős férfi székely harisnyában, fehér ingben, fekete mellényben, fekete kalapban. Fehérre meszelt templomfal a háttér. De ha máskor kérdezi, akkor talán azt válaszolom, hogy Korond jut eszembe. Farkaslaka. Vagy Tamási Áron Ábele. Vagy a Gyilkos-tó, ahol egyszer régen a szemem láttára öltek meg egy embert. Megkéselték. Barátok jutnak eszembe. Csíkszeredában, Kézdivásárhelyen, Szentgyörgyön, Papolcon. Háromszék, ahol a havasokban málnáztunk a gyerekeimmel, és a székelyek a medvével riogattak minket kajánul.

Márton Áron, Kőrösi Csoma Sándor. Egy csomó minden juthat eszembe, és hogy máskor mi lenne az első, azt nem tudom.

Ön szerint a székely nyelvjárás mai, heterogén összetétele milyen hatással van az egységesnek mondható, Csaba királyfitól származtatható eredettörténetre? Létezhet-e igazság, és ha igen, hol?

Nem tudom, hogy van-e a nyelvjárásbeli különbözőségnek hatása az eredettörténetre. Igazából nem is szoktam az eredetről beszélgetni székelyekkel. Inkább arról, hogy most akkor melyik az igazi Csíki sör, vagy hogy kinek a szilvafáin termett az a gyümölcs, amiből ezt a pálinkát főzték. Meg persze ezer másról, de épp az eredetről talán sosem. Így aztán a kérdésre csak azt válaszolhatom, amit gondolok, és az nem biztos, hogy a valóság. A székelyeknek kellett Attila és kell ma is. Ahogy nem mondunk le a déli harangszóról sem, holott olyan sokan tudjuk, hogy nem pont úgy a miénk, ahogy a mese szól.

Ha én régész lettem volna, népvándorláskoros lettem volna. Egyre többet tudunk a népvándorlás koráról, és mint Pascal gömbje, a nagyobb tudás ez esetben is nagyobb ismeretlen felülettel való érintkezést eredményez. Az egészen biztos, hogy nem etnikailag homogén nemzetek nyargalásztak a népek országútjának mondott sztyeppén. Magyarok, avarok, hunok, szarmaták, kazárok, bolgárok – mind-mind vegyes összetételű népek. Irtó izgalmas ez. Ma már a történettudományok művelői sem feltétlenül kövezik meg azt a tudóstársukat, aki esetleg a különben egyelőre ismeretlen nyelvű és etnikumú hunokról, vagy egy részükről, néptöredékükről azt meri feltételezni, hogy magyarul beszéltek. Ebben a kérdésben egyelőre nincs igazság, csak személyes igazságok vannak.

A kötet borítóján egy virágos ajtó látható, ám számomra nem derül ki a könyvadatokból, hogy ki készítette a képet. Nekem az a gyanúm, hogy Ön. De, ha még nem is, azért megkérdezném, hogy van-e története a képnek?

Nem az én fotóm, igazság szerint nem is tudom, hogy ki fényképezte. Felteszem, Maczó Péter, a könyv tervezője szerezte. Először morogtam miatta. Nőiesnek éreztem. Nekem a székelyekről nem a kert, az éden, a virág jut eszembe. Inkább a harc, a küzdelem. A fenyvesek. Erdők. Sziklák. Havasok. Szablya vagy medve. Vagy a székelykapuk. A székely harisnya. Templomok és férfiingek vakító fehérsége. Aztán leszavaztak. A nők döntöttek a kiadóban. Három nő is azt állította, hogy ez a kép borítónak is nagyon szép, higgyek nekik, és különben is, amit én első hevületemben pulykatakonynak neveztem, az a magyar mályva, szóval, jobb lesz, ha hallgatok. Meglátom, klassz lesz. Van olyan, hogy valami annyira nem tetszik, hogy nem engedek, de ez esetben hagytam meggyőzni magam, és kiderült, hogy a vásárlók szeretik ezt a borítót. Így hát én is szeretem.

A jó kép nem szép. És – Ön számára – milyen a jó könyv?

Ezt valahol én mondtam vagy írtam, ugye? Biztos sokan mások is. Én most azzal egészíteném ki, hogy a jó kép nem *feltétlenül* szép. A jó könyv sem az. Soroljam a közhelyeket? A jó könyv (jó fotó, festmény, film, zene stb.) sokféle lehet. Jó lexikon, jó ismeretterjesztés, jó tankönyv, jó ponyva. Meg rossz is. Szűkítsünk az irodalomra. A jó irodalom is sokféleképpen működhet. De mindenképp ragadjon meg. Döbbentsen meg. Váltson ki érzelmeket. Legyen érdekes. Rendezze benne az író a körülöttünk létező világot úgy, hogy azt valahogy rendezettebbnek érezzük, és úgy, ahogy azt más nem rendezhetné, csakis ő. És nyugodtan megmosolyoghat, hiszen erre sincs törvény vagy szabály, egyikünknek Golding vagy Faulkner vagy Camus izgalmas, a másikunknak Proust, Hrabal vagy Fekete István. Vagy éppen Panait Istrati. A napokban sokadszor olvastam újra ezt a görög–román–francia tekergőt, és mindig megdöbbent, hogy milyen erős, és mennyire szabálytalan.

Rengeteget utazik, bejárta az egész Székelyföldet, és nemcsak azt, mégsem vallja magát „utazónak”. Hogyan illeszthető össze az utazó, aki nem szeret utazni? Vagy inkább, aki nem szereti, ha utazónak hívják?

Sem a Székelyföldet, sem Magyarországot nem jártam be tervszerűen, sosem voltam, feltehetően nem is leszek tudatos, megfontolt túrázó, aki mindenhová el szeretne jutni. Viszont sokszor visszamegyek ugyanoda. Mert azt meg nagyon szeretem, hogy már nem vagyok egészen idegen, hogy vannak kedves helyeim. Akár egy kávéra, egy pohár borra vagy csak ücsörgésre. Az utazó az profi, jön és megy, lefotózza magát valami helybélivel, másnap továbbáll, és azt írja a blogjára, hogy boldog, mert szerzett egy csomó új barátot. Én meg szeretek kopott kis helyeken kajálni, felszállni tömött helyi vonatokra és távolsági buszokra. Hajnalban tekeregni utcákon, melyeken még csak a csavargó kutyák bóklásznak. Másodszor, harmadszor, negyedszer is.

Hogyan lehet úgy utazni, hogy közben ne legyünk „utazók”?

Az nem rossz, ha tudjuk, mit szeretünk és mit nem. Hogy oda menjünk, ahová szeretnénk, ne oda, ahol semmi keresnivalónk. De hát ez mindenre igaz. Irtó nagy luxus ott és azzal tölteni az időt, ami nem nekünk való. Végül is talán ez a legfontosabb tudás. A rómaiak tudták, hogy ha vacsorára hívnak, nem azt kell kérdezni, mi lesz a kaja, hanem hogy ki lesz még ott. Azt hiszem, az emberek többsége, köztük sokszor én is, rengeteg időt fordít olyasmire, amire nem kéne. Nem úgy értem, hogy rossz dolgokra. Persze, az is létezik. Bűnök, önsorsrontás, butaság. De most ennél is egyszerűbbre gondolok, csak azt értem alatta, hogy nem azt kéne csinálnia, amit csinál. Mindegy, hogy pénzkeresetről vagy a szabad időről van szó. És az is igaz, hogy sokszor meg úgy járunk, hogy valami nyikorogva-csikorogva indul, munka, emberi kapcsolat, írás, utazás, megint bármire igaz lehet, és a végén kiderül, hogy „igazibb” lett, forróbb és izgalmasabb, mint bármi más. Vagyis hát be kell ismernem, hogy nem tudok receptet. Az biztos, hogy jó tudni, mit szeretünk és mit nem.

Az interjú nagy részében a legutóbbi kötetéről beszéltünk. Most is épp nagy erőkkel dolgozik. Mi várható ezután? Lesz Tibet-könyv?

Hetek óta, tulajdonképpen hónapok óta dolgozom a Székelyek képanyagával. Lesz benne egy lapszéleken futó szótárféle is, „Székelységek” cím alatt, érdekes, különleges, sajátos székely kifejezésekből vagy ötszáz. Olyanok, hogy *átbükken*, vagy *baszuta.* Felbukik a fáradtságtól. A másik meg azt jelenti, hogy komor, borús, szótlan. Egyik kedvencem az *elszentül*. Bealkanyodik, elszenderedik. A lap alján pedig a székely településnevek sorjáznak majd. Azt is össze kellett szedni. Némi hezitálás után nem lesz mellettük, hozzájuk semmi információ, csak a településnevek sorjáznak.

Demonstráció lesz. Ha jól emlékszem, úgy négyszázötven-ötszáz helységnév. Mind székely települések.

Egy nagy album is elkészült az elmúlt hónapokban. Négy régi könyvemből raktuk össze a kiadóval, több mint ötven téma. Csupa magyar dolog. Természeti tünemény, építészet, tárgyak, jelenségek. Erdők, Balaton, a Szent Korona, a nyelvünk, a magyar tanya, Szent László hermája, a huszárok, 1956. Ilyesmik. Írtam is bele öt-hat új témát. Ezekhez is meg kellett szerezni a képeket. De volt más is. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt írtam egy Duna-esszét. Albumhoz kértek szöveget, azt mondtam, ahhoz nincs kedvem, de ha megfelel úgy, hogy írok a kedvem szerint egy Duna-esszét, aztán ha kész, kiszedjük belőle azokat a szövegrészeket, amik jók a könyvbe, akkor megcsinálom. Élveztem csinálni. Az album megjelent itthon, aztán a németek is megvették, egy müncheni kiadó is megjelentette – állítólag nem a képek miatt, hanem a szöveg miatt. Mondom, ez tizenöt éve volt, és most decemberben felmerült, hogy esetleg a Scolart érdekli ez az esszé. Akkor persze előbb átnéztem, itt-ott kibővítettem… Talán ahhoz is kellenének képek. Ez mind-mind pepecseléssel jár, nagy magán és állami gyűjteményekből összeszedni a képeket, engedélyt kérni, szerződni, képaláírásokat és képjegyzékeket csinálni, a könyvtervezőkkel együttműködni... Hónapok óta csinálom, elegem is lett, most azt gondolom, évekig csak írni szeretnék. Tibet regényt, Pokolsárt. Persze azért ezekben a hónapokban is dolgoztam regényen, csak nem teljes erőbedobással. Van egy-két olyan szöveg, amin kisebb-nagyobb megszakításokkal, de lényegében folyamatosan dolgozom. Most úgy érzem, eljött az idejük. Hogy nem lenne szabad mást csinálni. De erről még nem beszélek.

Száraz Miklós György (A szerző archívumából)

Szakály Sándor történészt kérdezi Balázs Géza

„Kitalálták, hogy ami a múltból maradt ránk, az elfogadhatatlan és sértő lehet…”

A rendszerváltozáskor tréfásan azt mondták a történettudományra, hogy mostantól minden másképp volt… Ez mondjuk igaz is az 1956 („sajnálatos”) októberi események (a pesti szlengben: ose) megnevezésére. Nekem kezdetektől fogva nyelvileg is furcsa, erőszakolt az „ellenforradalom” kifejezés. Hogy alakult ki, és van-e létjogosultsága bármikor is a magyar történelemben?

Szakály Sándor (Kép: BG)

A minden másképp volt jó megfogalmazás, de nem teljesen helytálló. S mindjárt az elején: rendszerváltás, rendszerváltozás, rendszerváltoztatás? Magam az utóbbira szavazok, mivel úgy vélem, hogy többek összefogásának az eredménye. A rendszerváltás esetében voltak és vannak, akik a fehérneműváltásra gondolnak, míg a rendszerváltozás azt jelenti, hogy önmagától változtak meg a dolgok. Az ellenforradalom kifejezés a Kádár rendszerben 1956 népfelkelését, forradalmát, szabadságharcát - magam ilyen hármas tagolást vélek—jelentette. Azt igyekeztek bizonyítani, hogy a „jó” forradalmat 1945 után a magyarországi kommunisták békés (?) úton megvalósították. Ami pedig ez elleni, az a „rossz” ellenforradalom. A forradalomnak és ellenforradalomnak mindig a tartalmát kell vizsgálni. A két világháború közötti Magyarország büszkén hangoztatta ellenforradalmi mivoltát, ludovikás ellenforradalomról beszéltek, mivel az Kun Béláék „forradalma”, kommunista diktatúrája ellen irányult és ezért pozitív értelemmel bírt. Egyébként beszélgettem számos egykori, a fegyveres harcokban is részt vett ’56-ossal, akik azt mondták: ha Rákosiéké forradalom volt, akkor mi büszke ellenforradalmárok vagyunk. A történészek szerintem egyetértenek abban, hogy 1956 tizenhárom napja: népfelkelés, forradalom szabadságharc. A történelem során úgy alakult, hogy a forradalmat pozitív jelentésűnek vélik, az ellenforradalmat negatívnak, bár ellene szól, hogy 1917 bolsevik „forradalma”, az 1919-es „magyar proletárforradalom” (puccs jel-

legű hatalomátvétel) vagy a mostanában lezajlott „arab forradalmak” nem tekinthetők pozitív eseménynek.

A felszabadulás szót már a szocializmusban is sokan kifigurázták „fel szabad dúlás” formában. Mi ma az elfogadott megnevezés?

Emlékeimben él még az egykori mondás: tatárdúlás, törökdúlás, felszabadulás. Magam az 1944-45-ös időszakra mindig a következőket mondom: a szovjet Vörös Hadsereg csapatai elfoglalták Magyarországot és ott megszállókként működtek. Elég megnézni a szovjet katonai hatóságok korabeli felhívásait, az általuk kiadott rendeleteket. Ez a tény, és ezzel nincs semmi baj. A háborúban a győztesek mindig így jártak el, így viselkedtek. Hogy a politika később miért „fogalmazta át” a tényeket? Mert egy előző Magyarország helyett egy másikat igyekeztek építeni és ki kellett (volna) derülnie annak a nem létező ténynek, hogy a magyar társadalom tagjainak döntő többsége örömmel várta a „felszabadítókat” – akikről elég gyorsan kiderült, hogy megszabadítók voltak (értsd: óra, ékszer, csizma, zeneszerszám, kerékpár stb.), és felszabadulás történt. Egyébként a felszabadítás lenne ebben az esetben is szerencsésebb, mert azt mások (a szovjetek) hajtották végre, míg a felszabadulás az önerőből történik. Ma sincs általánosan elfogadott meghatározás. A történészek többsége úgy véli, hogy a szovjet Vörös Hadsereg segíteni jött, békés, új, független, demokratikus Magyarországot felépíteni… Erre azonban az 1945 utáni évek történéseit tekintve sok minden elmondható, csak a demokratikus, a független nem. Ezért én elfoglalást, megszállást mondanék.

Több társadalomtudományban okoz nyelvi nehézséget a cigány ~ roma megnevezés. A történettudományban hogy kezelik a sváb, a tót, az oláh megnevezéseket?

Szülőfalumban a roma kifejezést soha nem hallottam. Talán a rendszerváltoztatás után kezdett beszivárogni a magyar nyelvbe. A cigány szóban semmi sértőt nem találok. Az egykoron a falumban élt cigányok, illetve az iskolában iskola- és osztálytársaim körében sem okozott gondot ez a kifejezés. Az általad említett sváb, tót, oláh – és a nem kérdezett rác – kifejezések sem sértőek. Egykoron ezt a kifejezést használták a Magyarországon élő más nemzetiséghez tartozók megnevezésére. Ha valaki a korabeli hivatalos kiadványokat megnézi, akkor ezekkel a megnevezésekkel találkozhat. A mai történetírásban azonban már a XIX. század második felében meggyökeresedett kifejezéseket használják. A sváb azért is érdekes, mert a Magyar Királyság területére betelepített németek között voltak svábok és voltak szászok. Ők magukat is megkülönböztették, a mai Felvidéknek nevezett területeken élő szászokat cipszereknek nevezték, maguk is önmagukat így. Az erdélyieket szászoknak, a dunántúliak, illetve a Bánátban és a Bácskában élők pedig a svábok voltak. Anyai ágon a családom sváb volt. Ők így nevezték magukat, és semmi kivetnivalót nem találtak benne. Valakik kitalálták, hogy minden, ami a múltból

maradt ránk, az elfogadhatatlan és sértő lehet. Ha így folytatjuk, akkor a népdalokból, viccekből, étlapokról el kell tüntetni a rácokat, svábokat cigányokat… Rácponty, svábbatyu, cigánypecsenye…

Jól gondolom, hogy a történészek néha mintha öncélból „lovagolnának" egy-egy kifejezésen, mintha a madáchi homousion, homoiusion probléma ismétlődne meg?

Szakály Sándor és Balázs Géza (Mnyknt.hu)

Szerintem nem. A megfelelő kifejezések használata nem öncél – nálam biztosan nem az --, hanem a tényekhez és az adott korban használatos kifejezésekhez való ragaszkodás. Mondok egy példát. Rendszeresen leírják kollégák, újságírók, olvashatjuk szakmunkákban, hogy 1941. június 27-én Magyarország hadat üzent a Szovjetuniónak. Ez nem igaz! Azzal ütik el, hogy miért kellene azt mondanunk – ami egyébként a tény --, hogy a magyar királyi kormány megállapította, hogy az országot ért nem provokált támadás következtében Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállott. (Nem szószerinti, de pontos idézet.) Miért lényeges ez? Mert aki a kérdéssel foglalkozik, annak ismernie kellene, hogy a hadüzenethez kinek volt joga és milyen formában lehetett az „kinyilvánítani". Ez ugyanis túlmutat a „nyelvi játékon". Itt felelősség kérdéséről és jogszerűségről van szó. A hadüzenet az államfői jog- és hatáskör, amelyhez – a békekötéshez hasonlóan – a mindenkori minisztérium (ez akkor a minisztertanácsot jelentette) és országgyűlés hozzájárulását ki kellett kérni. A hadiállapot beálltának bejelentését a miniszterelnök megtehette, amelyet az országgyűlés tudomásul vett, de szó sem volt szó magyar hadüzenetről, főleg nem törvénytelenségről! 1945-ben viszont ezen tények – meglátásom szerint szándékosan -- „pontatlan értelmezése" okán embereket ítélt el a népbíróság. Egy szöveg helytelen értelmezése történelmi tévedéseket, pontatlanságokat, sőt tragédiákat eredményezhet.

Magyarországon ma mindenről lehet szabadon vitatkozni. Mégis melyek azok a témák, esetleg megnevezések, amelyek szinte rögtön ellenállást váltanak ki? Lenne-e helye a normális párbeszédnek, amikor nem szavakon, kifejezéseken lovagolunk, hanem a másik mondanivalójának a lényegét igyekszünk megérteni?

A normális párbeszéd mindenki számára fontos lenne. A gond az, ha a párbeszéd helyett a vitapartnerek perbeszédet tartanak. Ezért is lényeges a pontos fogalmazás és nem kell

nagyvonalúan átlépni a kisebb tévedéseken sem, amely egyébként valamennyiünkkel előfordulhat. Akadnak, akik úgy vélik, hogy bizonyos témákról nem lehet érdemi vitát folytatni. Pedig kellene. Hiszen semmi nem fekete-fehér. Gondoljunk a rendre előkerülő Nagy Imre, Horthy Miklós személyét érintő vitákra és így tovább. Egy személyes példával illusztrálnám azt, hogy adott esetben egy pontos, szakmailag hiteles kifejezés használata mit eredményezhet. 1941. július-augusztusában Magyarországról mintegy 17-18 ezer rendezetlen állampolgárságú személyt – szinte kivétel nélkül zsidókat – toloncoltak ki a magyar királyi honvédség által elfoglalt szovjet területekre. Ezt az intézkedést én „idegenrendészeti eljárásnak” neveztem, mivel a kiutasítás, kitoloncolás egy ilyen eljárás eredménye. Mi lett ennek a következménye? Holokauszttagadónak, antiszemitának neveztek, sőt feljelentett az egyik párt politikusa. Amíg a más véleményen lévőket, más álláspontot képviselőket szakmai érvek helyett politikai bunkósbottal és megbélyegzéssel akarnak elhallgattatni, addig érdemi párbeszéd nem lesz.

Ezekkel a nyelvi problémákkal nyilván küzd a történelmi ismeretterjesztés. Kik ebben a leginkább példamutatók?

A tudományos ismeretterjesztésben a legjobbaknak kellene szerepet vállalniuk. Sajnos ez nem mindig van így. Felgyorsult életünkben, egy-egy jónak gondolt megnyilvánulás után sokan azonnal szakembernek képzelik magukat. Nyilván neveket vársz tőlem, akik nyelvileg is példamutatóak: Ablonczy Balázs, Fodor Pál, Hermann Róbert, Oborni Teréz, Pálffy Géza, Romsics Ignác, Számvéber Norbert… és még sorolhatnám.

Végül egy személyes kérdés. Somogyban születtél, Koppány vezér földjén, és erre értelemszerűen büszke is vagy. Milyen nyelvi kincseket adott neked Somogy, vagy éppen szülőhelyed, Törökkoppány?

Ha az ember nem foglalkozik a nyelvvel, csak használja azt, és reményei szerint elfogadható módon, akkor legfeljebb azt tudja mondani, amit egyetemista koromban magyar szakos társaim mondtak: milyen szépen ejtem ki a zárt és a nyílt e-ket. Természeten én is használtam a jön helyett a gyün-t. A húszas éveimben visszatérve a szülőfalumba akarva-akaratlanul előjöttek a hazai kifejezések. Törökkoppányban az abált szalonna kövesztett vagy küjeszett. Ha nagyanyám azt mondta: üjejej (övé), azt a magyar-olasz szakos barátnőmnek le kellett fordítani. A ministráns értelemszerűen miniszter volt, így magamról elmondhatom, hogy nyolc évig miniszter is voltam. Büszke vagyok a somogysági nyelvemre, amely a zalaihoz áll közelebb, és nem esik távol a köznyelvtől sem.

Megjegyzés: Az Édes Anyanyelvünk 2021/5. számában megjelent interjú teljes, képekkel bővített változata. A szerk.

KOMORÓCZY GYÖRGY

MÉRGEZŐ, ROMÁNDOMINÁNS HANGULATÚ TANKÖNYVEK

A történelmi fordulat – diktatúrából demokráciába – harminc éve sem volt elég az erdélyi magyar tannyelvű iskolák tankönyvgondjainak orvoslására. Magyarán: még ma is forgalomban vannak olyan tankönyvek, amelyek – tekintélyes szakemberek szerint – alkalmatlanok az iskolai oktatásra. Leginkább a románból fordított tankönyvekkel van baj.

Például azért, mert gyenge színvonalú a fordítás, emiatt sok bennük a magyartalan kifejezés, de lehet szó tárgyi tévedésről, ferdítésről, szándékos hamisításról, sőt – horribile dictu – a gyűlöletkeltés, az iskolai osztályok hangulatának mérgezése sem zárható ki. A dákok viselete és a román parasztok ruhája Történt nemrégiben, hogy újságban megjelent írás hatására szülők méltatlankodtak az alsó tagozatos negyedikeseknek szóló, románból fordított történelemtankönyv bizonyos információi és állításai okán (a szerzők: Cleopatra Mihăilescu és Tudora Piţilă; Aramis Kiadó Bukarest, 2018). Természetesen a vélt tévedések, a talán szándékos – és a magyarságot bántó/sértő – hamisítások, légből kapott állítások „helyreigazítása" a történészekre tartozik, de a tankönyv visszavonatásában a szülők számítanak politikusaink (van történész szenátorunk!) és szakmai szervezeteink közreműködésére.

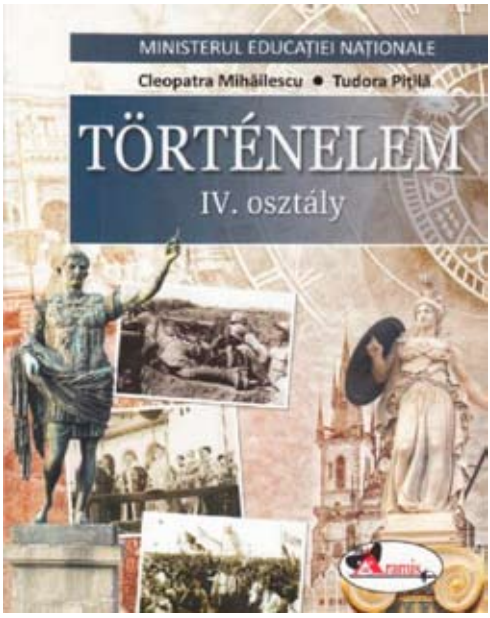

Román szerzőktől származó, negyedik osztályos történelemtankönyv (Kép: Libris.ro)

A nemtetszés igazolására említek néhány példát. (1) A könyv 21. oldalán található térkép (Nemzetiségek Romániában, 2011) Székelyföld kivételével alig jelzi a magyarok jelenlétét Szatmár, Bihar, Szilágy és Kolozs megyében. Nincs feltüntetve magyar lakosság Brassó, Fehér, Hunyad, Arad, Temes, Krassó-Szörény, Máramaros, Beszterce-Naszód megyében, a moldvai magyarokról nem is beszélve. (2) A 27. oldalon ez olvasható: „A magyarok Erdély nyugati részén és a Pannon-síkságon telepedtek le a IX. században, és államot alapítottak (…) A XI. század folyamán Erdélyben is megtelepedtek, ezáltal átalakult a románok életmódja, társadalmi, politikai és vallási szerveződése (sokan felvették a katolikus vallást)." (3) Szövegrészlet a 44. oldalról: „A géták vagy dákok a trák népességhez tartoztak (…) országukat Daciának nevezték,

fővárosuk Sarmisegetuza volt (…) A dákok átvették a római életmódot, szokásaikat, kultúrát és nyelvet (…) vagyis fokozatosan elrómaiasodtak. Vegyes házasságokat kötöttek, így kialakult a dákó-római népesség, mely beolvasztotta a vándornépeket. Kr.u. a VIII. század végére kialakult a román nép, mely román nyelven beszélt. Ez a nyelv római eredetű, de megőrzött dák szavakat." És ez a mondat is érdekes: „A dákok viselete hasonlatos volt a román parasztok ruhájához." (4) A 46. oldalon Anonymus gesztájából idéznek a szerzők elég trükkösen, aztán hivatkoznak IV. századi dokumentumokra (!!), melyekből megtudható, hogy Erdély megalapítói román vajdák voltak: Menumorut, Gelu és Glad. (Ezek a nevek Anonymusnál Ménmarót, Gyula/Geula/Gyalu és Galád. A szakirodalom szerint Anonymus fantázianevei és az ügyeskedő történetírók románosították őket.) Nos, a román vajdaságokat támadták meg – a szerzők szerint – a Pannóniában letelepedett magyarok, majd a X–XIII. századok folyamán meghódítják Erdélyt – olvasható a 48. oldalon.

Hol, mikor alakult ki a román nyelv? Komoly nyelvészeti feladatot is kapnak a tanulók a tankönyv 63. oldalán: 16 megadott szóból kell kiválasztaniuk a latin, szláv és a dák eredetű szavakat. Utánanéztem: a 16 szóból van egy latin, két szláv eredetű, dák egy sincs. Ha már a nyelv/nyelvészet területére kalauzoltak a szerzők, kijelenthetjük: ez az az egyik bizonyító erővel megáldott tudományág, amely képes bizonyos – etnogenezissel kapcsolatos – mendemondák cáfolatára. Abban teljes az egyetértés a nyelvtudományban, hogy a román is újlatin nyelv, a latinból fejlődött ki, akárcsak az olasz, francia, spanyol, portugál. A vitás kérdés csak az, hogy hol és mikor. A kérdéskörnek igen gazdag az irodalma, ezért most csak néhány lényeges dolgot említek. Dan Ungureanu, a Prágai Egyetem nyelvészprofesszora a 2017-ben megjelent Romînă și dialecte italiene (A román nyelv és az itáliai nyelvjárások) című könyvében arra a következtetésre jut, hogy a régi elmélet, mely szerint a román nyelv az egykori Dacia területén alakult ki a dák és a latin egybeolvadásából: nem állja meg a helyét. Ugyanis bizonyos hangváltozások és más egyezések alapján határozottan állítható – mondja a szerző –, hogy azok a IV–VII. században történtek Nyugat-Lombardiában, azaz Északkelet Olaszországban, nem pedig Erdély területén. A hangtani és jelentéstani szempontból megvizsgált olasz tájszavak a román és az olasz nyelv szoros kapcsolatát bizonyítják. Román régészek is osztják Ungureanu meglátásait és azt mondják, hogy a román nép a VI–VII. században az Olaszországból a Duna vidékére került népességből alakult ki. Igencsak találó itt megjegyezni, hogy az olasz-oláh-vlah-valah szavak etimológiailag összetartoznak. Hosszasan lehetne beszélni a román és albán nyelvi kapcsolatokról is: több száz albán szó van a román alapszókincsben – olyan albán szavak, amelyek más balkáni nyelvekben nincsenek –, és az albánban is vannak román jövevényszavak, emellett a kimutatható közös hangváltozások is jelentősek. A románok és albánok együttélésének területét a szakemberek a Balkán-hegység és a Duna közé helyezik a IV–VI. században. Az albán együttélés mellett jelentős a szláv szomszédság és együttélés is: a román alapszókincsnek csaknem fele szláv eredetű.

A román nyelvnek van három balkáni változata/nyelvjárása: aromán/arumén vagy macedo-román (Görögországban, Macedóniában és Dél-Albániában); meglenoromán (macedon–görög határ); isztroromán (az Isztriai-félszigeten és Horvátországban). Az erdélyi víz- és helynevek etimológiája (eredete) is cáfolja a szerzőpár számos állítását. Jó, ha tudjuk: az erdélyi román helynevek/településnevek nagy többsége magyar eredetű. A magyar jelleg eltüntetése Trianon után elkezdődött és a mai napig tart, ha lassúbb ütemben is.

Nem fontos most tovább bővíteni a szerzőpár bizonyos állításait cáfoló tudományos munkák listáját. Inkább Dan Ungureanu időszerű ajánlatára kellene figyelniük a tudományágak képviselőinek: higgadtan kommunikáljanak egymással. Megújult együttműködést szorgalmaz a Magyar–Román Történész Vegyes Bizottság is. Alelnöke, Miskolczy Ambrus a történetírás klasszikusának, a műfaj megújítójának nevezte Lucian Boia román történészt. A szakmai együttműködés apropóján azonban van egy csípős mondata is Miskolczynak: „A politika a legnagyobb kurva!" Megérett az elhantolásra a nacionálkommunista történetírás. Nem zárható ki, hogy a fentiekben említett tankönyv dölyfös, romándomináns hangulata már a kisiskolásokban elülteti az idegengyűlölet magjait. Hogy nem mérgezi-e a gyermekek tudatát? Hogy aztán majd felnőttkorukban ránk szóljanak, ha magyarul beszélünk egymás közt; hogy magyarellenes rigmusokat ordibáljanak a lelátókon; hogy üldözőbe vegyék nemzeti szimbólumainkat, szavainkat, helységnévtábláinkat… Saját szülőföldünkön és országunkban! A politikai maffia víziójára pedig – mely szerint elmagyarosítják a székelyföldi románokat – minden kétséget kizáróan ráillik az agyalágyultság kórisméje (diagnózisa). A megörökölt, felélesztett (?) nacionálkommunista történetírás nagyon megérett az elhantolásra. Hogy minél előbb új, emberibb, toleranciabarát fejezet nyílhasson a többnemzetiségű Erdélyben/Romániában a megálmodott transzilvanizmus és európaiság szellemében.

Az írást a Krónikaonline.ro és a szerző engedélyével vettük át.

H. Tóth István

Tat'ána Poljaková: Családi történetek 2.

A tény

A világjárvány miatt csak nemrég kerülhetett kezembe a 92. életévében is friss szellemiséggel alkotó, a csehországi magyarság ma is lelkes szervezőjének, a cseh és szlovák környezetben élő magyarok krónikásának újabb írásait átfogó kötete.

Megjelent Prágában, 2020-ban, a Csehés Morvaországi Magyarok Szövetsége megalakulásának 30. évfordulóját köszöntendő Tat'ána Poljaková *Családi történetek 2.* című könyve Kokes János, a *Prágai Tükör* főszerkesztőjének körültekintő szerkesztésében, Belák Attila igényes arculattervezésében.

Köszönjük a Szerzőnek a szívmelengető, léleksimogató elbeszéléseket, a kötetet patronáló közreműködőknek meg a lelkes, igényes munkálkodást.

Erős kíváncsiságtól vezérelve olvastam el, majd újra és újra olvastam át ezt az ötven elbeszélést, és valahol Kecskemét és Budapest között vonaton utazva Weöres Sándor *Köszöntő* című versének ez a két – nagyon ideillő, Szerzőnkre végtelenül jellemző – sora nyilallt belém, mintha Tat'ána Poljaková szavait hallottam volna:

„Nem szándékozom, hogy kérjelek a jóra.
Perzselő szomjat kelteni a jóra: ezért jöttem."

Az előzmények

Bő másfél évtizeddel ezelőtt indult útjára a *Prágai Tükör* című folyóiratban a családi históriákból, élettörténet-mozaikokból szőtt elbeszélések füzére Tat'ána Poljaková mesélő kedvének és tiszteletre méltó írói tehetségének köszönhetően. Szerzőnknek már az első írásai is derűt, nosztalgikus emlékeket ébresztettek az egyre népesebb olvasótábora olvasóiban, vagy éppen könnyeket csaltak elő belőlük.

A 2000-es években papírra vetett visszaemlékezésekből, a múlt mélységes mélyében tett sétákból kirajzolódott elbeszélések kötetté formálódtak a CSMMSZ születésének 20. évfordulójára – hála Rákóczi Anna országos elnök szenvedélyes szervezőmunkájának, amely nyomán a Tat'ána Poljakovától a *Prágai Tükör*ben közölt elbeszélések *lámpásként* világítón, *ajtóként* tárulkozón, *tengerként* hullámozón ünnepi köntösű kötetbe szerveződtek a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége tagságának is örömére.

A folytatásról

Tat'ána Poljaková mesélőkedvét az olvasói, alkotókedvét meg Kokes János főszerkesztő erősítette, ezáltal 2010 után is folytatódott a *Prágai Tükör*ben a családi történetek láncolata, de egyre inkább a közelmúlt és a jelen élénk színű idejéből merítve az újabb és újabb témákat. A *Családi történetek* című könyv 2010. március 13-ai bemutatóját követően ötven elbeszélést írt Tat'ána Poljaková. Ezeket szerkesztette most újabb jubileumi kötetté Kokes János.

Mi fűzi együvé a szilvalekvár főzésének kalandjától a porhanyós anyóson át a zöld szamáron keresztül a nyomtató lóig, majd az olvasóktól való búcsúzásig ezeket a Poljaková-elbeszéléseket?

Többféle válaszom is lehet, amiként a *Családi történetek 2.* olvasóinak is lesz majd, legyen is, mert ezek a válaszvariációk újabb elmélkedésre, beszélgetésre, de legalábbis kellemes hangulatú tűnődésre ragadnak majd mindannyiunkat.

Legelőször is a családi élményeket nevezhetnénk meg témaforrásul. Azután ott vannak az útirajzok, a világ különböző tájaira tett utazások eseményeinek, gyakran már-már hihetetlen történeteinek a felizzításai. Megemlíthetjük a Szerzőnket körülvevő közeli és távolabbi családtagokat, akik működésbe hozták Tat'ána Poljakovában

az írás ördögét, a szenvedélyes közlésvágy hajtóerejét. Nem feledkezhetünk meg Alkotónk kedves jószágairól sem, mert bizony azok is szolgáltattak ám nem kevés ihlettöredéket újabb és újabb elbeszélések megformálásához.

A most megjelent *Családi történetek 2.* szerkesztőjének is megvan a maga olvasói és folyóirat-főszerkesztői álláspontja e könyv rendezőelvéről, nevezetesen: kitűnő irodalmi érzékű a szerző, akinek a saját ihlete alapján megszületett történetei őszinték, színesek, humorral, bájjal, tanulsággal, és ami igazán fontos – emberséggel telt írások. Mélyen egyet érthetünk Kokes Jánossal, aki ezzel a könyvvel is tiszteleg – a *Prágai Tükör* olvasói nevében is – Tat'ána Poljaková alkotói munkássága előtt.

És ott van a kötet élén olvasható jubileumi beszélgetés kérdezőjének, a riport szerkesztőjének, Jenei Jánosnak az állásfoglalása, amelyik rímel a fenti, a kötet elbeszéléseinek a rendezőelvét faggató kérdésre: az irodalom szenvedélyes szerelmese tud és képes ennyire emberi – Tóth Árpád gyönyörű gondolatát kölcsönözve: lélektől lélekig ívelő – sorsokat láncszemenként pompásan ívelő füzérré formázni.

Természetesen megvan a magam recenzensi hitvallása a *Családi történetek 2.* írásműveiről. Úgy vélem, hogy Tat'ána Poljaková itt, az ebben kötetben egymásba kapcsolódó elbeszélései *találkozások*, azaz egy-egy kedves, hangulatos, nevettetni is képes, nem egyszer finoman, elegánsan tanító jellegű, alkalmanként még meg is ríkató találkozás, és ezekből formálódik ki előttünk, de legkiváltképpen bennünk a felismerés, miszerint, amikor olvassuk ezt az ötven írást, akkor újabb és újabb találkozóink vannak Szerzőnkkel. Ezek a találkozások felüdítő együttlétek – a kötet lapozóinak, olvasóinak a Szerzővel.

Mély tisztelettel kívánom, hogy a Kokes János által gondosan szerkesztett, Belák Attila jóvoltából érzékenyen arculattervezett *Családi történetek 2.* kötetet olvasók otthon érezzék magukat eme elbeszélések ízlelgetése, újra és újra olvasása alkalmával Tat'ána Poljaková világában, a Vele történő sodró erejű és tanulságos találkozások alkalmával.

Mi mindannyian, akik kézbe vehetjük ezt a kedves jubileumi kötetet, szeretettel kívánjuk a Kiadónak, a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége tagjainak, hogy újabb lélek- és közösségépítő eseményekben, eredményekben gazdag évtizedet tudjanak mindannyiunk erősítéséért megélni.

És a végére hagyott mottó

Nem titok, sosem volt az, hogy magam, e könyvismertetés szerzője sok-sok éve otthonlévőnek érzem magamat a prágai Károly Egyetem egykori vendégprofesszorként is a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetségében – Tat'ána Poljakovának is hála. Igen gyakran megadatott, hogy Koutyban, a művelődési tábor programjaira készülődve, vagy az ostravai magyar klub rendezvényeit gazdagítandó, időről időre találkoztunk, igen sokat beszélgettünk életről, családról, világról, no és természetesen a magyar nyelv varázsáról.

Így is ismerkedve Szerzőnkkel, most meg lapozgatva a *Családi történetek 2.* írásait, olvasmányaim mélyrétegeiből egy, a Délvidéken alkotó magyar író és költő vallomásos versének pár sora hullámzott elibém, és most ideteszem az *e-NyéK* olvasói elé… Mintha Tat'ána Poljaková hangját hallanánk, érzéseit éreznénk, gondolatait gondolnánk tovább…

Kontra Ferenc: ***A mottó a végén***

„hála légyen
megvolt mindig a mindennapim
és nem gyűjtöttem másnapravalót
a sírókkal sírni jólesett
és nem nevettem minden nevetővel
amim nem volt nem kívántam
de sohasem volt elég az
aki voltam
ember lehettem akkor is
amikor az emberek
nem akartak emberek lenni"

Adjon Isten erőt, egészséget, emberséget, szeretetet, nagyra becsülést Tat'ána Poljakovának, a *Családi történetek 2.* írójának, valamint a kötetet létre küzdő valamennyi alkotónak, továbbá a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége minden egyes tagjának!

(Kecskemét, 2021. július. 27.)

Moritz László

56-os magyar sorsok a messzi északon

A kommunizmus áldozatainak emléknapján, február 25-én került a kezembe a néhai, Oslóban élt magyar író, Forró Tamás, valóban hiánypótló műve, „1956-os magyar menekültek Norvégiában" címmel. A távoli skandináv ország a magyar köztudatban a világ végét jelentette, talán jelenti ma is. Nagyon kevés tájékoztatás jutott el hazánkig az oda menekült és esetleg befogadott magyarok életéről. Ez a nagy távolságnak, valamint a norvégiai magyar közösség csekély számának tudható be. A Norvégiába menekült hazánkfiai is áldozatok voltak, és maradtak napjainkig is, függetlenül anyagi helyzetüktől, távol a családtól, rokonoktól, barátoktól, a szülőföldtől, Magyarországtól vagy esetenként az elszakított magyarlakta területekről.

Az író módszertani pontossággal tárja elénk a Norvégiába érkezett magyar menekültek sorsát, kezdve a megérkezés sokkoló pillanatától a jövőképet homályosan körvonalazódó napokon keresztül, a beilleszkedés, hogyan tovább traumájának állandó nyomása alatt. Ezt az állapotot jól tükrözik a világhírű norvég E. Munk festőművész kötetbe illesztett képei is.

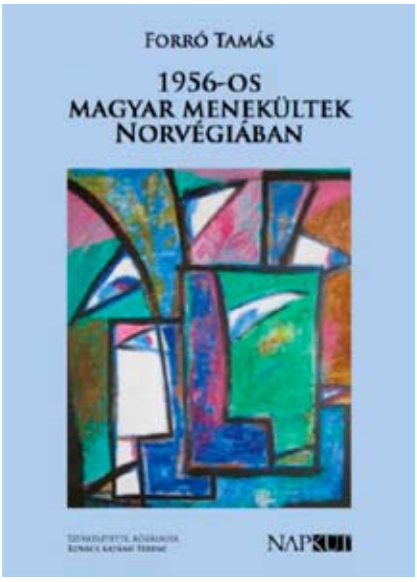

A levéltári statisztikai adatok alapján néhol száraznak tűnő szöveg rendkívül olvasmányos, izgalmas és emberi lélek közeli, empátiával telített.

Az első kiadás korlátozott példányszámban jelent meg, nem került könyvesbolti forgalmazásba és könyvtárakba sem. Ezen második kiadás már Forró Tamásnak állít emléket, a Napút Kiadó gondozásában jelent meg, könyvüzletekben elérhető.

A kiadás létrejötte teljes egészében Kovács Katáng Ferenc elektromérnök, író, költő, műfordító festőművész, az Osloi Egyetem Média Kara nyugalmazott tanárának érdeme. Az író a könyv megírása során számíthatott a Kovács–Kunszenti házaspár állandó segítségére, hiszen ők több mint 35 éves tapasztalattal rendelkeztek Norvégiában. A mű szerkesztése is Ferenc áldozatos munkáját dicséri amellett, hogy ő egyben a közreadója is. A szöveggondozás dr. Kunszenti Ágnes nagyszerű munkájának tudható be. Mindketten a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága oszlopos tagjai, Ferenc a skandináv régió elnöke. A címlapon lévő festmény is Kovács K. Ferenc munkája. A könyvet minden AK-tagnak melegen ajánlom.

Arató Balázs

Balázs Géza könyvének bemutatójára

„A művészet mélyen van kódolva az emberben, pontosan olyan mélyen és ráadásul együtt, szövetségben, mint a nyelv. Művészet és nyelv útja, fejlődése, átalakulása, torzulása hasonló tényezőkkel függ össze" – állapítja meg Balázs Géza a közelmúltban megjelent, A művészet és a nyelv születése című művében (MNYKNT–IKU, 2021).

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm kedves vendégeinket az ebből az alkalomból rendezett ünnepélyes könyvbemutatón és kiállításon a Nemzeti Színházban.

Balázs Géza professzor úr legújabb könyve nem csupán elméleti alapvetésében támaszkodik Hamvasra, hanem jelentősége révén is a neves filozófus és gondolkodó műveivel említhető egy sorban.

A rendkívül gazdag elméleti alapvetést követően a szerző elénk vetíti a művészet és a nyelv közös születésének folyamatát a velünkszületettség, az ösztönös viselkedésformák, a gondolkodási-művészi alapformák, valamint az állatok kommunikációja irányából. Mindeközben megállapítja, hogy már a dallam is kommunikáció, ebből fejlődött ki a nyelv. Elénk tárul a természetben, a művészetben és a nyelvben megjelenő szimmetria párhuzama, az index, az ikon és a szimbólum hármassága, a dallam és a nyelv bonyolult összefüggésrendszere, végül pedig a mű utolsó szerkezeti egységében a szerző a világutazó jártasságával kalauzol bennünket ismeretlen nyelvi tájakra. A könyv bővelkedik az újszerű, ám gazdagon és biztosan alátámasztott tézisekben, melyeket a szerző logikusan és közérthetően fejt ki egy olyan, sajnos ritkaságszámba menő tudományosság jegyében, amely nem kinyilatkoztat, hanem érvel, nem elefántcsonttoronyba zárkózik, hanem észlel, és nem elidegenedik, hanem közkinccsé tesz.

A műben összegződő tudás és ismeretanyag Balázs Géza eddigi munkásságának szintézise, mely méltán emeli a szerzőt a kötetben megjelenő szellemóriások magasságába. Balázs Géza, a legnagyobb magyar nyelvész, diáknemzedékek kiváló tanára és példaképe, a fáradhatatlan alkotó és szervező most olyan művel gazdagította a kultúrtörténetet, amely sokrétűsége és multidiszciplinaritása révén is egyedülálló. Felemelő érzés, és köszönöm kedves vendéglátónknak, Vidnyánszky Attila főigazgató úrnak, hogy ilyen magasztos helyen, a magyar kultúra fellegvárában ünnepelhetjük a szerzőt és műve megjelenését.

(Balázs Géza: A művészet és a nyelv születése című könyve megvásárolható az e-nyelv.hu könyvesboltjában: elektronikus és hagyományos könyv formájában is.)

Terdikné Takács Szilvia

Organikus nyelvelmélet

A szellemi kultúra bármelyik területének „születéséről” szólni merész vállalkozás. Sőt, talán kissé vakmerőség is. Élő tanúja nincs a zene, a tánc, a nyelv vagy a művészet megszületésének. De lemondhatunk-e arról a megismerésről, amit csak ráérzéssel, ösztönösen ragadhatunk meg? Ha jelekből, ősi nyomokból dolgozunk, ha az embernek ki kell lépnie a biztos tudás, tények, empirikus igazságok köréből, akkor a küldetés nem kecsegtet egzakt eredményekkel. Lehet persze evidenciákat megfogalmazni az akadémiai tudományosság kartéziánus berkein belül, s a legtöbben ezt teszik. A modern ember fél a metafizikától, de legalábbis zavarba jön tőle. Balázs Géza nem, ebből az következik, hogy a szó száraz, szótári, fogalmi értelmében ő – szerencsére – nem modern ember. Ha jelzőt keresnék rá, inkább azt mondanám, Balázs Géza a holisztikus ember.

Platón dialógusaiban még szerves egységet alkot a racionális és az intuitív tudás. Ma az európai tudományosság többnyire a racionalitás medrében folyik, az intuícióról nagyvonalúan és vétkesen lemondott, meghagyva azt az irodalomnak, művészeteknek.

Ezzel deszakralizálta a tudományt. A tudás a szisztémák, kategóriák, fogalmak és az absztrakciók csapdájába esett. Élesen elvált egymástól a fenti és a lenti, ami, a kötet vezérgondolata szerint egy és ugyanaz. A „lent” és „fent” szó összecseng, a magyar nyelvben egyetlen hang a különbség. Az organikus nyelvészet logikája alapján ez sem lehet véletlen.

Balázs Géza visszahelyezi eredeti jogaiba az intuitív nyelvészetet, emellett illő helyet jelöl ki a méltánytalanul mellőzött gondolkodóknak: a Czuczor-Fogarasi szerzőpárosnak, Várkonyi Nándornak vagy Thass-Thienemann Tivadarnak.

Hogyan kerül egymás mellé a nyelvészet és a művészet? „A nyelv megfelel a művészet lényegének” – írja a szerző. Pár héttel ezelőtt egy általános iskolai osztályban a magyartanárnő arra kérte a gyermekeket, hogy írjanak fel művészeti ágakat. Egyikük az első helyre ezt írta: nyelvészet. Ennek a tízéves gyermeknek mélységesen igaza volt, bármi is motiválta ezt a választ. S ha lehetek ennyire személyes, ez a tudományos paradigmákat nem ismerő gyermek történetesen az én lányom volt. Aki nyilván még nem olvasta Balázs Géza könyvét – majd fogja –, de ráérzett: a nyelvészet bizony művészet.

Tapasztalni fogják, hogy Balázs Géza megőrizte a világra, a nyelvre rácsodálkozni tudó attitűdjét. A felfedező nem apadó szenvedélyével mindig újként tudja bemutatni a már ismertet. Nem csupán földrajzi értelemben nagy utazó. Ő a nyelvi tájak nyughatatlan, kíváncsi Odüsszeusza, talán alig van olyan nyelvészeti terület, ahol ne járt volna. Ahogy az Andoktól a Himalájáig, ugyanúgy utazik a jelszóktól a szokásmondásokig, s eddig többnyire horizontálisan.

Most azonban az egészet veszi számba, felülről. Mondhatnám úgy, a „mindenséggel méri magát” és tárgyát is.

Eddig mindenütt a mindent megragadás vágyával nézett szét, kacskaringókban, körkörösen, előre haladva, visszanézve a nyelvi tájakon. Ezúttal azonban felemelkedik. S ebből a kozmikus perspektívából formálódik a nagy szintézis, fogalmazódik meg a nyelv és a művészet lényege: ami fent van, ugyanaz, mint ami lent van.

Az órásmester pontosságával atomjaira szedhetjük a nyelvet, de vajon ez a precizitás nem távolít el minket egyúttal a lényegtől? A nyelv leírható, mérhető, megszámolható, kategóriákba rendezhető, de ezzel nem fejtjük meg a titkát. Mert nem absztrakt, fogalmi jelrendszer, hanem él és lélegzik – ahogy Kosztolányi tartja. Az empirikus tudománynak van mondavalója az életről, de a léttel nem tud mit kezdeni. Balázs Géza legújabb kötetében a szónak, a nyelvnek nem élete van, hanem léte. Abban az értelemben, ahogy Hamvas Béla látja az absztrakt fogalmi élet, és a valós, szakrális lét közötti különbséget.

Az életét végigíró ember számára lehet, hogy mindig a frissen megszülető alkotás a legfontosabb. Talán szerénytelenül mondhatom, hogy írásaidat 90%-ban jól ismerem.

Nem szakmai, nem nyelvészi, hanem pusztán a ráérzésen alapuló meglátásom az, hogy *A művészet és a nyelv születése* kötet mérföldkő, igazodási pont.

Lehet, hogy nem a hivatalos, akadémiai nyelvészet számára, de ezzel kapcsolatban Tánczos Vilmos alábbi gondolatát tartom érvényesnek: „Épp elég feladat, hogy a magunk igazságát megkeressük, arra már nem szabad időt, erőt fecsérelni, hogy kimódoljuk az igazságunk érvényesülésének optimális módozatait”.

A művészet és a nyelv születése kötethez szívből gratulálok. Csontos János Adyátiratának utolsó sorai tolmácsolják minden további könyvedhez fűződő jókívánságomat, ami nyilván egybeesik a legbelsőbb indíttatásoddal és sokunk reményével is: „csak írni, írni, írni, írni”.

Málnási Ferenc – Balázs Géza

Farkas Árpád (1944. április 3.–2021. február 7.) emlékére

Málnási Ferenc
„vigasztaló-nagy csöndes ének, lélegzete a mindenségnek”

Ezzel a versével emlékezzünk Farkas Árpád Kossuth-díjas erdélyi magyar íróra, költőre, a Magyar Művészeti Akadémia tagjára, magyartanárra, a Megyei Tükör újságírójára, a Háromszék főszerkesztőjére. Aki „drámai módon ábrázolta az erdélyi magyartalanítás rémes rettenetét” fogalmazta meg monográfiájában Cs. Nagy Ibolya. Sütő András hasonlította Kós Károlyhoz „a transzszilván világlátóhoz, aki az erdélyi nagy télben… próbálta kifelé dudorászni magát meleg kis dalocskák éneklései közben…”

Emlékeimből felbukkan a kolozsvári egyetem könyvtára, magyar tanszéke, ahol fiatalkorunk néhány évét együtt töltöttük, az udvaron Oláh Miklós--Nicolaus Olahus szobra köszöntött bennünket, nap mint nap, a tantermekben Márton Gyula, Szabó T. Attila, Szabó Zoltán, Gállfy Mózes, Antal Árpád, Jancsó Elemér, Balogh Edgár jeles professzor urak töltögették tarisznyánkat mindazzal a tudással, amely életpályánkon segített szolgálni anyanyelvünket, helyt állni, megmaradni. Most – képzeletben – „Állok a Temetőkertben…, várja hát őt is kulcsolt ujjak közt billegő virág képében a kegyelet…, pislogó, meleg fénye…” Eszembe jut a költő másik verssora: „Erdély szívéből messzi tengerekig láttam, féltettem a lélekkel csordultig megrakott tájat…, s énekeltem csak félelemből rettenet ellen…”

„anyaföldem – minden kincsem, és koloncom – menekítem…” vallottad egy másik versedben, melyet oly szívesen olvastam, mutattam be diákjaimnak is. Az ő nevükben is búcsúzom, emléked és szellemed köztünk marad, tisztelettel és kegyelettel őrizzük meg emlékedet.

Balázs Géza
„közömbös Európa / közömbös harangjait”

A befalazott szószék (1984) című kötete óta a szívembe zártam: „mit érne, ha mi itt / kongatni kezdenénk / közömbös Európa / közömbös harangjait?” Napjainkra Erdély-versből Európa-vers lett, írtam nemrég, a Kortárs 2021. januári számában Farkas Árpádról az Ostorzúgásban ének című (2019) válogatott verseit tartalmazó szép kötete kapcsán.

És ma jött a hír, 77 éves korában meghalt Farkas Árpád, az egyik legnagyobb költőnk. Vajon kézbe vehette-e még a Kortárst, olvashatta-e írásomat? Egy részlet: Az élet – kisebbségben leginkább – „pengeélen” élhető. A Pengeélen című vers négy, zárójelbe tett sorában alig burkoltan benne van Románia és Erdély sorsa, a rendszerváltozás: „(Már mi búza a Királykőn termett! / Úgy felizzítá rest Bukarestet, / kemencévé fűtötte Erdélyt, / belőlünk sütni kenyeret.)” Pedig az emberben – nemcsak

az erdélyiben – mélyen él a vágy a harmóniára: „harmóniasóvárgó erdélyi éhem” (Üdvözlet). A történelem változhat, de az alaphelyzetek változatlanok. Számonkérő keserűség hangja szólal meg a Zsoltár című versben: „Állunk / ideszegezve / a te szögeidtől, / pogány düheidtől / s zengve a te dicséretedet, / iszappal fordul ki szánkból az étel, / ajak közül a vízzel telt pohár”. De nincs mit tenni. Főleg, ha nincs egyedül: „fújjuk, ugye, Bátyám, / végső pillanatig” (Kányádi Sándornak). Kányádi Sándorral volt egy nagy utazásom Gyulára és vissza, ő végig mesélt, én pedig nem figyeltem eléggé; mondjuk az életveszélyes 44-es úton autóztunk, ügyeltem, nehogy valami baj legyen, s bekerüljek az irodalomtörténetbe. Szerettem volna Farkas Árpáddal találkozni. Nem sikerült. Isten nyugosztalja. Sorai bennem élnek, míg élek.

Máté László

Meghalt Gál Sándor

Gál Sándor (1937–2021) felvidéki költő, író, újságíró, szerkesztő életének 84. évében, 2021. május 28-án elhunyt. A Magyar Írószövetség közleményéből: „Gál Sándor 1937. november 29-én született Búcs faluban. Gadócon, egy mezőgazdasági szakközépiskolában érettségizett. 1959–1969 között a Szabad Földműves c. lap szerkesztője volt. Költői pályája 1964-ben, széppprózai munkássága 1968-ban indult. 1969-től a kassai Thália Színház dramaturgja, 1990–1995 között a kassai Keleti Napló alapítója, majd főszerkesztője volt. 1997-től 2000-ig a Tokaji Írótábor kuratóriumának elnöke. Szépirodalmi pályája a kezdetektől teret adott minden műnemnek: a lírától a prózán át a drámáig, mindamellett a publicisztika műfajában is maradandót alkotott. Teljes munkássága mintegy hatvan kötet. 1970-ben Madách-díjat, 1994-ben Berzsenyi-díjat, 1994-ben József Attila-díjat kapott; 1997-ben Köztársasági Elnöki Arany Emlékéremben, 2005-ben Madách Posonium Életműdíjban, 2009-ben Pulitzer-emlékdíjban, 2017-ben a Magyar Érdemrend tisztikeresztjében részesült. 2005 óta a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja volt. Az MMA Gál Sándort saját halottjának tekinti.

Gál Sándor (Kép: Szlovákiai Magyar Írók Társasága)

1989–2003 között Gál Sándor az Anyanyelvi Konferencia társelnöke, később a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának alelnöke volt.

Gál Sándor egyik utolsó könyvéről itt írtunk: https://mnyknt.hu/2017/06/05/gal-sandor-kitagult-nap/

Gál Sándor 80. születésnapjáról itt írtunk: https://mnyknt.hu/2017/12/12/ha-irok-elek-ha-elek-irok-a-80-eves-gal-sandor-koszontese-a-felvideken/

A róla szóló MMA-monográfiát itt mutattuk be: https://mnyknt.hu/2017/12/28/fiatalok-meg-itt-van-gal-sandor-figyelmeztet-a-monografia-iroja-markus-bela/

Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Balázs Géza (összeállítás)

Bálint Sándor, a boldoggá avatás útján

A nagy szegedi nyelvész (Szegedi szótár, Szegedi példabeszédek és jeles mondások) és néprajzkutató (A szögedi nemzet, Ünnepi kalendárium, Karácson, húsvét, pünkösd), a szakrális néprajz kiemelkedő tudósa boldoggá avatását kezdeményezték.

A „legszögedibb szögedi" halálának negyedszázados évfordulóján 2005-ben a Szeged-Csanádi Egyházmegye egy imádságot tedd közzé a tudós boldoggá avatásáért. „Isten- és emberszeretete kimagasló volt – olvasható a püspök körlevelében. – Sokan emlegetik, sokan tisztelik. Az ismerősei kérésére indítottam el boldoggá avatási ügyét. Kérem, hogy imádkozzanak ennek sikeréért, hogy példaképül állíthassuk a magyar szentekkel és boldogokkal együtt magyar testvéreink elé."

IMA BÁLINT SÁNDOR BOLDOGGÁ AVATÁSÁÉRT

Istenünk! Te megengeded nekünk, hogy a kegyelmedet felhasználó embereket, mint példaképeket magunk elé állítsuk és a magunk hivatásában, életében követni próbáljuk. Sándor szolgád szeretett Téged és mindig figyelt lelkiismerete szavára, amelyben a Te szavadat akarta felismerni és utasításodat megvalósítani. Ezért képezte magát, ezért ment a nép közé, hogy a magyar vallásos kultúra gyöngyszemeit mindnyájunk számára hitet növelő kinccsé tegye. De megalázottságának és szenvedéseinek útján is benned bízott, Téged nézett és a te erőddel győzött emberi szenvedélyein. Add meg neki a hozzád hűségeseknek megígért mennyei örök életet és add meg nekünk, hogy őt a boldogok között tisztelhessük és így még inkább példaképünknek tarthassuk. Krisztus a mi Urunk által. Ámen.

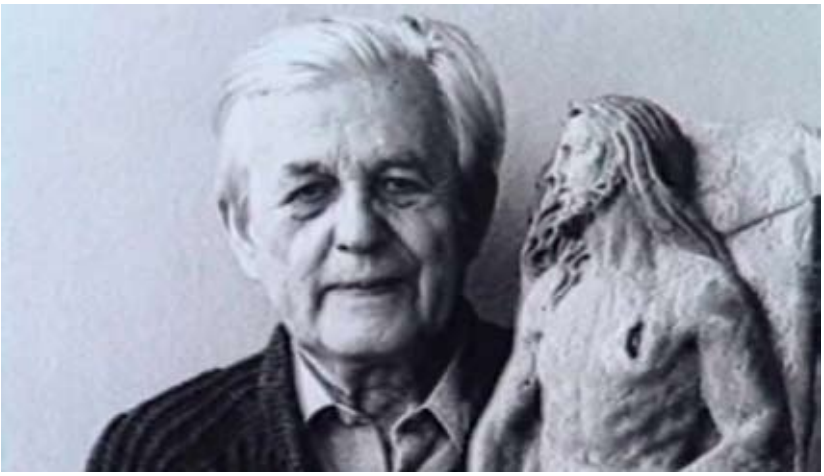

IMA ISTENBEN BOLDOGULT BÁLINT SÁNDOR PÁRTFOGÁSÁÉRT

Te, aki annyira ismerted az emberi gondokat és nehézségeket és oly sokszor győzedelmeskedtél Isten erejével a világ csábító kísértései felett, aki az emberek hálátlansága ellenére is az úr segítségével mindenkinek szeretetet tudtál viszonzásul nyújtani, járj közbe jelen gondjaim miatt az úrnál és kérd őt, hogy a te közbenjárásodra hallgassa meg kérésemet, és adja meg a kért kegyelmeket. Tudjuk, hogy az úr szívesen veszi, hűséges szolgáinak könyörgését és teljesíti azokat, ha a kérőnek is lelki javára válik, járj közbe értünk Istenünk színe előtt, hogy a jelen gondjaink az ő akarata szerint oldódjanak meg. Ámen. (Forrás: 2005. május 11.)

Eltelt 16 év…

Ferenc pápa 2021. május 22-én, szombaton fogadta Marcello Semeraro bíborost, a Szentté avatási Kongregáció prefektusát. Az audiencián engedélyezte egy vértanúságról és hat hősies erények gyakorlásáról szóló dekrétum közzétételét. Bálint Sándor néprajzkutató személyében magyar boldoggá avatásra is készülhetünk. Ferenc pápa szombaton jóváhagyta az Isten szolgája, Bálint Sándor világi hívő, családapa hősies erényeiről szóló dekrétumot.

A legszögedibb szögedi

Bálint Sándor 1904. augusztus 1-én született Szegeden. Az alsóvárosi paraszti életmóddal és az alföldi néphagyománnyal már gyermekkorában megismerkedett, melyet később maga kezdett el kutatni. A középiskolát a szegedi piaristáknál végezte, majd a Ferenc József Tudományegyetemen magyar–történelem szakos diplomát szerzett. Ugyanitt lett tanársegéd, később a Néprajzi Intézetben gyakornok, majd végül 1934-ben magántanárrá habilitálták. Professzorként óriási erőfeszítéssel és odaadással vállalta az Alföld, különösen az alföldi szakrális néprajz kutatását. 1944-ben nyilvános rendkívüli egyetemi tanár, később 1947-ben nyilvános rendes egyetemi tanárrá nevezték ki a néprajzi tanszékre. 1951–56 között a kommunista hatóságok eltiltották az egyetemi oktatástól, és csak 1957-től folytathatott újra oktatói tevékenységet. A szocializmus éveiben is rendőri megfigyelés alatt állt, majd 1965-ben koholt vádak alapján felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték. 1966-ban nyugdíjazták. Bálint Sándor 1980. május 10-én egy közlekedési balesetben hunyt el. Hitvalló élete, máriás lelkisége, illetve szülővárosának hagyománya és kultúrája iránt érzett szeretete miatt már életében is nagy tisztelet övezte. Barna Gábor néprajztudós így foglalta össze – a tudományos és szakmai életben elődje – életét: „Bálint Sándor a keresztény humanizmus eszméinek képviselője, európai műveltségű és kitekintésű tudós, igazi pedagógus, hitvalló ember.” Így emlékezik rá ma is az alföldi ember, az egyetemi élet és a Szeged-Csaná-

di Egyházmegye egész közössége. (Forrás: Szeged-Csanádi Egyházmegye) (Forrás: Vatican News)

A Tiszatáj című folyóirat 1987/8. számát Bálint Sándornak szentelték Péter László, Juhász Űantal, Erdélyi Zsuzsanna, Dömötör Tekla, Balázs Géza és Apró Ferenc tanulmányával, Trogmayer Ottó, Lengyel András, Weöres Sándor, Polner Zoltán, Ördögh Szilveszter, Sőtér István, Tóth Béla és Horváth Dezső emlékezésével.

Bincze Diána Ibolya

A tevékeny polihisztor, Cházár András emlékére

Jólészi Cházár András (Jólész, 1745. 6. 5.–Rozsnyó, 1816. 1. 28.) nevét még ma is kevesebben ismerik, mint megérdemelné. Szabadon áramlik az információ, mégis a névtelen hősök közé tartozik az első magyar siketnéma oktatási intézet alapítója. Idén 205 éve, hogy meghalt. Példaértékű az a tettrekészség, az az akaraterő, amivel egész életében tevékenykedett. Evangélikus nemesi családból származott, ügyvédként, táblabíróként és megyei főjegyzőként dolgozott. Sokoldalúan képzett volt: az egyetemen tanult németet, költészetet, retorikát és bölcseletet is. Sikeres ügyvédnek mondható, hiszen 7 vármegyében is ismerték nevét.

Igazi polihisztor, hatalmas könyvtára tanúskodik végtelen tudásszomjáról. Korának fia, híve volt a racionalizmusnak és a humanizmusnak is. Anyanyelvéhez a felvilágosodás szellemében kötődött. A haladást úgy képzelte el, hogyha a társadalom szélesebb rétege nemzeti nyelvén, magyarul művelődhetne, anyanyelven terjedhetnének a tudományok, a magyar nemzet tagjai felvilágosultak lehetnének. Amikor a kalapos király 1784-es rendelete megjelent, nem vállalt több pert, ezzel tiltakozott az ellen, hogy az ügyvédeknek az új rendelet értelmében latin helyett németül kellett keresetleveleiket benyújtaniuk. Ezzel egy stabil, jól jövedelmező állásról mondott le.

Felemelte szavát a szabad sajtóért, a cenzúramentes közlés jogáért. Pacifista eszményképe volt, a társadalmi-gazdasági haladást is sürgette: szót emelt a szabadkereskedelem mellett, kiállt a halálbüntetés eltörléséért és a kegyetlen börtönrendszer ellen.

Egy alkalommal lehetősége nyílt a bécsi siketnéma intézet működésébe, oktatásába bepillantani. Nagy hatást tettek rá az ott látottak. Onnan jött az elhatározása, hogy megteremti Magyarországon a siketnémák első oktatási intézetét. Az ötletet tettek követték: esedező levélben fordult a pozsonyi országgyűléshez, hogy támogassák ezt a nemes kezdeményezést. 1800 októberében engedélyt is kapott a helytartótanácstól. Próbálta előteremteni az anyagiakat: gyűjtést szervezett. Igyekezett leveleivel minél több főrendet, követet, alispánt, főispánt elérni, 7000 levelet küldött szét. 334 adakozó támogatta az intézet alapítását, sikerült is 50 000 forintot összegyűjteni, amit ő maga is kiegészített. Rozsnyói házát és kertjét is felajánlotta a nemes célnak. Az iskola végül 1802-ben nyílt meg Vácott. Kora hálátlanul bánt vele: az intézmény megnyitójára meg sem hívták.1892–93-ban említik először, hogy kinek is az érdeme az intézet megalapítása. Majdnem 100 évvel később, 1990-ben vette csak fel Cházár András nevét a váci iskola, és ekkor alapították meg a róla elnevezett díjat. Ezt azok kaphatják, akik pedagógusi-gyógypedagógusi munkájukban sokat tettek a hallássérültek oktatásáért és neveléséért, vagy a méltó elődd emlékének ápolásáért. 1995-ben a ma Szlovákiához tartozó Jólészen létrehozták a Cházár Alapítványt is.

Felhasznált irodalom

Evangélikus naptár a 2021. évre, Luther Kiadó, Budapest, 2020.
Serlegbeszédek Cházár András emlékére, Cházár András Óvoda, Általános Iskola, Speciális Szakiskola, Diákotthon, Gyermekotthon és Pedagógiai Szolgálat, 2002.
http://mindenamihallas.hu/blog/erdekessegek/egy-valodi-nemes-chazar-andras-es-a-siketek-intezete.html
http://12h.hu/feldultak-chazar-andras-sirjat/
https://slideplayer.hu/slide/15182354/
https://www.chazar.hu/akikre-buszkek-vagyunk/chazar-dij

Kádár Alexandra

A Kőrösi-hagyomány Kovásznán

A szerves kultúrafejlődés alapja a múltból való építkezés és a hagyományaink fenntartása. Az én kisvárosomban, Kovásznán, a mai napig tudják az emberek, hogyan kell megőrizni ezeket a jó szokásokat, és továbbadni a jövő nemzedéknek. Kőrösi Csoma Sándor, a tibeti-angol szótár megalkotója, Csomakőrösön, egy közigazgatásilag Kovásznához tartozó faluban született. Emléke még most is elevenen él, ezt a Kőrösi Csoma Sándor Líceum tanulójaként tapasztalhattam meg leginkább.

Kőrösi azzal a céllal indult a 19. század harmincas éveiben útnak, hogy megkeresse a magyarok őshazáját, utazásai során pedig rengeteget tapasztalt, nyelveket tanult, ismereteit később közölte másokkal is. Ha egy „kőrösis" diák meghallja a nevét, azonnal a tudásvágy, a kitartás, a tájékozottság juthat az eszébe, ez pedig példaként, motivációként szolgálhat számára a jövőben.

Városunkban immár hagyománnyá vált a Kőrösi Csoma Sándor Napok rendezvénysorozat, amelyet legelőször 30 évvel ezelőtt, 1990-ben szerveztek meg a nyelvtudós tiszteletére. Erre az eseményre rendszerint április elején kerül sor, a legfőbb célja a nemzeti öntudat fenntartása, a magyarságkutatás, valamint a diákok motiválása a tanulásra.

A rendezvény fontos mozzanata az iskolanap, amelyre minden évben a Csoma Napok péntekén kerül sor. Ezen az ünnepségen természetesen jelen vannak az iskola diákjai, pedagógusai, a városi tanács küldöttsége, a Pro Csoma Sándor Egyesület tagsága (az iskola alapítványa), valamint más megyei és városi küldöttségek. Néhány éve az akkori budapesti magyar nagykövet, Füzes Oszkár úr is ellátogatott hozzánk. Erre a jeles napra eljönnek hozzánk a testvériskoláink küldöttségei (diákok és pedagógusok): a debreceni Ady Endre Gimnáziumból, valamint a pécsi Koch Valéria Középiskolából. Senki sem érkezik üres kézzel, így a debreceniek sem, ugyanis magukkal hozzák vagy elviszik egy évre a vándorbotot, ami a két iskola közötti testvéri kapcsolatot jelképezi. Ez a bot a legközelebbi találkozáskor gazdát cserél.

Az ünnepi beszédek során általában a szónokok Kőrösi életútjának legfontosabb mozzanatait villantják fel, amelyek felnyithatják a diákság szemét arra, hogy menynyire megéri tanulni és érdeklődni a világ dolgai iránt. Hogy a napot ünnepélyesebbé tegyék, iskolánk és a küldöttség diákjai is készülnek egy-egy rövid előadással. A mi részünkről általában a kórust, illetve a Kőrösi Csoma Sándor Diákszínpadot láthatjuk és hallhatjuk. A debreceniek hasonló énekes-táncos produkciókkal készülnek.

A bal oldali fotón a kovásznaiak ünnepi előadása, míg a jobb oldalin a debrecenieké

Az iskolanap végső mozzanataként sor kerül a koszorúzásra. A Kőrösi Csoma Sándor Líceumban 2013-ban leplezték le Kőrösi mellszobrát, előtte az épület előterében található emléktáblát koszorúzták a diákok és a meghívottak.

Iskolánk pedagógusai a debreceni küldöttséggel a szobornál, valamint a pécsi küldöttség tisztelgése az emléktáblánál

Mivel az utóbbi években a Kőrösi Napok általában egybeesik az Iskola másként-héttel, ezért a pedagógusok rendszeresen vetélkedőkkel készülnek a diákok részére. Sokféle vetélkedőt szerveznek, nem hiányzik az anyanyelvi, sőt az idegen nyelvi verseny sem, mindez pedig visszautal Kőrösinek a nyelvek iránti érzékenységére. Évente sor kerül a Kőrösi-vetélkedőre, amely során hagyományosan a VIII. osztályok csapatai versengenek az elsőségért (témája: a tudós élete és munkássága). Az egyik legnépszerűbb vetélkedő, amire általában a legtöbben jelentkeznek, az a tájékozódási verseny, ahol egy térkép alapján kell eljutniuk a versenyzőknek a város különböző pontjaiba, itt feladatokat is kapnak. (Kőrösi annak idején nem használt okostelefont, saját tájékozódási képességei szerint indult útnak). Végül, de nem utolsó sorban, nem maradhatnak el

a sportvetélkedők sem, hiszen Kőrösi a fizikai ereje nélkül biztosan nem tudta volna elérni mindazt, amit szeretett volna, és ekkora utat bejárni.

Nem csak az iskolában, de a városban is zajlanak az események eközben, ugyanis tudományos konferenciának lehetünk részesei két napon át. A bejelentkező tudósok minden évben más-más tematikáról értekeznek. 2018-ban A kötődéseink, 2019-ben A magyarság rétegei, míg 2020-ban Sorskérdések témakörben készítettek szakdolgozatokat. Idén a meghívottak olyan témákat boncolgattak többek között, mint a

- Székely uralkodók a 9. században a Kárpát-medencében (Bátonyi Pál: Székely uralkodók a 9. században a Kárpát medencében. Kovászna, 2020. április, csomaegyesulet.hu)
- Juhtartás, erotika és a játékos emberré válás dramatikus mítosza (Balázs Lajos: Juhtartás, erotika és a játékos emberré válás dramatikus mítosza. Kovászna, 2020. április, csomaegyesulet.hu)
- Tagányi Károly székelységgel kapcsolatos kutatásai (Bognár Szabina: Tagányi Károly székelységgel kapcsolatos kutatásai. Kovászna, 2020. április, csomaegyesulet.hu)
- Ugor-ogur-onogur türk összefüggések (Pogátsa István: Ugor-ogur-onogur türk összefüggések. Kovászna, 2020. április, csomaegyesulet.hu)

A konferencia anyagát egy év alatt sajtó alá rendezik, a végeredményt pedig könyv formájában a Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület adja ki. A kötet bemutatójára szintén a Kőrösi Napok biztosít teret.

Azonban nem csak a szakemberek, hanem a diákok is végezhetnek tudományos kutatást, ugyanis az iskolában mindenkit szeretettel várnak a diákkerekasztal munkálataira, a beérkezett dolgozatok meghallgatására. Ez a tudományos jellegű rendezvény a városban zajló konferencia kicsinyített mása. Több szakosztálya is van: magyar nyelv és irodalom, történelem, földrajz vagy akár matematika. A pedagógusok időben meghirdetik a témákat, a tanulók pedig azok közül választanak, majd anyagot gyűjtenek, és végül megszerkesztik a szakdolgozatokat. Mindig fontos szempont a témák meghirdetésénél, hogy legyen valamilyen háromszéki kötődés is a megadott kérdéskörben. Ritkábban előfordult, hogy eltértek ettől a hagyománytól, példaként említeném: Az irodalmi alkotás és filmváltozatának összefüggései (hasonlóságok és eltérések). A tevékenység célja az, hogy motiválja a diákokat, késztesse őket arra, hogy alaposan felkészüljenek egy adott tematikában, és ki tudják erre a célra választani a megfelelő forrásokat. Erre a diákkerekasztalra nem csak az iskolánkból neveznek be, hanem közelebbi városok iskoláiból, sőt Magyarországról, a testvériskolákból is szoktak jelentkezni. Az iskolanapon mutatják be a versenyzők a szakdolgozatokat, és az ünnepség keretében következik a legjobb alkotások díjazása.

A Kőrösi Napok folyamán bármikor elérhető a városi Kádár László Képtár, ahol mindig sor kerül egy új képzőművészeti kiállítás megnyitójára, 2019-ben a kiállítás

kurátora a Partiumi Keresztény Egyetem oktatója, dr. Kányádi Iréne művészettörténész volt.

A rendezvényzáró mozzanat a gálaest. Ekkor szokta a Pro Csoma Sándor Egyesület átadni a Kőrösi-díjat azoknak a tanulóknak, akik kiemelkedő tanulmányi eredményeikkel, jótékonykodással és különböző iskolán kívüli tevékenységekkel kiérdemelték azt. Ezt a díjat minden évben hét diák és egy pedagógus veheti át. Az est folyamán ismét láthatjuk fellépni a testvériskola diákjait, a diákszínpadot is, de mellettük még más meghívottak is vannak. A néptánc és a népzene szinte elmaradhatatlan, más városokból szoktak érkezni tehetséges csoportok, de a kovásznai táncház tagjai is készülnek saját kis produkcióval.

Úgy gondolom, hogy a Kőrösi Csoma Sándor Napok egy olyan hagyomány a városunkban, amelyről sosem szabad lemondani, hiszen a rendezvények, a vetélkedők olyan értékeket képviselnek, mint a tudás, összetartás, motiváció, ambíció, amelyek az emberek számára rendkívül fontosak. A pedagógusok, a városi tanács, mindenki, aki részt vesz ennek a megszervezésében, kiemelkedő munkát végez, és tesz azért, hogy a jövő generáció se veszítse el Kőrösi Csoma Sándor iránti érdeklődését.

Komoróczy György

Gróf Széchenyi István emlékezete

Sokszor a legnagyobb magyarként emlegetett államférfinak irodalmi, gazdasági, politikai munkásságán kívül jelentősek a magyar nyelv fejlesztésére, kiművelésére tett lépései is. 1791. szeptember 21-én született Bécsben, apja a múzeum- és könyvtáralapító gróf Széchényi Ferenc, anyja gróf Festetics Júlia.

Születésének 230.évfordulója alkalmából az alábbiakban a magyar nyelv korszerűsítőjére és védelmezőjére emlékezünk. Benedek Elek Széchenyi életrajzát így kezdi Nagy magyarok élete című könyvében: „Az 1825-iki országgyűlést örök időkre emlékezetessé tette egy fenséges szép jelenet. Az elárvult magyar nyelv ügyét vitatták a tekintetes rendek, midőn egyszerre felállott egy huszártiszt, s a mindenféle indítványokat eltemette egy nagyszerű ajánlattal: egy magyar tudós társaság alapítására birtokainak évi jövedelmét, 60 ezer forintot ajánlva föl. A huszártiszt Széchenyi István gróf volt, Széchényi Ferencnek, a Nemzeti Múzeum alapítójának fia.”

A jobbágyfelszabadítást szorgalmazó erdélyi főúr, báró Wesselényi Miklós így emlékezett az országgyűlési jelenetre. „Erre az én Széchenyim felállott s deklarálta, hogy a nemzetiségért bármit is tenni kész, azért a nemzetiség és nyelv terjesztése és pallérozása szent céljaira ezennel ajánlja s adja egy esztendei minden jószágának egész jövedelmét (…)". A nevezetes pozsonyi országgyűlésben maga Széchenyi ezeket mondta: „Én szavazattal nem bírok, én nem vagyok országnagy, de földbirtokos. Ha egy intézet álland fel a magyar nyelv kifejlesztésére, mely polgártársaim nevelését is elősegíti, úgy felajánlom egy évi egész jövedelmemet, mely 60.000 forintból áll, s az a felállítandó tudós társaság alapjához csatoltassék." A felajánlást többen is követték, köztük erdélyi magyar mágnások is: Károlyi György, Wesselényi Miklós; Teleki József pedig 30.000 kötet (!) könyvet adományozott, megalapozva ezzel a későbbi akadémiai könyvtárat. Nevezetes Akadémiai Beszédében mondta Széchenyi István egyebek mellett: „Legyen szabad pedig legfőképp azért tárni itt fel most keblemet Akadémiánk hivatása fölött őszintén és határozottan, mert – mi tagadás lenne – veszély, nagy veszély fenyegeti még mindig, sőt növekedőleg, fajtánk nyelvét s ezáltal nemzetiségünket (…) Rég elismerték hazánknak messzibbre látó hívei, hogy nyelvünk körül forogna nemzeti létünk (…)". A fiatal Akadémia fontosabb kiadványai: a magyar helyesírás szabályai (1832), leíró nyelvtan (1846), értelmező szótár (1862).

Írásaiban Széchenyi István nagy örömmel terjesztette az idegen helyébe került magyar szavakat. Szómagyarító törekvéseit Balázs Géza budapesti nyelvész, tanszékvezető egyetemi tanár egyik tanulmánya is igazolja. Abban Fogarasi János nyelvészhez (1801–1878) kötődő történetet idéz: „A negyvenes években gróf Széchenyi István néhányunkat magához hívatott, úgy mint Szemere Pált, Bugát Pált, Szilassy Jánost, engem (Fogarasi Jánost – K. Gy.) s közlött velünk néhány idegen szót (…) magyarítás végett, melyeket egy készülendő munkájában szeretne használni." Az udvarias megszólításra az Akadémia alapítója kezdte el az ön használatát a maga helyett, mert úgy vélte, hogy a magának rokonértelmű párja az ön, ugyanis a magaszeretet, magahitt, magadicsérés ugyanaz, mint az önszeretet, önhitt, öndicséret. Széchenyi használta először például a bizottság, gépész, javaslat, vonat stb. szavakat, a Budapest nevet is ő alkotta és használta legelőször, évtizedekkel a két város: Pest és Buda egyesülése előtt.

A művelt közönség által ismert Hitelben így vall a nemzet és nyelv elválaszthatatlanságáról: „Az egészséges nemzetiségnek pedig egy fő kísérője a nemzeti nyelv, mert míg az fennmarad, a nemzet él, de ha az egyszer elnémul, akkor gyászfűzt terem a hon, mely a voltakért szomorúan eregeti földre csüggedt lombjait."

Apropó Akadémia! Széchenyi István halála után (1860. április 8-ra virradólag, húsvét napján agyonlövi magát) az Akadémia felkéri a kor legnagyobb költőjét, Arany Jánost, írjon verset a legnagyobb magyar emlékére. A 25 szakaszból álló vers szeptember 29-re készült el. Címe: Széchenyi emlékezete. Az irodalomtudományban gyászversnek, gyászódának, sőt: esszéversnek is szokták nevezni. Barta János irodalomtörténész azt mondja erről a versről, hogy „a költői erő és az emberi nagyság diadala csüggedésen és gátlásokon, a költészet és a történelem géniuszának páratlan, magas szintű

találkozása.” Balázs Géza szerint a Széchenyi emlékezete Arany János legjelentősebb magyarságverse, amelynek számos sora szállóigeként él tovább.

A Magyar Tudományos Akadémia székházának épülete 1890 (Kép: Fortepan.hu)

A legnagyobb magyar halálával kapcsolatban kételkedés is olvasható Az udvarhelyi polihisztor című, Mátéffy Béla gimnáziumi tanár életéről szóló könyvben. Ő azt mondja: „A Széchenyi életének alakulását könyveken át követtem. Jártam Nagycenken és abban az ideggyógyintézetben is, ahol kezelték. Azt mondják, öngyilkos lett. Nem hiszem! Ilyen helyen, hogy kerül a beteg kezébe fegyver, ki adta a kezébe? Ő készült ugyan az öngyilkosságra, beszélt is arról, hogy ha meglövi magát, akkor fejbe lövi. Ez eddig rendben is van, a szándékában nem kételkedem, beteg is volt, öreg is, kétségbeesett is, de a családi kápolnában, ahová eltemették, a kiskabátján, vagyis a zakóján miért van a szívvel azonos magasságban fúrt lyuk, ha főbe lőtte magát?! Szerintem ebben a kérdésben még van kutatnivaló”.

Gróf Széchenyi István nagyon sokat tett a Duna Ómoldova és Szörényvár közötti, nagyjából 120 kilométer hosszú vadregényes szakaszának közlekedéséért, a legelső emlékjelet a Nagy Kazán-szorosban 1885-ben állította a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet. A Vaskapu I. duzzasztó, erőmű és hajózsilip megépítése után a sziklába be-

levésett szöveg víz alá került. Az évek során többször is állítottak már emléktáblát az Al-Dunán, de mindegyiknek nyoma veszett, annak ellenére, hogy a helyszín sem autóval, sem gyalogosan nem közelíthető meg. Ezek kis méretű, rézből készült táblák voltak. A Nagy Kazán-szoros 973. folyamkilométerénél, az egykori sziklába vésett emlékjel helyszínén, Dubovától pár kilométerre került sor 2018. május 26-án új emléktábla avatására Magyar és román nyelven áldást, illetve imát mondott Pál József-Csaba temesvári római katolikus és Csűry István református püspök.

Komoróczy György író, publicista és Bálint Tamás költő „a legnagyobb magyar" születésének 230. évforfordulóján, 2021. szeptember 21-én koszorúzta meg Széchenyi székelyudvarhelyi mellszobrát

Figyelmes olvasóink bizonyára észrevették, hogy az eddig mondottakban Széchenyi és Széchényi írásmód látható. István vezetéknevében a két é hang kiejtése ellenére is írásban elhagyjuk a második ékezetet, mert a szabály értelmében ragaszkodunk az anyakönyvezett formához. Egyébként Széchenyi formában írjuk a család más, kevésbé ismert tagjainak nevét is, kivétel csupán István apjának, a könyvtár- és múzeumalapító nevének írása, ugyanis az ő nevében mindkét ékezetet kitesszük, mert ő mindig Széchényi formában írta nevét. Tehát: Széchényi Könyvtár, de Széchenyi Lánchíd. Mindkét írásmód ejtett változata azért 'szécsényi', mert a családnév a Nógrád megyei Szécsény településnévből ered (ott volt a családi birtok).

Olykor jeles színészektől, rádió- és tévébemondóktól is hallani lehet a téves 'szécsenyi' ejtésmódot. Ez ne bizonytalanítson el bennünket. Az írásmódtól függetlenül a helyes ejtésmód mindig szécsényi. Jó tudnunk, hogy Széchenyi István szellemi hagyatéka/öröksége 2015 decemberében elnyerte a Hungarikum címet. A rangos elismerést állami testület ítélte oda. A szellemi hagyaték, az Erdély-szerte felállított szobrok (Székelyudvarhelyen is van) és az Idő is igazolta Arany János tisztánlátását: Nem hal meg az, ki milliókra költi / Dús élete kincsét…

Gondoljunk rá kegyelettel!

Az írást a szerző és a Hargita Népe szerkesztőségének engedélyével vettük át.

Málnási Ferenc

A hetven éve elhunyt Makkai Sándor emlékére

Az út

Én Istenem, fogadj be engem. / Nagy mesze jártam. / Nincs tovább. / Elfogyott a hitem, reményem

Hideg szél az arcomba vág. / Szemem homályos. Lábam gyönge.
Megbotlom minden kis göröngybe., / Én Istenem! Fogadj be hát.

Kacagó lányszemekbe nézve / Kerestem, vártam valakit.
Komolyszavú bölcsek között is / Szóltam leverve: nincsen itt.
Tagadtam. Sírtam. Harcban égtem. / Kerestem. Lemondtam. Reméltem. / De nem fedé fel titkait.

És végre… látok tövisek közt / Vérnyomokból nehéz útat.
Könnytől ragyog a levegője, / Szellője sóhajból szakad,
Kereszt sötétlik a tetőjén. / Ez-é az út? Hát majd a végén? / Remélnem óh Uram, szabad?

Remélnem, hogy ott hazaérek, / S lehajtom fáradt fejem
Az édes atyám küszöbére, / Kebledre, édes Istenem,
Hogy ott majd elfelejthetem / Az én összetört életem / S nem fog lobogni a szivem.

Makkai Sándor (1890. május 13.─1951. július 19.) a születő erdélyi irodalom sokoldalú, nagy tekintélyű és igen nagy hatású egyénisége volt. Mind az egyházi, mind a közéletben vezető szerepet töltött be, regény- és tanulmányíróként egyaránt a kisebbségi irodalom lelki vezetői egyéniségei közé tartozott. Szentimrei Jenő szerint „az evangéliumi öröm forradalmát sugározta. Az Erdélyi Református Egyházkerület főjegyzője, majd püspöke. Egyházkormányzati teendői mellett fontos volt számára a magyar nyelvű felekezeti oktatás intézményinek, az egyház vagyonának védelme.

Ady Endre költészetének újraértelmezésére is vállalkozott a *Magyar fa sorsa. A vádlott Ady költészete* (1927) című munkájában. „Ady költészetének reális nemzeti önszemléletet és önbírálatot jelző világképére, vallásos, Istenkereső motívumaira és költői szemléletének, valamint nyelvének újító jellegére hívta fel a figyelmet…” – fogalmazta meg Pomogáts Béla. A transzilvaniznmus egyik jeles képviselőjét is tisztelhetjük benne.

Az út című versével emlékezünk rá. (Szövegtani, a versértelmezéshez közelebb vezető elemzéssel.)

Makkai szövege eredetiben kézzel (írógéppel?) írott lírai alkotás, költemény, megszokott központozású, a szövegmondatok 3-4-7-7-7 soros öt szakaszba tagolódnak. A költemény a szerző vallomása életútjáról, s arról a hitéről, hogy „összetört élete" végén hazaér Istenéhez.

Grammatikailag a szövegmondatok alá- és mellérendelő viszonyban kapcsolódnak egymáshoz, bennük birtokos személyragos szavak: *engem, hitem, reményem, arcomba, szemem, lábam, Istenem, titkait, levegője, Uram, atyám, küszöbére, kebledre, Istenem, élete, szívem,* amelyek hitelesítik a személyes vallomást. A személyragos igék többsége is egyes szám első személyű: *jártam, megbotlom, kerestem, vártam, szóltam;* mellettük egyes szám harmadik személyűek: *elfogyott, rág, nincsen, ne fedé, ragyog…*

Jelentéstani elem a szövegben a *remélem* és a *fogadj be* igék ismétlése. Mellettük ellentétes szavak, kifejezések sorakoznak:

Nagy messze jártam. ↔ Nincs tovább. / Elfogyott a hitem, reményem.
Kerestem, vártam valakit ↔ nincsen itt.
Kerestem. Lemondtam. Reméltem. ↔ De nem fedé fel titkait.

Jelentéstani elem a szövegben jelentkező felsorolás. Életútjának eseményei, történései: *tagadtam, sírtam, égtem, kerestem, lemondtam, reméltem, látok, ragyog, sötétlik.* S a főnevek: *szemem, lábam, göröngy, atyám, tövisek, utat, könny, szellő, kereszt, életem, szívem.* Kulcsszavak: fogad be, út, hazaérek, elfelejthetem, szívem. A szöveg címe egyszerű névelős főnév, témamegnevező, átvitt jelentése: a költő életútja (Az út).

Makkai Sándor ezt a versét az 1912-ben megjelent *Számadás* című kötetébe sorolta, *Az Isten gyermeke* és a *42. zsoltár* szomszédságában. A szöveg a költő monológja, bár megszólítja Istenét, kétszer az útról, egyszer az Istentől kérdez. Intertextualitást vélünk felfedezni a lelkipásztor-költő szövegében, a költemény vallásos szöveg, alapja a Biblia. Valóságos és elképzelt világkép ötvöződik a szövegben, ennek alapján az olvasó is kialakíthat magának egy világképet.

A szöveg nyelve magyar, mai, írott (szavalva szóbeli), érzelemkifejező, szépirodalmi mű. Stílusa: szépirodalmi. A második szakasz végén felkiáltójellel szólítja meg Istenét, s a megtett út nehézségeinek felsorolása után 3 kérdőjellel záródó mondat a kétséget, s a reményt is felvillantja. Jóhangzású és rosszhangzású szavak sorakoznak a költő vallomásában, életútja bemutatásában.

Rímei: a b a a b b a a b x b c c b a b c b b b b b.

Verselése: Én Istenem, fogadj be engem.
— —/U — / U —/ U —/ U

A szöveg szavainak szótári jelentésére ráépül a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentés, főleg az egyéni élettel kapcsolatban. Tömörségükkel

az összetett szavak segítenek a szövegértésben: *lányszemekbe, komolyszavú, vérnyomokból, hazaérek, összetört.* Az egyes szám első személyű igealakok nagy része cselekvést fejez ki. A megtett életút milyenségét a melléknév + főnév szókapcsolatokból ismerjük meg: *hideg szél, kis göröngybe, kacagó lányszemek, nehéz utat, fáradt fejem, édes atyám, összetört életem.* Két megszemélyesítés húzódik meg a költeményben: Elhagyott a hitem, reményem, Hideg szél arcomba vág.

A szövegmondatok sorában a harmadik szakaszban rövid tőmondatok érzékeltetik, jelzik a költő életútján történt cselekvéseket, amikor kacagó leányszemekbe nézve keresett valakit, útitársat. Egy felszólító és három kérdő mondat mellett a mondatok nagy része érzelmileg telített kijelentő mondat. Az igei állítmányok verbális (monológszerűsége ellenére mozgalmas) szöveggé formálják a verset.

Balázs Géza

Jankovics Marcell hálózatai
Elkésett köszöntés Jankovics Marcell 80. születésnapjára

A szerkesztők felkértek, hogy Jankovics Marcell 80. születésnapjára írjak valami személyeset. Az írás elkészült, de sajnos az ünnepelt már nem érhette meg a köszöntést. A köszöntőkötet sem született meg. Az írás pedig ez volt.

Jankovics Marcell egy olyan tudományt, tudományos megközelítést képvisel, ami csak nyomokban létezik (már) Magyarországon. Egy olyan tudományt, amely a teljes emberről akar valamit mondani. Olyan tudományt, amely nem áll meg az adatoknál és az elméleti konstrukcióknál, hanem az örök emberre összpontosít. A kolozsvári néprajzkutató, Tánczos Vilmos ugyanezt képviseli: „Manapság mindenki relativizál, dekonstruál, és ott gyengíti a hitet, a közösségi tudatot, ahol csak lehet. Ezt teszi a nyelvész, az irodalmár, az antropológus…" (Határhelyzet. Régheny Tamás interjúja Tánczos Vilmossal. Ökotáj, 2007. 37–38., http://okotaj.hu/szamok 37–38). Ennek kell ellenállni. Jóval korábban és máig visszhangtalanul Sebestyén Géza nyelvész-könyvtáros más nézőpontból ugyanezt fogalmazta meg: „A nyelvben a nagy belső összefüggéseket keresni, ez a nyelvészetnek talán legméltóbb, de egyben legnehezebb feladata. Hallatlan nehézségének az az oka, hogy egyszerre két dolgot követel meg a tudóstól: igen nagy anyagismeretet és igen nagy áttekintő, szintetizáló képességet. Az utóbbi szárnyakat ad, az előbbi megment az üres spekulációktól" (Nyelv és nyelvtudomány. A nyelvelmélet alapelvei. Bp., 1939).

Jankovics Marcell a szimbólumok, álmok mélyére kíván látni. Freud írja, hogy az álom egy ismeretlen, elfelejtett nyelven beszél. A mesekatalógusok mintájára Jankovics Marcell (Mese, film és álom. Emlékezem I–II., Csokonai Kiadó, 2013) összeállította a típusos álmok katalógusát. Saját álomnaplója alapján 107 álomtípust különít el, pl. állatok, eltolás-csúsztatás, erő-gyengeség, fogvesztés-hajhullás, keresés, kerülőút-járatlan út, késésben vagyok, kicsinyítés-nagyítás, nyomasztó álom, otthonaim-törzshelyeim, piszok-tisztaság, rémálom, sokszorozódás-fokozás, sűrítés-tömörítés, szavak-nevek, számok, szex, színek, szörny, téridőzavar, utazás, útvesztő, üldözés, vadászat, vágyálom, vissza az elejére, visszatérő álom, zuhanás stb. Jankovics Marcell mint filmes szakember különös érzékenységekkel fordul az álmokhoz. Az álom és film kapcsolatát több tényező mutatja: a filmlátvány sok tekintetben álomszerű; mindkettőre jellemző a valóságtól elütő, tünékeny képi világ; a filmben, akárcsak az álomban, bármi megtörténhet; mindkettő egyfajta kilépés a való világból. Föltűnő, hogy az álmokban megtalálhatjuk a filmes technikákat (a filmnyelvet). Az élet nem ismeri a képvágást, ám az álom és a film igen. Jankovics a film nyelvét álomnyelv-

nek tartja: „Szinte az összes filmtrükk ismert az álmokból. A film nyelve álomnyelv. A filmképek egymásba úszása, az elsötétedés és kivilágosodás, a lassított, gyorsított vagy éppen szaggatott mozgás, a kimerevedés, a ráközeledés és eltávolodás, a látótávolság hirtelen váltása nagytotáltól a makroközeliig vagy a szemszögé alulnézettől a madártávlatig, a párhuzamos montázs, a flashback mind ismerős az álmokból." Vagyis az összes filmtechnika ott van az álomban. „Ki merem mondani, a film az egyetlen művészet, amelyik par excellence álomszerű". Később említi még az álomdramaturgiát és az álomképszerkesztést, valamint a színek és árnyékok milyenségét, amelyek filmes-televíziós műfajhatárokat jelölnek ki. S bár sok említés van arra vonatkozóan, hogy az álmok hatnak a filmes megoldásokra, s talán nem véletlenül vezet álomnaplót maga Jankovics is, de azt nem meri állítani, „hogy a sokféle megoldást tudatosan az álmokból vették, merítették volna első alkalmazóik". Minden valószínűség szerint az álomnak óriási hatása van a művészetekre, s különösen a filmművészetre, s a filmművészet nagyjai sokat merítettek az álmaikból, illetve általában az álom technikájából, jelenségéből. Álom és film egymásra utaló kapcsolatában akkor lehetnénk biztosak, ha tudnánk, hogy miként álmodtak az emberek a film megszületése előtt. Jankovics Marcell is ezt gondolja: „Azt hiszem, nemcsak én, hanem mindenki filmszerűen álmodik. Arról azonban, hogy ez így is van, nem sikerült meggyőződnöm. A teljes igazságot csak akkor ismerhetném meg, ha visszaugorhatnék én is az időben, a film fölfedezése előtti korba, és személyesen megtapasztalhatnám, milyenek lettek volna álmaim a film előtti korban."

Jankovics Marcell szimbólumkutatásaiban a mitikus (analógiás) gondolkodás elsődleges képi és nyelvi formáit keresi. A kultúra genetikáját (evolúcióját, civilizációba való átmenetét kutatva gyakran érint nyelvi kérdéseket, például a nyelvkeletkezés hipotézisét („Mély a múltnak kútja…" Gondolatok a kultúráról, Csokonai Kiadó, 1998: 89–107). A metafizikai vagy szerves iskolához kapcsolódik saját (Jelkép-kalendárium, Panoráma, 1988) és a többi szimbólumkutató kollégájával (Hoppál–Jankovics–Nagy–Szemadám: Jelképtár, Helikon, 1990) írt műve.

Ennek a szerves kultúrafejlődést kutató iskolának a rejtett hálózatát vázoltam fel a következő táblázatban, s elhelyeztem benne Jankovics Marcell munkásságát is.

Platón Lao-ce				
	Kresznerics Ferenc Nyelvmetafizika (Czuczor Gergely, Fogarasi János) (Bolyai János)			

(Freud, Jung)	(Bartók Béla, Kodály Zoltán)			Kerényi Károly, Ferenczi Sándor, Hollós István, Révész Géza, Róheim Géza
	Hamvas Béla (Gombocz Zoltán)	(Pável Ágoston)	Weöres Sándor	Fónagy Iván, Bernáth Béla
	Thienemann Tivadar	Sebestyén Géza Várkonyi Nándor (Szerb Antal, Halász Gábor)	Weöres Sándor Kodolányi János Féja Géza (Takáts Gyula, Tatay Sándor, Pável Ágoston) Temesi Mihály Horváth Árpád	
	Karácsony Sándor	Sebestyén Géza Lotz János Kodolányi János Lükő Gábor	Kodály Zoltán Gáldi László	Györffy István László Gyula (Csete György, Dulánszky Jenő, Makovecz Imre) Martin György Erdélyi Zsuzsanna Nagy András Jankovics Marcell Hoppál Mihály Pap Gábor Győri-Nagy Sándor Szilágyi N. Sándor Tánczos Vilmos Makoldi Sándor Makoldi Sándorné Harangozó Imre

A Mély a múltnak kútja (1998) című könyvében a kultúra evolúciójáról (Hamvas Béla azt mondaná: devolúciójáról) fejti ki a véleményét Jankovics Marcell. Többek között párhuzamba állítja az égtájak szerint szerveződő körfalut a magyar falu felvég, alvég, felszer, középszer, alszer megnevezéseivel, s ennek a civilizáció általi megszűnését-megszüntetését a kultúravesztés, önfeladás, néppusztulás jelenségeként tartja számon.

Végül, aki egyetlen, ám részletes tanulmányában kívánná megismerné a módszerét, olvassa el a gyöngyöspatai Jessze fája oltárról szóló elemzését! („Jessze szent gyökere lett erős fává”. Amiről a gyöngyöspatai Jessze fája oltár regél. Napút-füzetek,

33. é. n.) Hasonló alaposságú, stilisztikai jellegű szimbólumelemzést csak Török Gábortól ismerek (Ciszterna és forrás. Giovanni Pisano szószéke Pistoiában. JGYF Kiadó, Szeged, 1998).

Szerencsésnek tartom magam, hogy ismerhettem. Hogy 2020 februárjában, még a pandémia előtt meghívhattam a Bolyai Önképző Műhelybe, ahol egyetemisták faggatták Az ember tragédiájáról, és ennek kapcsán az EMBER világáról. Ez volt az utolsó találkozásunk.

Jankovics Marcell a Bolyai Önképző Műhely vendége (Kép: Herbst Rebeka/BOM)

Szerzőink:

Aniszi Kálmán – író, publicista, szerkesztő, ny. egyetemi oktató (Kolozsvár, Budapest)
Arató Balázs – egyetemi docens, KRE
Balázs Géza – egyetemi tanár, ELTE, PKE, SZFE
Birtalan Andrea - költő, egyetemi hallgató, ELTE
Bincze Diána Ibolya – magyar szakos bölcsész, író, költő (Jánosháza)
Demeter Szilárd – főigazgató, PIM
Dupka György – a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke (Ungvár)
Fehér József – ny. múzeumigazgató, Kazinczy Múzeum (Sátoraljaújhely)
H. Tóth István – nyelvész, egyetemi docens (Kecskemét, Budapest, Prága)
Halász Péter – agrármérnök, néprajzkutató, a Honismeret korábbi szerkesztője (Gyimesközéplok)
Iancu Laura – költő, az MMA tagja
Ittzés Jánosné – evangélikus lelkész
Józsa Erika – egyetemi hallgató, PKE (Nagyvárad)
Kádár Alexandra – egyetemi hallgató, PKE (Nagyvárad)
Komoróczy György – újságíró (Sepsiszentgyörgy)
M. Mester Katalin – tanító, népi iparművész (Devecser)
Málnási Ferenc – ny. magyartanár (Kolozsvár)
Máté László – újságíró, kulturális diplomata (Kassa)
Moritz László – újságíró (Stockholm, Budapest)
Nagy Dóra Kata – egyetemi hallgató, PKE (Érmihályfalva, Nagyvárad)
Pék Sándor – teológus, katolikus pap (Nagyvárad)
Szakály Sándor – történész, a VERITAS főigazgatója
Száraz Miklós György – író
Terdikné Takács Szilvia – középiskolai tanár, szakértő, PKÜ
Várady Tibor – jogászprofesszor, Harvard, CEU
Zágorec-Csuka Judit – könyvtáros, magyartanár, habilitált doktor (Lendva)

A VÁROSOK MARADNAK

DEMETER SZILÁRD: *Nyelvi hídon nyelvi korlát*
MÁTÉ LÁSZLÓ: *Korparancs – paradigmaváltás*
ZÁGOREC-CSUKA JUDIT: *A Muránál. A nemzeti összetartozás napjára*
DUPKA GYÖRGY: *A városok maradnak*
ANISZI KÁLMÁN: *A pakulárok meg az ősi templom*

IRODALOM

ITTZÉS JÁNOSNÉ: *Gondolattöredékek a Himnuszról*
FEHÉR JÓZSEF: *Az ég kék kupolája*
H. TÓTH ISTVÁN: *Csendességet, békességet, egészséget – „csak a szeretet tehet csodát"*
M. MESTER KATALIN – BALÁZS GÉZA: *Fel, nagy örömre. Gárdonyi karácsonyi éneke*

ÉGTÁJAK

NAGY DÓRA KATA: *Egy magyarlakta sziget egy Bihar megyei román tengeren: Magyarremete*
JÓZSA ERIKA: *Nagyvárad peremén*
NAGY DÓRA KATA: *Valami régi, valami új. Kortárs anyagok és minták ötvözése a népművészeti motívumokban*
PÉK SÁNDOR: *A nagyváradi Szent László templom megmenekülési ünnepe*

TÁRSALGÓ

MEDDIG ÉL A CSALOGÁNY DALA? *Halász Pétert kérdezi Balázs Géza*
SZÁZ ÉVE ALAKULT AZ ELSŐ MAGYAR MŰVELŐDÉSI EGYESÜLET A TRIANONI HATÁRON TÚL *Várady Tibor jogászprofesszort kérdezi Balázs Géza*
MIÉRT FOGALMAZOTT ÚGY ÉDESANYA? *Iancu Laurát kérdezi Birtalan Andrea*
„A SZÉKELYEKNEK KELLETT ATTILA, ÉS KELL MA IS" *Száraz Miklós Györgyöt kérdezi Birtalan Andrea*
„KITALÁLTÁK, HOGY AMI A MÚLTBÓL MARADT RÁNK, AZ ELFOGADHATATLAN ÉS SÉRTŐ LEHET…" *Szakály Sándor történészt kérdezi Balázs Géza*

KÖNYV

KOMORÓCZY GYÖRGY: *Mérgező, romándomináns hangulatú könyvek*
H. TÓTH ISTVÁN: *Tat'ána Poljaková: Családi történetek 2.*
MORITZ LÁSZLÓ: *56-os magyar sorsok a messzi északon*
ARATÓ BALÁZS: *Balázs Géza könyvének bemutatójára*
TERDIKNÉ TAKÁCS SZILVIA: *Organikus nyelvelmélet*

EMLÉKEZÉS

MÁLNÁSI FERENC – BALÁZS GÉZA: *Farkas Árpád (1944. április 3.–2021. február 7.) emlékére*
MÁTÉ LÁSZLÓ – *Meghalt Gál Sándor*
BALÁZS GÉZA: *Bálint Sándor, a boldoggá avatás útján*
BINCZE DIÁNA IBOLYA: *A tevékeny polihisztor, Cházár András emlékére*
KÁDÁR ALEXANDRA: *A Kőrösi-hagyomány Kovásznán*
KOMORÓCZY GYÖRGY: *Gróf Széchenyi István emlékezete*
MÁLNÁSI FERENC: *A hetven éve elhunyt Makkai Sándor emléke*
BALÁZS GÉZA: *JANKOVICS MARCELL HÁLÓZATAI*

2000 Ft